

DANSK ØKONOMI

DECEMBER 1977

Den internationale baggrund

Dansk økonomi i 1977/78 samt 1979-81

Nogle udvalgte problemstillinger
i den økonomiske politik

Sammenhængen mellem inflation, rente og
investering med særligt henblik på
investeringssituationen i landbruget

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

KØBENHAVN 1978

FORMANDSKABETS REDEGØRELSER

1. Det realøkonomiske grundlag for de kommende måneders økonomisk-politiske afgørelser. 18. december 1962. Foreligger kun stencileret.
2. Hovedtendenser i indkomstudviklingen for de vigtigste samfundsgrupper 1955-62. 25. februar 1963. 2,50 kr.
3. Den økonomiske situation. 16. september 1963. Foreligger kun stencileret.
4. Strukturproblemer i dansk landbrug. Maj 1964. 4 kr. (udsolgt).
5. Indkomstramme og indkomststatistik. November 1964. 4 kr.
6. Bygge- og boligpolitikken. Juni 1965. 4,50 kr. (udsolgt).
7. Den økonomiske udvikling i 1965. Oktober 1965. 5 kr.
8. Bidrag til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år. August 1966. Genoptrykt 1973. 12 kr.
9. Konjunktursituation, indkomstpolitik og indkomststatistik. September og december 1966. 8,50 kr. (udsolgt).
10. Konjunktursituationen i efteråret 1967. September 1967. 8 kr.
11. Den personlige indkomstfordeling og indkomstudjævningen over de offentlige finanser. November 1967. Genoptrykt 1971. 10 kr.
12. Dansk økonomi i efteråret 1968. (Herunder en særlig landbrugsredegørelse). September 1968. 9 kr. (udsolgt).
13. Indkomststatistik 1968. December 1968. 9 kr. (udsolgt).
14. Konjunkturudsigterne for 1969. April 1969. Foreligger kun stencileret.
15. Danmarks internationale konkurrenceevne. Maj 1969. 9 kr. (udsolgt).
16. Dansk økonomi i efteråret 1969. September 1969. 10 kr. (udsolgt).
17. Boligmarkedet og boligbyggeriet. Maj 1970. 12 kr.
18. Dansk økonomi i efteråret 1970. September 1970. 10 kr.
19. Dansk økonomi, foråret 1971. April 1971. 10 kr.
20. Markedsperspektiver og strukturproblemer. Oktober 1971. 15 kr.
21. Dansk økonomi, foråret 1972. Den økonomiske situation. Livsindkomstberegninger. Marts 1972. 12 kr. (udsolgt).
22. Økonomisk demokrati i samfundsøkonomisk belysning. November 1972. 12 kr.

(Fortsættes på omslagets 3. side)

DANSK ØKONOMI
DECEMBER 1977

DET ØKONOMISKE RÅD
Formandskabet

DANSK ØKONOMI

DECEMBER 1977

STATENS TRYKNINGSKONTOR
København, januar 1978

Indhold

	<i>Fremsendelsesskrivelse til regeringen</i>	7
Kapitel I	<i>Sammenfatning og vurdering</i>	15
Kapitel II	<i>Den internationale baggrund</i>	24
Kapitel III	<i>Dansk økonomi i 1977/78 samt 1979-81</i>	37
	Sammenfatning	37
	Sammenligning med maj-rapporten 1977	39
	Kort tilbageblik på 1975-76	40
	De vigtigste forudsætninger bag beregningerne for 1978 og de følgende år	42
	Hovedpunkter af det økonomiske forløb i 1977/78	53
	Det mellemfristede udgangsskøn 1979-81	57
	Bilagstabeller til kapitel III	62
Kapitel IV	<i>Nogle udvalgte problemstillinger i den økonomiske politik</i>	64
	Udlandskonjunktorens betydning	64
	Valutakurspolitik og indkomstpolitik – en modelkørsel ..	70
	Arbejdskrafttilskud	82
Kapitel V	<i>Sammenhængen mellem inflation, rente og investering med særligt henblik på investeringssituationen i landbruget</i>	91
	Indledning	91
	Generelt om landbrugsbetænkningens beregninger af nyinvesteringers afkastningsevne	95
	En kortsigts-investeringsbetragtning: Betænkningens beregning af afkastningsevnen 1975/76 for investeringer foretaget samme år	96

Forbedringer i afkastningsevnen over tiden: Prisstignin- gernes virkninger på det løbende afkast	98
Det sene generationsskifte	101
Den manglende tilpasning af finansieringssystemerne til en situation med inflation	102
Betalingsbalancevirkninger m. v. af en forøgelse af den animalske produktion	106
Spillerummet for afsætningsudvidelse	110

Til regeringen

Nærværende redegørelse blev drøftet på Det økonomiske Råds møde den 6. december 1977.

Formandskabet pegede indledningsvis på, at redegørelsen måtte ses i forlængelse af de foregående rapporter og herunder især maj 1977-rapporten. De deri indeholdte synspunkter på hovedstrategierne til en løsning af de danske balanceproblemer i den nuværende situation er således fortsat udtryk for formandskabets opfattelse. Det gælder såvel nødvendigheden af indkomstpolitik som den store risiko for, at en devaluering, specielt en stor éngangs-devaluering, kun resulterer i øget inflation og intet andet, selektive midler som supplerende løsning, hvis indkomstpolitikken er utilstrækkelig, og endelig en fremtvetnet finanspolitisk stramning, hvis andre midler svigter. Det gælder også det i maj-rapporten fremhævede synspunkt, at en bedre virksomhedsindtjening i konkurrenceerhvervene inden for de givne samfundsøkonomiske rammer må anses for en nødvendig betingelse for en løsning af balanceproblemerne.

Også redegørelsens skøn over udsigterne for dansk økonomi må ses som en videreførelse af maj-rapportens skøn, korri-geret under hensyntagen til den senere udvikling i international økonomi, det nye augustforlig m.v. og ført et år frem i tid.

De nye beregninger blev stort set taget til efterretning på mødet. Nuancerne i vurderingerne gjaldt navnlig lønskønnene. Fra Dansk Arbejdsgiverforenings side anførtes, at lønskønnene fejlagtigt kunne blive opfattet som en „blåstempling“ og derved kunne risikere at få en selvopfyldende karakter. En lavere lønstigning end anført i redegørelsen var fortsat en mulighed. Omvendt henviste Industrirådets repræsentant til, at augustforligets afgiftsforhøjelser kunne få afsmittingsvirkninger på lønudviklingen. – Specielt vedrørende ordningen

med dyrtidsportionerne, som af staten indbetales til ATP, blev det fra Landsorganisationens side fremhævet, at dyrtidsportionerne repræsenterer en overenskomstmæssig forpligtelse for arbejdsgiverne, som blot midlertidigt var overtaget af staten. Dansk Arbejdsgiverforening understregede heroverfor, at spørgsmålet om, hvad der skal ske, når den nuværende ordning udløber, er et forhandlingsanliggende.

Finansministerens repræsentant, som var forhindret i at deltage i mødet, havde forud for mødet gjort opmærksom på, at med den lønudvikling, redegørelsen forudsætter i den private sektor, må de anvendte fremtidige lønstigningsprocenter for offentligt ansatte betragtes som for høje.

I tilslutning til udgangsskønnets ledighedstal blev der fra Arbejdsgiverforeningens side givet udtryk for, at den nuværende arbejdsløshedsstatistik snarere kunne siges at være en statistik over antal personer, der modtager dagpenge, end en statistik over det antal, der i fuldt omfang er til rådighed for arbejdsmarkedet. Det sidste måtte være det, som er relevant for beskæftigelsespolitiske formål. På denne baggrund efterlystes en forbedret arbejdsløshedsstatistik.

Arbejdsgiverforeningen understregede, at man ikke herved lagde op til en hetz mod de arbejdsløse eller en diskussion om understøttelsens højde og omfang, men at det alene drejede sig om et mere realistisk statistikgrundlag.

Ønsket om en forbedret ledighedsstatistik blev bakket op fra fagøkonomisk side, og formandskabet pegede i forbindelse med denne del af diskussionen på, at selv om arbejdsstyrken og beskæftigelsestallene i redegørelsen allerede var justeret noget i forhold til tidligere skøn, tyder den statistik, der er fremkommet efter færdiggørelsen af diskussionsoplægget, på, at arbejdsstyrken og beskæftigelsen faktisk har været noget større i 1976 og 1977 end anført i udgangsskønnet. (Den nye statistik giver ikke anledning til ændring af ledighedsskønnene).

Med hensyn til redegørelsens beregninger over konsekvenserne for Danmark af en forøget vækst i OECD-området blev det fra industriens side påpeget, at man ved beregninger af denne type ser bort fra den stigende rolle, som OPEC-landene spiller for vor eksport, og fra samhandelen med statshandelslandene. Eksporten til statshandelslandene viste nu ikke længere stigning. I stedet mødte man stigende konkurrence fra disse lande på andre markeder, ofte en konkurrence af dum-

ping-karakter som følge af den særlige prisfastsættelse i stats-handelslandene. Hertil kom, at beregningerne måtte have basis i fortidige erfaringer, da konkurrenceevnen var bedre. Beregningerne overvurderer derfor efter industriens opfattelse udlandskonjunkturernes indflydelse på dansk eksport og beskæftigelse.

Beregningerne over virkningerne af en 10 pct.'s ændring i det danske omkostningsniveau i forhold til udlandets – der beregningsteknisk er gennemført i form af en nettodevaluering på 10 pct. – affødte en del kommentarer. Fra LO-side kritiseredes beregningerne for at være for teoretiske, og man stillede sig tvivlende over for beregningsresultaterne. Bortset herfra drejede diskussionen sig imidlertid ikke om de konkrete beregninger. Derimod blev det fra flere sider fremhævet som uheldigt, at det udadtil kunne misforstås som et egentligt forslag om devaluering af kronen. Så godt som samtlige diskussionsdeltagere afviste på ny devaluering og fremhævede indkomspolitik som hovedmiddel til en nedbringelse af det relative danske omkostningsniveau.

Formandskabet henviste heroverfor på ny til det i maj-rapporten anførte hovedsynspunkt på en devaluering, hvorefter man let risikerer, at resultatet kun bliver øget inflation. Beregningerne skulle alene ses som en kvantificering af den betydning, det kan have for produktion, beskæftigelse og betalingsbalance, hvis man gennemfører den økonomiske politik, som formandskabet har anbefalet gennem de senere år – nemlig en sænkning af det danske omkostningsniveau i forhold til udlandet med indkomspolitik som vigtigste strategi. – Drøftelserne havde da også vist, at det var således man i rådet fortolkede de pågældende afsnit i redegørelsen, og på tilsvarende måde var redegørelsen også blevet fortolket i et skriftligt indlæg fra Bankforeningen, hvis repræsentant var forhindret i at deltage i mødet. I dette indlæg understregedes i øvrigt betydningen af, at valutaslangen opretholdes, og at Danmark forbliver medlem heraf. Den danske deltagelse i slangesamarbejdet betragtedes i skrivelsen fra Bankforeningen primært som en forpligtelse til at bedre den danske konkurrenceevne gennem relativt lave danske prisstigninger.

Fra LO-side blev der under den diskussion om indkomspolitik, som udspandt sig i tilknytning hertil, peget på det ønskelige i en nærmere klarlæggelse af indholdet i en indkomspolitik og på de muligheder, der kunne ligge i dannelsen

af en „trepartsinstitution“ mellem statsmagten og arbejdsmarkedets to parter med henblik på at nå til enighed om en ramme for de kommende års politik og herunder ikke mindst etablering af en egentlig indkomspolitik til forskel fra den nuværende lønpolitik. Et vigtigt element heri måtte være at tilvejebringe forudsætninger for, at bedre indtjeningsmuligheder for virksomhederne rent faktisk bliver anvendt til investeringer og nye arbejdspladser.

Det understregedes, at der foreløbig kun var tale om nogle mere skitse-mæssige overvejelser, man havde gjort sig i Landsorganisationen, og at der måtte ske udfyldning på mange punkter. – Formandskabet nævnte under denne del af diskussionen, at tanken om en trepartsinstitution også i sin tid havde ligget bag oprettelsen af Det økonomiske Råd. Rådet kunne imidlertid ikke være forum for konkrete indkomspolitiske forhandlinger og aftaler, men kunne derimod medvirke til tilvejebringelse af baggrundsmateriale herfor.

Landsorganisationens formand betonedede i sit indlæg stærkt, at uanset hvordan indkomspolitikken blev udformet institutionelt, måtte områder som indkomspolitik, lønmodtagernes medejendomsret, pensionsreform og skattereform ses i sammenhæng. Modelberegninger som de i redegørelsen indeholdte kunne ikke stå alene. Der måtte anlægges et helhedssyn på de forskellige løsningsmuligheder.

Under diskussionen om omkostningsniveauet og ledigheden blev det yderligere fra lønmodtagerside fremhævet, at man snarere end at stirre sig blind på det høje lønniveau skulle se på den teknologiske udvikling som arbejdsløshedsskabende faktor og i konsekvens heraf på mulighederne for at afbøde denne udvikling gennem en nedsættelse af arbejdstiden. Også fra arbejdsgiverside blev fremført et ønske om, at formandskabet tog spørgsmålet om teknologisk arbejdsløshed op til fornyet behandling i fortsættelse af den analyse, som var indeholdt i kapitel III i redegørelsen af april 1976.

Til spørgsmålet om lønniveauets betydning for krisen bemærkede formandskabet, at det høje lønniveau naturligvis ikke kan ses som eneste årsag til de danske balanceproblemer. Internationalt kunne lønniveauets højde i endnu mindre grad tjene som kriseforklaring. Denne opfattelse blev fra fagøkonomisk side suppleret med, at lønniveauet naturligvis ikke kunne forklare den internationale krise, men at den økonomisk-politiske reaktion på lønstigninger i de toneangivende lande måtte

ses som en væsentlig forklaring på krisens vedholdende karakter, således som det også er kommet til udtryk i formandskabets tidligere påpegning af holdningsskiftet i international økonomisk politik.

Tilskud til arbejdskraftanvendelse blev af flere rådsmedlemmer anset for at være et særdeles uhensigtsmæssigt middel. Udover de administrative problemer, som efter Arbejdsgiverforeningens opfattelse allerede havde vist sig i forbindelse med de forholdsvis begrænsede løntilskudsordninger i det nye augustforlig, blev der især fra arbejdsgiver- og erhvervsside peget på, at løntilskud ikke alene principielt måtte ses som en erkendelse af et for højt lønniveau, men yderligere kunne bidrage til at fastlåse denne situation eller endog have en lønhævende effekt. Endvidere betonedes konkurrenceforvridningsaspekterne og konflikten med vedtagne internationale spilleregler (styrkelsen af de protektionistiske tendenser i international økonomi). I denne sammenhæng henvises ikke mindst til virkningerne i Danmark af de i Sverige og Norge gældende løntilskud. Ydermere kunne der næppe ventes nogen stor nettoeffekt på beskæftigelsen, idet løntilskud må forventes at forstærke den igangværende forskydning fra dårlige til gode, dvs. ekspanderende virksomheder. Hertil kommer de problemer, der ville opstå ved ordningens ophør for den række af virksomheder, der kun ville eksistere i kraft af tilskuddet.

Over for den i øvrigt ret enstemmige kritik af løntilskudsordninger pegede Håndværksrådets repræsentant på de positive sider ved den selektive beskæftigelsespolitik, der rent faktisk var blevet ført. Han fremhævede i denne forbindelse den større tilpasningsevne igennem konjunkturforløbet, som karakteriserer de mindre og særlig beskæftigelsestunge virksomheder.

Formandskabet fremhævede, at man måtte se redegørelsens behandling af løntilskudsproblematikken som led i en diskussion af, hvilke muligheder der stod tilbage, hvis en forbedring af konkurrenceevnen kun lod sig realisere på relativt langt sigt. Det ville af beskæftigelseshensyn være meget uheldigt, hvis en finans- og pengepolitisk stramning var det eneste alternativ, der herefter stod tilbage til løsning af betalingsbalanceproblemerne.

Butikshandelens repræsentant gjorde opmærksom på, at generationsskifteproblemet også var et påtrængende problem inden for det erhvervsområde, han repræsenterede. Det var

hans indtryk – hvilket bekræftedes af landbrugets repræsentanter – at den midlertidige lempelse af kapitalvindingsskatten, der var gennemført for landbrugsbedrifter, havde bidraget meget til at løse generationsskifteproblemerne i landbruget. Han efterlyste analoge ordninger for andre erhvervsdrivende.

Fra landbrugsorganisationernes side blev der udtrykt beklagelse af, at redegørelsens kapitel V ikke havde været diskuteret med organisationerne inden materialets udsendelse til rådsmødet. Man fandt, at kapitlets bedømmelse af de valutari-ske konsekvenser af en udvidelse af den animalske produktion indeholdt væsentlige misforståelser og fejlvurderinger. Det kunne i øvrigt ikke være formandskabets opgave at gennemgå og kritisere officielle betænkninger.

Formandskabet bemærkede hertil, at når man havde ønsket at have et kapitel med om landbrugets investeringssituation, måtte det blandt andet ses på baggrund af, at man under tidligere drøftelser i Det økonomiske Råd ved adskillige lejligheder havde været inde på de spørgsmål, som var behandlet i kapitel V. Specielt gjaldt dette de muligheder for en hurtig forbedring af landets beskæftigelses- og betalingsbalancesituation, der kunne ligge i en udvidelse af den animalske produktion. En nærmere analyse måtte derfor forekomme påkrævet. Formandskabet kunne herunder ikke nøjes med blot at gengive andres vurderinger, men måtte anlægge egne vurderinger.

De konkrete kritikpunkter har senere været genstand for en drøftelse mellem rådets og landboforeningernes sekretariater. Det er herunder blevet fremhævet, at forskellen mellem henholdsvis landbrugsbetænkningens vurdering og formandskabets vurdering blandt andet beror på den anlagte tidshorisont. Formandskabet har især lagt vægt på en aktuelt betonet vurdering, hvor valutagevinsten ved en forøget landbrugsproduktion reduceres gennem importindholdet i de nødvendige bygnings- og maskininvesteringer, ligesom de nødvendige besætningsudvidelser – især for kvægbrugets vedkommende – vil formindske eksporten i en overgangsperiode, mens de står på. Derimod tager landbrugsbetænkningen ifølge landboforeningerne sigte på en situation, hvor ekspansionen af den animalske produktion har stået på i nogen tid, og investeringerne i ét år afløser investeringer af tilsvarende størrelse det foregående år, således at den valutamæssige *ekstrabelastning* i opbygningsperioden er overstået.

Fra landboforeningernes side har man fastholdt den af for­mandskabet kritiserede forudsætning om en relativt besked­en merimport af foder m.v. ved en udvidelse af den animalske produktion. Organisationerne har fremhævet, at hele den i landbrugsbetænkningen forudsatte udbygning af den animal­ske produktion – både den udbygning, der erstatter nedlagte besætninger, og nettoudvidelsen – forudsættes at ske hos de mest effektive bedrifter. Ekspansionen indebærer derfor sam­tidig en modernisering af hele driftssystemet. Herunder hæves også den hidtidige produktion på de pågældende bedrifter til et højere effektivitetsniveau, både for så vidt angår fodereffek­tiviteten og produktiviteten i markbruget.

Under drøftelserne har organisationerne samtidig givet ud­tryk for, at beskæftigelses- og betalingsbalancevirkningerne såvel i betænkningen som i nærværende redegørelse er vurde­ret ud fra en uændret forarbejdningsgrad. De fremhævede af­ sættingsproblemer for visse bulkvarer taler imidlertid for, at merproduktionen vil finde anvendelse til højere forarbejdede varer. Dette vil tendere til at øge både beskæftigelses- og va­lutavirkningen.

Det skal afslutningsvis understreges, at det ikke er blevet anfægtet, at selv en udbygning af de udlandskonkurrerende erhverv – som er forudsætningen for løsning af Danmarks balanceproblemer – i en overgangsperiode vil belaste beta­lingsbalancen. Dette gælder landbrug såvel som andre erhverv og må tages i betragtning, når man skal vurdere vanskelighe­derne ved en hurtig løsning af beskæftigelses- og betalings­balanceproblemerne.

I denne konstatering kan der samtidig siges at ligge endnu en illustration af, hvor dybt de danske økonomiske grundpro­blemer stikker.

København, den 14. december 1977

Bent Rold Andersen Lars Matthiessen Hans Zeuthen

I

Sammenfatning og vurdering*

Redegørelsens tidshorisont

1. Den belysning af konjunkturudviklingen, der indeholdes i denne redegørelse, rækker tidsmæssigt frem til 1981, men lægger naturligvis hovedvægten på en belysning af udviklingen i det kommende halve til hele år.

Beskæftigelses- udsigterne 1978: Ledigheden stiger yderligere

2. Blandt andet fordi de efterspørgselsbegrænsende dele af augustforliget 1977 har fået virkning før beskæftigelsesplanen, sker der i øjeblikket en svag direkte nedgang i den samlede reale efterspørgsel og produktion. Denne udvikling må påregnes at fortsætte et stykke ind i 1978, også udover hvad der svarer til den sæsonmæssige nedgang i vintermånederne. Vinterledigheden kan herved meget vel komme op over 200.000 personer. Hermed skulle ledigheden til gengæld også kulminere. Hvis der som antaget kommer en moderat vækst i udlandet, skulle der i løbet af det kommende år ske en begyndende opretning af de forskellige efterspørgselskomponenter, således at der for året som helhed kan forventes en vækst i den samlede produktion (bruttonationalproduktet) på omkring et par procent.

Stagnationen i 1977 har bragt ledighedsniveauet op på ca. 160.000 fuldtidsledige, en stigning på 30.000 i forhold til 1976. For 1978 som helhed må det ses i øjnene, at der vil ske en yderligere stigning til omkring 175.000 fuldtidsledige. De ca. 2 pct., hvormed produktionen ventes at stige, vil langt fra være tilstrækkeligt til at absorbere den stigning i arbejdsudbuddet, der hidrører fra stigende arbejdsproduktivitet, befolkningstilvækst og ydermere stigende erhvervsfrekvens (dvs. det forhold at der sker en stigning i den andel af befolkningen, som er tilknyttet arbejdsmarkedet).

* Kapitlet er færdigredigeret den 25/11 1977.

*Bedring efter 1978,
men stadig stort
ledighedsproblem
i 1981*

Efter 1978 skulle den økonomiske vækst blive tilstrækkelig til at sikre, at ledigheden i det mindste ikke stiger yderligere. Formentlig vil ledigheden også blive svagt vigende. Men endnu i begyndelsen af 1980'erne vil ledighedsniveauet – med de anvendte forudsætninger om udlandskonjunkturer og økonomisk politik, jfr. herom i det følgende – stadig være meget højt.

Selv dette forudsætter bedre internationale konjunkturer

3. Denne vurdering er endda optimistisk i den forstand, at den forudsætter, at den nuværende næsten totale stagnation i vesteuropæisk økonomi vendes til en svag opgang i 1978, og at opgangen senere forstærkes lidt, således at der for de efterfølgende år gennemsnitligt set bliver tale om en vækst i vore aftagerlande på $3\frac{1}{2}$ pct. p.a. – væsentligt mindre end i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne, men væsentligt mere end for tiden.

Nok også en vis sandsynlighed herfor

Blandt andet i betragtning af den begyndende optøning af den tidligere meget restriktive økonomiske politik, der har været ført i nogle toneangivende lande, må en sådan udvikling i de internationale konjunkturer (en meget behersket og tøvende opgang) anses for noget mere sandsynlig end en fortsat vesteuropæisk stagnation eller en ny direkte tilbagegang. Så stærkt som man i international økonomisk politik har tilladt stagnationstendenserne at bide sig fast, kan en forlængelse af disse tendenser – eller som lige nævnt en direkte nedgang – dog ikke udelukkes, men formandskabet har betragtet en moderat forbedring af konjunkturerne som noget mere sandsynlig og lagt dette til grund for beregningerne.

*Kraftig international konjunktur-
opgang derimod
usandsynlig*

Det er derimod usandsynligt, at der inden for det betragtede tidsrum skulle blive tale om en international økonomisk vækst på f. eks. 5 pct. p.a., selv om dette vil være nødvendigt for nogenlunde hurtigt at få nedbragt arbejdsløsheden. Efter sagens natur er det imidlertid vanskeligt at vurdere tendenserne i international økonomisk politik flere år frem i tiden, og man kan måske stadig håbe på, at beregningsforudsætningerne på dette punkt vil blive gjort til skamme¹.

1. Når der kun er regnet med $3\frac{1}{2}$ procent's vækst hos vore aftagerlande fra 1978 og fremefter, beror det dog ikke blot på antagelsen om en forlængelse af de nuværende tendenser i international økonomisk po-

*Betalingsbalancen:
Vis forbedring,
men stadig stort
„underliggende“
betalingsbalance-
problem*

4. Betalingsbalancestillingen er i 1977 blevet bedret noget og er således også noget bedre end forventet i maj-rapporten. Forbedringen, der fortsætter i 1978, har dog for en stor del baggrund i midlertidigt virkende faktorer: stagnationen i den indenlandske efterspørgsel og den store høst i 1977, hvortil må ventes at komme en formentlig forbigående bedring i bytforholdet i udenrigshandelen. Det „underliggende“ betalingsbalanceproblem er derfor fortsat meget stort. I udgangsskønnene kommer dette til udtryk ved, at underskuddet i 1980-1981, når der igen ventes at være en moderat økonomisk vækst, igen stiger til et niveau på mellem 9 og 10 milliarder kroner.

*Økonomien i en
fastlåst position*

5. Den underliggende økonomiske situation er således fortsat temmelig fastlåst. Ganske vist sker der under de gjorte forudsætninger en svag formindskelse af grundproblemet i dansk økonomi: spændingen mellem betalingsbalancehensyn og beskæftigelsehensyn. Men det samlede økonomiske balanceproblem – „summen“ af beskæftigelses- og betalingsbalanceproblemerne – vil fortsat være meget stort. Dermed vil der fortsat være lagt stærke bånd på den generelle økonomiske politik.

*Betydningen af
fortsat lønsta-
bilisering*

6. Samtidig vil det i høj grad bero på løn- og prisudviklingen, om der i det hele taget bliver en svag formindskelse i uligevægtsproblemerne. Man er i udgangsskønnet gået ud fra en forudsætning om en fremtidig, varig stabilisering af lønstigningstakten omkring en stigning på ca. 8½ pct. p.a., lidt i underkanten af, hvad der for tiden er en typisk lønstignings-

litik. Væsentligt for vurderingen er tillige, at der fremtidig må ventes lavere vækst allerede i konsekvens af „de udeblevne investeringer“, som nok må siges at være den nuværende internationale konjunktursituations særkende, jfr. kapitel II. Den svage investeringsudvikling bidrager ikke blot til at holde igen på efterspørgselstilvæksten og dermed konjunkturerne i den aktuelle situation, men medfører derudover, at det produktionsapparat, der vil være til rådighed i fremtiden, bliver mindre end ellers. Dette kan igen medføre, at der gennem en lang periode kan blive en større arbejdsløshed end ellers, idet der vil mangle arbejdspladser i blandt andet industrien. Det gælder så meget desto mere, da det må antages, at de investeringer, der gennemføres, i højere grad er rationaliseringsinvesteringer end investeringer i øget kapacitet (arbejdspladsskabende investeringer). På trods af den forventede ledighed kan forholdet medføre, at fremtidige konjunkturopgange hurtigere standses eller bringes til standsning på grund af „flaskehalse“ i produktionen og deraf følgende inflationsrisici.

takt i udlandet, regnet i nationale valutaer. Det er imidlertid klart, at dette af flere grunde kan vise sig at være for lavt. Vigtigst er nok de komplikationer, som ligger i uklarheden om, hvad der fra foråret 1979 skal ske med de dyrtidsportioner, staten har påtaget sig at betale i indeværende overenskomstperiode, og som bindes i ATP. Derudover er det også et spørgsmål, om det på længere sigt vil være muligt at opretholde de ændringer i lønstrukturen til fordel for lavtlønsgrupperne, som ligger i forårets overenskomstafslutninger kombineret med den ret lave lønglidning, der tilsyneladende har været siden.

Endelig kan det måske give anledning til spændinger, at der i 1977-78 bliver tale om realløntilbagegang for store lønmodtagergrupper. Det er dog værd at fremhæve, at dette har snæver sammenhæng med de gennemførte afgiftsforhøjelser, og at der med fastholdte afgiftssatser må påregnes en væsentlig reallønfremskud for lønmodtagerne fra 1978 og frem.

Behov for nye indgreb?

7. Der kan i tilknytning hertil være grund til at nævne, at den økonomiske udvikling på lidt længere sigt også kan komme til at afvige fra udgangsskønnene i tilfælde af en stigning i forbrugskvoten udover det niveau, der er forudsat i redegørelsen, eller – mere væsentligt fra et balancesynspunkt – hvis der f. eks. viser sig tendenser til ny forringelse af bytteforholdet. Medens det er vanskeligt at skønne over den fremtidige udvikling i bytteforholdet, gælder det om forbrugskvotens udvikling, at en stigning her ikke synes meget sandsynlig i betragtning af den kraftige realindkomstfremskud, der aftegner sig i udgangsskønnene. Derimod kan der, såfremt man ikke ønsker at forrykke den samfundsøkonomiske balance, blive behov for nye skatte- og afgiftsforhøjelser, respektive besparelser i det offentlige forbrug og/eller de offentlige investeringer, i tilfælde af, at der fra 1979 begynder at ske udbetalinger fra Den sociale Pensionsfond i det omfang, som er forudsat i den ene af de tre modeller for en fremtidig pensionsreform, der diskuteres i pensionsreformbetænkningen.

Vækstmankoen i udlandet af afgørende betydning for det danske balanceproblem

8. I kapitel IV har man forsøgt nærmere at kvantificere, hvor meget det betyder for størrelsen af det danske balanceproblem, at der fortsat må forventes trykkede udlandskonjunkturer. Ifølge denne beregning vil en ændring i den økonomiske vækst i Tyskland på 1 pct. årligt (ændring af vækstraten i det

tyske nationalprodukt), fastholdt gennem 4 år, under konjunkturforskel som de nuværende i sig selv – via de afledede virkninger på den danske eksport såvel til Tyskland som til andre lande, der er påvirket af Tysklandskonjunkturerne – resultere i en ændring af beskæftigelsen i Danmark med ca. 15.000 mand efter forløbet af de 4 år og samtidig en betalingsbalancepåvirkning på ca. 1 milliard kr. En tilsvarende ændring for hele OECD-området udløser i Danmark en automatisk beskæftigelsespåvirkning af størrelsesordenen 50.000 mand og en betalingsbalancepåvirkning på ca. 2½ milliard kr. efter 4 år.

Ud fra disse beregninger ville det således – med fastholdt økonomisk politik¹ – bidrage meget til at afhjælpe de danske balanceproblemer, hvis der internationalt blev sat mere handling bag ordene om genskabelse af en stærkere vækst og en højere beskæftigelsesgrad. I betragtning af, hvor begrænset en international opgave, der realistisk set synes at kunne komme på tale, synes det imidlertid fortsat at måtte lægges til grund for dansk økonomisk politik, at en dansk beskæftigelses- og betalingsbalancefremgang for at blive selv bærende også må være selvhjulp.

Under de givne forhold må dansk fremgang være selvhjulp

Konkurrenceevneproblemet endnu en gang: en modelkørsel

9. På denne baggrund har man i det efterfølgende hovedafsnit i kapitel IV endnu en gang taget problemstillingerne omkring konkurrenceevnen op til analyse med udgangspunkt i en „modelkørsel“. Teknisk er denne modelkørsel lagt til rette som en devalueringsskørsel, hvor man har simuleret en kombination af en 10 pct.'s devaluering og *uændrede* lønninger (samme lønforløb som uden devaluering), således at omkostningsrelationerne over for udlandet ændres med 10 pct. Det skal imidlertid fremhæves, at man ikke med denne beregning ønsker at lægge op til en ny devalueringsskørsel. De resultater, der fremgår af beregningerne, kunne også opnås gennem en relativ sænkning af det danske omkostningsniveau uden ændring i kronekurspolitikken².

1. Heri ligger, at en udefra kommende forbedring ikke måtte blive omset i merimport, som det f. eks. i vidt omfang skete med „EF-gevinsten“ i 1973.
2. Alternativt kan beregningsresultaterne (med modsat fortegn) tages som udtryk for virkningerne af en kroneopskrivning (revaluering). Da der i de her foretagne beregninger opereres med en ensartet æn-

Slående resultater

Beregningsresultaterne forekommer at være ret så klare. Det kan ganske vist ikke undgås, at sådanne beregninger bliver behæftet med en væsentlig usikkerhed, men de må alligevel antages at illustrere ikke bare retningen, men også størrelsesordenen af de virkninger, det ville have, hvis konkurrenceevnen blev forbedret.

Virkningen ville under de gjorte forudsætninger dels være en beskæftigelsesforøgelse på efterhånden helt op imod 100.000 personer, dels en betalingsbalanceforbedring af størrelsesordenen 5 milliarder kroner efter fem år. De, der i forvejen er beskæftigede, og som også ville kunne påregne fortsat beskæftigelse uden den forudsatte ændring i omkostningsrelationerne, ville komme ud for en varig reallønsafdæmpning af størrelsesordenen 3 pct. under den reallønsudvikling, der ellers ville blive tale om, medens de, der går fra arbejdsløshedsunderstøttelse til lønindkomst, ville få en indkomstforbedring. Det samme ville naturligvis gælde selvstændige og virksomheder i de udlandskonkurrerende erhverv.

Holdnings- konflikterne

10. Som allerede antydnet, ville de i eksemplet opnåede virkninger – blandt andet på grund af de forudsatte lønreaktioner – næppe kunne realiseres fuldt ud i praksis på anden måde end som en relativ omkostningsafdæmpning, tilvejebragt over en lang fremtidig periode gennem indkomspolitik. Eksemplet rummer imidlertid en klar illustration af et hovedproblem i dansk økonomi og økonomisk politik. Den stærke tilspidsning, der er sket af de økonomiske problemer i Danmark, hænger ikke kun sammen med den helt ændrede internationale konjunktursituation, således som det er omtalt ovenfor. Tilspids-

dring i kronens værdi over for alle andre valutaer, medens den kroneopskrivning, der har fundet sted siden 1971, er fremkommet som et gennemsnit af en lang række forskydninger over for de forskellige valutaer, kan resultaterne dog ikke uden forbehold overføres på de senere års udvikling i kronekursen.

I relation til den generelle diskussion omkring valutakurspolitikken kan der også være grund til at fremhæve, at devalueringens effektivitet, dvs. en 10 pct.'s devaluering, som ikke smitter af på lønudviklingen. En stor del af valutakursdiskussionen drejer sig netop om, hvorvidt det i det hele taget er muligt at devaluere effektivt: altså uden at devalueringen „spises op“ af omkostningsstigninger. Dette helt fundamentale problem har man her forudsat bort, idet man kun har villet illustrere, hvilke virkninger det kunne få, hvis konkurrenceevnen effektivt blev forbedret.

ningen har også i høj grad sin rod i en brydning mellem forskellige holdninger til forskellige dele af det samme problemkompleks. På den ene side er der klare politiske og organisationspolitiske præferencer for, at kronens ydre værdi ikke må forringes, og at kronen skal være knyttet til D-marken¹. På den anden side synes det også at måtte tages som et organisations- og arbejdspladsmæssigt vilkår, at pengelønstigningerne åbenbart vanskeligt gennem lang tid kan tænkes bragt væsentligt ned under 8-10 pct. p.a. og dermed ned på et niveau, der med større sikkerhed fører til genoprettelse af konkurrenceevnen. Dette sidste har naturligvis igen en nær sammenhæng med hele den fordelingspolitiske problematik: En forbedring af konkurrenceevnen vil som nævnt foran isoleret set indebære en afdæmpning af reallønstigningen for de allerede beskæftigede og en forøgelse af virksomhedsindtjeningen, især i de udlandskonkurrerende erhverv. Som fremhævet i adskillige tidligere rapporter fra formandskabet er det næppe realistisk at antage, at en sådan reallønsafdæmpning vil blive accepteret, medmindre der samtidig foretages andre indgreb i indkomstfordelingen.

*Arbejdskraft-
tilskud en mulig
løsning?*

11. I en sådan fastlåst atmosfære omkring centrale økonomisk-politiske foranstaltninger må spørgsmålet om selektive foranstaltninger naturligvis melde sig med forøget styrke. I Danmark som i andre lande er man efterhånden gået ret langt i retning af at give investeringstilskud. Medens dette kan være et velegnet middel til at udjævne en kortere varende konjunkturedgang, kan man ikke forvente, at det i en længere varende konjunkturkrise vil være muligt at holde investeringerne oppe ved gentagne forlængelser af midlertidige investeringstilskud af hidtil praktiseret størrelse. Ved høj ledighed må det umiddelbart forekomme mere hensigtsmæssigt med tilskud til anvendelse af arbejdskraft fremfor tilskud, der måske favoriserer investering i arbejdskraftbesparende teknik og dermed fortrænger arbejdskraft, når investeringerne først er gennemført.

1. Kommentarerne til de gennemførte justeringer for en del af D-markens stigning afspejler til og med udbredte præferencer for en valutakurspolitik helt uden danske justeringer. Dette må i længden forudsætte, at takten for pris- og omkostningsstigninger i Danmark bliver det samme som i Vesttyskland. Bedømt med en historisk målestok er der næppe nogen stor chance herfor.

På denne baggrund indeholder kapitel IV tillige en diskussion af fordele og ulemper ved forskellige former for arbejds-krafttilskud. Det konkluderes, at tilskud, der gives marginalt – dvs. kun knyttet til beskæftigelsesforøgelsen i en virksomhed – i princippet kan være lige så effektive i henseende til en løsning af det kombinerede beskæftigelses- og betalingsbalance-problem som andre midler, der ændrer de relative omkostninger. Men beskæftigelses- og betalingsbalancevirkningen vil være meget afhængig af ordningens udformning, og herunder ikke mindst af tilskuddenes varighed. Tilskuddene vil få størst effekt, hvis de ydes for en lang periode. Endvidere vil sådanne tilskud naturligvis bidrage mere til en løsning af balanceproblemet, i jo højere grad de kan afgrænses til de udlandskonkurrerende erhverv. Imidlertid vokser de administrative problemer med ordningens varighed og forsøg på en differentiering mellem erhverv. I det hele taget må det nok konstateres, at marginale beskæftigelsestilskud, selv om de i princippet kan være et effektivt virkende instrument i den økonomiske politik, i praksis vil være et vanskeligt anvendeligt instrument, navnlig på grund af de administrative problemer.

*Investerings-
situationen i
landbruget*

12. I kapitel V belyses en række problemer i relation til specielt landbrugets investeringssituation, men med „adresse“ også til andre områder af økonomien, idet investeringsproblemerne i landbruget er en del af det almindelige problem om sammenhængen mellem inflation, rente og investeringer.

Betænkning 795

Med udgangspunkt i modelberegninger, som er indeholdt i den landbrugspolitiske betænkning, der kom i foråret 1977, påvises det, hvorledes inflation og en større eller mindre grad af tilpasning af renten til inflationen helt forrykker traditionelle investeringskalkuler, baseret på et finansieringssystem, som forudsætter et inflationsfrit samfund. Forrykkelsen i forhold til det traditionelle lånesystem har blandt andet givet sig udslag i, at inflationen som „usynlig lovgiver“ har afkortet den reale løbetid for lån væsentligt mere end den forkortelse, der er sket ved lovgivningen om løbetiden for realkreditlån. Under disse omstændigheder bliver villighed til et måske usikkert „inflationsrytteri“ afgørende for, om man tør binde an

med investeringer¹. I dette forhold ligger formentlig en væsentlig årsag til, at den animalske produktion, i modsætning til blandt andet de officielle forventninger ved EF-tilslutningen, har været stagnerende.

Hvor er det mest fordelagtigt at investere?

På baggrund af den store vægt, hvormed spørgsmålet om den stagnerende landbrugseksport indgår i den økonomiske debat om foranstaltninger til afhjælpning af beskæftigelses- og betalingsbalanceproblemerne, er dette og en række tilgrænsende spørgsmål drøftet relativt indgående i kapitel V. Det er herunder omtalt, at det – blandt andet fordi en udvidelse af den animalske produktion er meget kapitalkrævende – ikke er sikkert, at en udvidelse på dette område er mere fordelagtig end en udvidelse inden for industrien eller andre betalingsbalanceerhverv.

Det tæller dog i landbrugsinvesteringernes favør, at det er her, der på kort sigt er størst sikkerhed for afsætningen af produktionen, dels fordi efterspørgselen efter fødevarer i sig selv ikke er særlig konjunkturfølsom, dels på grund af det sikkerhedsnet for afsætningen, som EF's landbrugsordninger repræsenterer. I afvejningen mellem industriinvesteringer og landbrugsinvesteringer er det samtidig under alle omstændigheder klart, at der ikke er tale om et enten/eller, men om et både/og. Men som nærmere diskuteret i kapitel V synes landbrugsbetænkningen – selv bortset fra, at der også kan være afsætningsproblemer for landbrugsproduktionen – at overvurdere betalingsbalancevirkningerne af en udvidelse af den animalske produktion temmelig stærkt.

1. De store problemer i de senere års almennyttige byggeri rummer en kraftig illustration af de problemer, blot en vis afsvækkelse af inflationen kan give anledning til for investeringer, der er finansieret ved traditionelle lån på et tidspunkt, hvor der indgik et højt inflationsdækningselement i renten, og hvor man i aftrapningen af rentesikringen har påregnet en fortsat kraftig inflation.

II

Den internationale baggrund*

1. I tabel II.1 er vist en oversigt over den økonomiske vækst i Danmarks vigtigste aftagerlande fra 1973 til 1977 og de forudsætninger der ved udarbejdelsen af kapitel III er gjort om væksten i disse lande i 1978.

Tabellen belyser endvidere udviklingen i landenes betalingsbalancestilling (overskud/underskud på løbende poster), medens løn- og prisudviklingen belyses særskilt i tabel II.2.

*Yderligere
afmatning siden
foråret*

2. Lige siden den internationale konjunktursituation vendte fra nedgang til tøvende opgang i sommeren 1975 har situationen vekslet mellem fremgang og afmatning. I øjeblikket er afmatningstendenserne fremherskende. Konjunkturerne er blevet yderligere noget svagere siden udsendelsen af rapporten Dansk Økonomi, maj 1977.

Det har i de sidste par års internationale konjunkturdiskussion været almindeligt at bruge billedet af USA, Japan og Vesttyskland som tre „lokomotiver“, der i kraft af deres dominerende internationale styrkepositioner og styrken i det op-sving, man tidligere ventede i alle tre lande, ville trække de øvrige OECD-lande ud af lavkonjunkturen. Det er kun USA der har levet op til denne rolle, og også dér er den økonomiske vækst inde i en (i øvrigt forudset) nedtrapning: Fra en årsrate på 6 pct. i begyndelsen af 1977 til nu i underkanten af 5 pct. og med udsigt til en yderligere afsvækkelse til omkring 4 pct. ved uforandret politik. Internationalt er den amerikanske konjunkturopgang samtidig især kommet Japan og OPEC-landene tilgode, idet det især er disse lande, der har haft fordel af stigende amerikansk import.

* Kapitlet er færdigredigeret den 8. november 1977.

Tabel II.1. Bruttonationalprodukt og betalingsbalance i udvalgte lande.

Industri- eksport vægte 1975		Vækst i brutto- nationalproduktet						Betalingsbalance, løbende poster				
		1973	1974	1975	1976	1977	1978	1973	1974	1975	1976	1977
		pct. stigning over foregående år						mia. \$				
5,49	USA	5,6	-1,8	-1,8	6,1	5	4	0,3	-0,6	11,7	-0,6	-18
1,34	Japan	9,8	-1,3	2,4	6,3	5½	5	-0,1	-4,7	-0,7	3,7	10
1,34	Canada	6,9	3,2	1,1	4,9	2½	4	0,0	-1,7	-4,9	-4,2	-6
4,21	Frankrig	5,6	3,9	0,1	5,2	3	3½	-0,7	-6,0	-0,1	-6,1	-4
14,36	Tyskland	5,1	0,4	-3,2	5,7	3	3	4,3	9,7	3,8	3,0	2½
2,06	Italien	6,3	3,4	-3,5	5,6	2	2	-2,7	-8,0	-0,6	-2,8	0
17,54	UK	5,5	-0,1	-1,8	1,4	½	3	-2,9	-8,7	-3,7	-2,7	½
2,10	Belgien	6,3	4,0	-1,9	2,3	3½	3	1,3	0,6	0,3	-0,4	-0
4,56	Holland	4,3	3,3	-1,1	4,2	2½	3	1,8	2,0	1,6	2,3	1½
1,71	Østrig	5,8	4,1	-2,0	5,2	4	1½	-0,4	-0,5	-0,3	-1,5	-2½
2,43	Schweiz	3,1	2,0	-7,6	0,5	2	2	0,3	0,2	2,6	3,5	3
12,23	Norge	4,2	5,3	3,5	6,0	4½	7	-0,3	-1,1	-2,4	-3,7	-5
26,58	Sverige	3,5	4,2	0,6	1,5	-2	1	1,2	-0,9	-1,6	-2,4	-3½
4,05	Finland	6,5	4,7	0,5	0,2	0	2	-0,4	-1,2	-2,2	-1,1	-½
-	Danmark	4,7	-0,9	-0,5	5,2	1	2	-0,5	-0,9	-0,5	-1,9	-1¾
100	OECD I alt	6,0	0,3	-1,0	5,2	3,7	3,6	3	-33	-6¼	-26½	-34
	OECD Europa	5,5	2,3	-1,6	4,1	2,3	2,9	Til sammenligning:				
	Danmarks vigtigste aftager- lande*	4,8	2,5	-0,6	3,4	1,4	3,0	OPEC	34	42	41	
								Ikke-olie- eksporterende u-lande	-33	-23	-17	

a. BNP-vækst vejlet med den danske industrieksports landefordeling i 1975, jfr. første søjle i tabellen. Kilder: OECD-Statistik, herunder Economic Outlook nr. 20 og 21, nationale skøn samt egne skøn. De 7 procents vækst for Norge i 1978 er inklusive søfart og olievirksomhed. Eksklusive disse aktiviteter er tallet 2½ procents vækst.

Japans økonomiske vækst på 5 á 6 pct. er både lavere end forventet af de japanske myndigheder og i så høj grad baseret på eksport, at Japan tværtimod at spille en lokomotiv-rolle selv væsentligst henter drivkraften til sin beherskede ekspansion udefra¹. Det japanske betalingsbalanceoverskud, der tegner til at sætte rekord med måske helt op imod 10 mia. \$ i

1. Set fra Vesteuropas synspunkt kan Japan siges at trække konjunkturerne nedad: Det japanske marked har kun en ret marginal betydning for Vesteuropa, medens den japanske eksport til Vesteuropa medfører en relativt betydelig indkomstopsgning i Vesteuropa.

Tabel II.2. Årlig procentvis stigning i lønninger (timefortjeneste i industrien) og forbrugerpriser i udvalgte lande, regnet i national valuta.

År	USA		Japan		Vesttyskland		Storbritannien		Frankrig		Holland		Sverige		Norge		Danmark	
	løn	pris	løn	pris	løn	pris	løn	pris	løn	pris	løn	pris	løn	pris	løn	pris	løn	pris
1962-72	4,3	3,3	13,4	5,7	7,5	3,2	8,2	4,9	9,0	4,4	9,7	5,2	9,2	4,7	8,1	5,1	11,1	6,4
1973	6,8	6,2	23,4	11,7	10,7	6,9	12,8	9,2	14,6	7,3	12,6	8,0	8,4	6,7	10,7	7,5	18,8	9,3
1974	8,4	11,0	26,2	24,5	10,4	7,0	17,2	16,0	19,3	13,7	18,2	9,6	11,0	9,9	17,3	9,4	21,5	15,2
1975	9,1	9,1	11,5	11,8	8,2	6,0	26,3	24,2	17,3	11,7	13,5	10,2	14,8	9,8	19,8	11,7	19,8	9,6
1976	7,9	5,8	12,6	9,3	6,5	4,5	16,6	16,5	14,7	9,6	8,6	8,8	17,9	10,3	16,6	9,1	12,4	9,0
1977	8	6 1/2	10	8 1/2	8	4	10	15	12 1/2	9 1/2	8	7	9	13	11 1/2	9 1/2	10	11 1/2

Gnset.

----- procentvis stigning over foregående år -----

Kilder: For perioden til og med 1976 er der tale om OECD-statistik, jfr. Economic Outlook nr. 17, 20 og 21. For 1977 er det tale om OECD-skøn og dels om nationale skøn. Prisanviselserne vedrører markedspriser på det private forbrug og inkluderer således afgiftsændringer.

For Danmark anvender OECD forbrugerpristallets udvikling som mål for forbrugerpriserne udvikling. OECD's tal for lønudviklingen i Danmark vedrører udelukkende industriarbejdere. Disser lønudvikling har i de seneste år været lidt stærkere end lønudviklingen for samtlige arbejds, som denne opgøres af Dansk Arbejdsgiverforening.

1977¹, er sammen med olielandenes overskud en hovedkilde til uligevægt i de internationale betalingsforhold.

Endelig har også ekspansionen i Vesttyskland været stærkt aftagende. Den tyske økonomiske vækst vil for året som helhed blive klart lavere end de ca. 5 pct. der blev bebudet som mål ved årets begyndelse, nemlig kun af størrelsesordenen 3 pct. Også det vesttyske betalingsbalanceoverskud, der dog nu er aftagende, betyder en ekstra belastning af de internationale betalingsforhold og et øget økonomisk pres i andre lande.

Specielt fra dansk synspunkt er det endvidere meget tungtvejende, at der i Sverige synes at blive tale om et direkte fald i nationalproduktet i faste priser på godt 2 pct. fra 1976 til 1977. Det er første gang siden den anden verdenskrig, at produktionen direkte går tilbage. For 1978 regnes der med en stigning i nationalproduktet på ca. én pct. Industriens investeringer beregnes i Sverige at falde med hele 13 pct. i mængde i indeværende år og med yderligere 11 pct. i 1978.

Næsten overalt i Vesteuropa har industriproduktionen været faldende i det sidste halve års tid. Japan og Canada har haft en stagnerende industriproduktion, således at USA har været ret alene om at have vedvarende opgang i industrikonjunkturerne. Selv for USA's vedkommende er tendenserne for den seneste tid noget uklare.

Pausen i den internationale konjunkturudvikling gør sig også klart gældende i den internationale handel. Den internationale handel med industrivarer synes at have været i direkte tilbagegang i andet kvartal.

I Storbritannien afviger den økonomiske udvikling fra det generelle mønster. Dels i kraft af olieindtægterne, dels også i kraft af faldet i pundkursen i kombination med en restriktiv finans- og pengepolitik og – i hvert fald indtil for nylig – en mærkbar afdæmpning af lønstigningerne, ser det ud til, at katastrofesituationen i engelsk økonomi er ved at være et overstået stadium. Betalingsbalancestillingen er vendt fra underskud til overskud, inflationstakten er nedbragt, og for første gang i længere tid er der for det kommende år, altså 1978, udsigt til en vækst på omkring 3 pct. mod en halv til en hel pct. i 1977. Pundkursen er styrket væsentligt: der er sket en betydelig kapitaltilstrømning til England, og den engelske diskonto er inden for det sidste års tid reduceret fra 15 til 5 pct.

1. Det har tidligere været tilkendegivet som en officiel japansk målsætning at holde overskuddet i 1977 nede på 6 1/2 mia. \$.

3. Et af de mest markante træk i hele udviklingsforløbet, siden lavpunktet i den internationale konjunkturudvikling blev passeret i 1975, har været den svage investeringsudvikling i næsten alle andre lande end USA. Således som konjunkturerne i øvrigt er forløbet, har en international investeringsopgang så at sige været den ingrediens, der manglede for at opgangen kunne blive bedre befæstet. Det har tidligere været en almindelig opfattelse, at der ville komme et sådant investeringsomsving. Netop på grund af den efterspørgselsudvikling, der har præget de øvrige sektorer af økonomien, har der imidlertid – som nærmere diskuteret i tidligere redegørelser fra formandskabet – ikke for Vesteuropas vedkommende været megen grund til at regne med et opsving i investeringerne, af en sådan styrke, at konjunkturopgangen ville være selvbærende¹. Kun for så vidt angår USA og i den kommende tid måske tillige England kan man i nogen grad tale om en sådan udvikling. Dog har der i 1977 også været en betydelig investeringsfremgang i Norge. Her forventes der imidlertid et direkte fald i investeringsaktiviteten i 1978.

I USA forventes det i mange prognoser, at investeringerne også i 1978 vil blive det stærkeste element i konjunkturop-

1. Da opgangen begyndte i 1975, havde den basis i en forbrugsstigning og ikke mindst i en kraftig lageropbygning. Det sidste var klart et forbigående fænomen, knyttet netop til de indledende faser af opgangen. Forbrugsstigningen måtte ligeledes forventes efterhånden at ebbe ud, medmindre forbruget til stadighed blev stimuleret via de offentlige finanser, hvilket der ikke var tegn til i international økonomisk politik. „Noget andet“ måtte derfor til for at opgangen kunne holde og helst endda blive forstærket. Den økonomiske politik gik imidlertid næsten overalt ud på at begrænse stigningen i det offentlige forbrug og de offentlige investeringer. Stigende boligbyggeri har der ikke i de senere år været megen udsigt til i Vesteuropa. Tilbage at håbe på for de forskellige lande under ét har der da kun været erhvervsinvesteringerne i bygninger og maskiner m.v. Som nævnt har der været udbredte forventninger om stigende erhvervsinvesteringer i bygninger og maskiner m. v., bl. a. i takt med at indkomstfordelingen blev forskudt til fordel for virksomhedsindtjeningen. Ligeledes har der i mange industrilande gennem specielle investeringstilskud og andre selektive foranstaltninger været satset stærkt på en gennemgribende styrkelse af erhvervsinvesteringerne. I betragtning af den samtidige udvikling i afsætningen – og formentlig dermed i afsætningsforventningerne – har det imidlertid været ret åbenbart, at det var meget optimistisk ensidigt at satse på en stigning i erhvervsinvesteringerne som den faktor, der skulle sætte skub i økonomien.

gangen¹. Når amerikansk økonomi alligevel som helhed orienterer sig i retning af lavere vækst, skyldes det afsvækkelse inden for næsten alle andre sektorer, derunder at boligbyggeriet har toppet.

Det er kendetegnende for den vending, der er sket i engelsk økonomi, at der som nævnt nu også dér udgår en positiv konjunkturpåvirkning fra investeringssektoren. En række konjunkturbarometerundersøgelser (investeringsenquéter) har tilmed vist en ovenud stor omend nok aftagende optimisme. De antydede oprindeligt et reelt investeringsopsving inden for industrien i 1977 på helt op mod 20 pct., senere reduceret til 5 á 10 pct.

I Tyskland (som i øvrigt også i Danmark) steg investeringerne i 1976, men øjensynligt især som resultat af en tidsmæssig fremrykning for at få del i de gennemførte tilskudsordninger. Senere er investeringstakten igen aftaget, hvilket ved siden af afsvækket eksport har været hovedårsagen til, at ekspansionen i den tyske økonomi er taget mærkbart af.

Svage afsætningsforventninger skaber dødvande

Et lignende billede tegner sig i land efter land². Baggrunden er nærmere beskrevet i tidligere redegørelser. Her skal kun nævnes, at den vigtigste årsag formentlig er svage afsætningsforventninger. Man står her over for et centralt punkt i hele den internationale konjunktursituation og et punkt hvor tingene kører i ring: Investeringerne kommer ikke i gang, fordi der ikke er mere gang i konjunkturerne, og der kommer ikke mere gang i konjunkturerne, fordi der ikke kommer gang i investeringerne.

På kortere sigt kan kun en væsentlig mere beslutsom og koordineret international indsats for at stimulere afsætningsforholdene, end man hidtil har set, antages at bryde dette død-

1. Det absolute investeringsomfang ligger dog stadig kun på samme niveau som i midten af 1960'erne. Investeringsfremgangen har været mindre end i tidligere opgangsfasen i nyere tid. På denne baggrund er det almindeligt også at karakterisere den amerikanske konjunktursituation ved en svag investeringsudvikling.
2. I OECD's landerapport 1977 for Japan hedder det, at forskellen mellem den nuværende konjunkturopgang – med svag investeringsudvikling – og tidligere opsving synes at være ganske særlig slående i Japans tilfælde. Tidligere opsving har været præget af stærk vækst og stejlt stigende investeringer (stigende investeringsandel). Nu er investeringsaktiviteten meget svag og investeringsandelen vigtige.

vande. På langt sigt kan det måske antages, at blandt andet nødvendigheden af reinvesteringer vil kunne ændre situationen. Dette lange sigt kan imidlertid risikere at blive meget langt, da der fortsat er en stor uudnyttet produktionskapacitet.

*Det private forbrug
har støttet
konjunkturerne*

4. Når international økonomi i 1976-77 trods alt fortsat har befundet sig i et behersket ekspansionsspor, skyldes det væsentligst, at det private forbrug har virket som en støtte for konjunkturerne med stigninger på omkring 4 pct. i USA og to á tre pct. i Vesteuropa¹. Det stigende forbrug ved afsvækket konjunkturudvikling er i væsentlig grad kommet i stand gennem en stigning i forbrugskvoterne (fald i opsparingskvoterne). Imidlertid synes denne virkning at være taget ret stærkt af i årets løb, alene af den grund at opsparingskvoten nu i mange lande er så lav, at dette i sig selv sætter en grænse for yderligere fald. I mange lande er forbrugsstigningen nu aftagende.

*Begyndende
stimulanspolitik*

5. Som følge af udviklingen spores der nu en tendens til, at man – efter at beskæftigelseshensynet har været prioriteret lavt – i den økonomiske politik begynder at tillægge ulemperne ved svag vækst og stor arbejdsløshed stigende vægt i forhold til den vægt, man i de senere år har tillagt inflationsrisikoen. Der er i den senere tid gennemført eller foreslået begrænsede reflationsprogrammer i Tyskland, England, Frankrig, Holland og Japan, og finanspolitiske lempelser synes ligeledes at være under overvejelse i USA. EF's finansministre har på et ministerrådsmøde i oktober bundet sig til at træffe foranstaltninger for at sikre, at den økonomiske vækst i EF bliver på mindst 4 á 4½ pct. fra 1977 til 1978 og ikke kun 3½ pct. som forudset af Kommissionen ved uforandret økonomisk politik. Samtidig er der fra Den internationale Valutafond udgået opfordringer til iværksættelse af en konjunkturstimulerende politik, ikke blot i de økonomisk særlig stærke og toneangivende lande, men over en bredere front. Det er blevet understreget, at det nye i den internationale økonomiske situation netop er, at man ikke længere kan forlade sig på, at det er tilstrækkeligt hvis de tre toneangivende lande stimulerer deres økonomier.

1. I Norge og Østrig har stigningen været væsentlig højere, nemlig hhv. 5 ½ og 6 ½ pct. I begge lande gennemføres der imidlertid nu stramninger i den økonomiske politik.

*Giver næppe håb
om hurtig bedring*

Den begyndende optøning af den meget ortodokse, efterspørgselsbegrænsende politik, som har været ført i de toneangivende lande i de senere år, giver dog næppe grundlag for forhåbninger om en hurtig overgang til stærkere økonomisk vækst. Dels er der kun tale om foranstaltninger af meget begrænset styrke¹, dels er de kommet ret sent efter at afmatningstendenserne er sat ind. Endvidere gennemføres der for tiden stramninger i den økonomiske politik i en del af underskudslandene, således som nævnt i Norge og Østrig, medens den stramning, der tidligere blev gennemført i Sverige, netop for tiden slår kraftigt igennem.

I Tyskland har både regeringen og centralbanken advaret mod en overvurdering af det nye konjunkturprograms økonomiske virkninger og påpeget, at et opsving også beror på centrale faktorer, som er uden for myndighedernes kontrol. Over for programmets konjunkturstimulerende virkninger står endvidere en modsat rettet effekt udgående fra den momsforhøjelse, der skal ske fra årsskiftet. Det er endvidere blevet fremhævet, at det går trægt med gennemførelsen af det forrige stimulansprogram, som blev besluttet i foråret, fordi enkeltstaterne og kommunerne af fiskale grunde er tilbageholdende med at gå igang med de deri bebudede investeringer². Endelig har det været stærkt fremme i diskussionen, at standsningen af de planlagte opførelser af nye kernekraftværker har en væsentlig konjunkturdæmpende virkning³. På den anden side er det også af regeringen blevet fremhævet, at de endeligt vedtagne skattelettelser er større end forudset i de prognoser, som regner med 3 pct's vækst i 1978.

1. Af IMF's direktør, Witteween, karakteriseret som „en lille drejning af rattet“.
2. Parallelt hertil kan nævnes, at det nyligt forelagte japanske reflationsprogram i væsentligt omfang sætter på, at en række halvoffentlige institutioner skal gennemføre investeringer, men uden at der anvises dem midler til finansiering heraf.
3. Det tyske økonomiministerium har anslået, at alene standsningen af iværksat kernekraftudbygning betyder stop for offentlige anlægsudgifter til et beløb af mindst 15 mia. DM. Med en anslået opførelsestid på 2 1/2 år i ren byggetid indebærer dette på årsbasis en blokering af ordrer til investeringsgodesektoren på skønsmæssigt ca. 6 mia. DM. Til sammenligning er den umiddelbare budgetvirkning af den nye reflationspolitik anslået til ca. 10 mia. DM (omkring én pct. af det vesttyske nationalprodukt).

Men hindrer formentlig yderligere afmatning

En sammenfattende vurdering af de gennemførte eller foreslåede justeringer i den økonomiske politik i en række lande synes på denne baggrund at måtte gå ud på, at der ved denne forsigtige tilpasning ikke bliver løst afgørende op for den „hårdknude“, der består i, at investeringerne ikke kommer igang fordi der er konjunkturafmatning, medens der er konjunkturafmatning fordi investeringerne er svage. Derimod kan det nok forventes, at man ved denne politik forhindrer et tilbagefald til stagnation eller direkte konjunkturedgang, hvilket der ellers kunne være risiko for.

USA's betalingsbalanceunderskud

6. Et meget vigtigt træk i den internationale økonomiske udvikling er det store omsving, der er sket på den amerikanske betalingsbalance. Efter i nogle år at have haft omtrentlig ligevægt på den løbende betalingsbalance fik USA i 1975 til trods for olieprisomvæltningen et overskud på knap 12 mia. \$. Dette afspejlede i væsentlig grad importbesparelsen som følge af konjunkturedgangen. I 1976 vendte dette til et lille underskud og i år forventes et underskud på helt op til 17-18 mia. \$, svarende til hen ved 60 pct. af det underskud, der forventes for OECD-området under ét.

Underskuddets positive sider

Set under én synsvinkel kan USA's tilbagevenden til et betragteligt betalingsbalanceunderskud anskues som noget positivt. På grund af olieprisomvæltningen er det uundgåeligt, at de olieimporterende lande under ét i en årrække vil få et underskud over for OPEC-landene på foreløbig næppe under 30-40 mia. \$ pr. år, medmindre verdensøkonomien styrer ind i en ny direkte konjunkturedgang som i 1975, hvor OECD-landene fik omtrent balance som følge af depressionen. Tidligere har en række betalingsvage lande i Vesteuropa og blandt U-landene været omtrent alene om at bære såvel „olieunderskuddet“ som det yderligere underskud, der var modstykket til at Japan, Tyskland, Holland og Schweiz (og i 1975 tillige USA) havde overskud på trods af oliekrisen. Behovet for en ændret fordeling, således at de store olieimporterende lande kommer til at bære i det mindste en forholdsmæssig del af olieunderskuddet, har længe været erkendt som en afgørende forudsætning for opnåelse af en stærkere økonomisk vækst eller blot en mere stabil international økonomisk situation end den nuværende.

Det ustabile i denne situation fremgår ikke mindst af, at

fremgang i verdensøkonomien nu i stigende grad erkendes at være afhængig af ekspansionspolitik også i underskudslandene, samtidig med at der er frygt for konsekvenserne af en fortsat vanskelig betalingsbalancesituation i en gruppe mindre OECD-lande og i særdeleshed U-landene. Det kan derfor anskues som et konstruktivt element i udviklingen, at USA nu har fået et betragteligt underskud. Dette letter såvel tilpassnings- som finansieringsproblemerne for andre olieimporterende lande (selv om det, jfr. ovenfor, i særlig grad er kommet Japan til gode).

*Nogle færemomenter
ved underskuddet*

Med den størrelsesorden, det amerikanske underskud har nået, rummer det imidlertid også visse færemomenter for den internationale økonomi. Således kan det måske tænkes, at USA for at begrænse sit betalingsbalanceunderskud kan se sig nødsaget til at bremse op for den videre amerikanske ekspansion.

Underskuddet er en hovedårsag til det nye fald, der i årets løb er sket i dollarens internationale værdi, specielt over for den japanske yen, hvor dollaren er faldet med hele 18 pct. Det er ikke sikkert, at dollarens fald er slut dermed. Da faldende dollarkurs også betyder stigning for bl. a. de tilbageværende valutaer i det europæiske valutakurssamarbejde (slangen), kan én af følgerne af et fortsat fald blive nye spændinger inden for slangen og f.eks. i forholdet mellem dansk og svensk kronkurspolitik, efter at Sverige har valgt at forlade slangen.

*Kritikken af
overskudslandene,
specielt Japan*

7. Der er i årets løb sket en skærpelse af ikke mindst USA's kritik af overskudslandenes og specielt Japans økonomiske politik. Der er herunder blevet givet udtryk for, at andre lande kunne se sig tvunget til at træffe øgede importbeskyttende foranstaltninger mod Japan, hvis ikke det japanske overskud hurtigt blev nedbragt væsentligt. Denne skærpede holdning har formentlig været medvirkende til det omsving, der er sket til en forsigtig reflationspolitik. Japan er tillige gået ind på at gennemføre eksportbegrænsninger for forskellige varegrupper tillige med lempelser i det japanske importreguleringssystem¹.

1. Af en vis dansk interesse er, at importkvoterne for en række landbrugsvarer forøges, men den japanske landbrugsminister har udtalt, at han af hensyn til japansk landbrug vil være yderst tilbageholdende med at tillade øget import af oksekød og mejeriprodukter.

*Stigende tendens
til protektionisme?*

Presset fra andre lande for, at Japan skal begrænse sin eksport og øge importen, må blandt andet ses i lyset af, at Japan normalt anses for at føre en beskyttelsespolitik over for sin udenrigshandel. Det anføres imidlertid ofte, at der i det hele taget er en stigende tendens til protektionisme i udenrigshandelen. Efter at de fleste af de tilbageværende todsatser for industrivarer mellem de gamle og de nye EF-lande og mellem EF og EFTA er endeligt afviklede pr. 1.7.1977, er de formelle restriktioner for udenrigshandelen i disse lande dog sandsynligvis mindre end på noget tidligere tidspunkt. Samtidig har OECD-landene i de senere år løbende bekræftet, at de ikke vil ty til nye handelsrestriktioner. Dette udelukker dog naturligvis ikke, at der i de forskellige lande kan gøre sig et stigende pres gældende for gennemførelse af told og importrestriktioner. I praksis synes der desuden at foreligge en del eksempler på skærpelse af de „usynlige handelsrestriktioner“ som f. eks. den måde, antidumpingtold praktiseres på, omlægning af forbrugsafgifter i importdiskriminerende retning, ydelse af tilskud specielt til de udlandskonkurrerende erhverv etc.

*Forværre måske
investerings-
klimaet*

Udover de velkendte argumenter om virkningerne for udenrigshandelens omfang og effektiviteten i det økonomiske system må det ved vurderingen af eventuelle tendenser til øget protektionisme i udenrigshandelen blandt andet tages i betragtning, at sådanne tendenser formentlig næppe kan undgå at forværre det i forvejen meget usikre investeringsklima. Protektionisme kan således skade netop det efterspørgselselement, som det er afgørende at styrke for at bryde dødvandet i international økonomi.

Vurderingen ville stille sig anderledes, hvis der sideløbende med de eventuelle beskyttelsesforanstaltninger blev taget skridt til en så meget stærkere stimulering af den indenlandske efterspørgsel. Herved kunne stigningen i den internationale handel måske tilmed blive stærkere end nu, hvor den er blevet meget væsentligt reduceret (til formentlig under 5 pct. regnet i mængde). Der er imidlertid ikke tegn til, at indførelsen af mere eller mindre skjulte im- og eksportdiskriminerende foranstaltninger¹ kædes sammen med en stærkere efterspørgselsstimulerende politik.

1. I praksis er virksomhedstilskud måske den mest benyttede form for protektionisme. I Norge menes f. eks. en trediedel af industribeskæftigelsen at være baseret på tilskud. De svenske „25 kr.'s tilskud“ (pr. time) kan også tænkes at rumme en skjult beskyttelse af produktionen.

*Pris- og løn-
udviklingen*

8. I foråret var der tegn på, at de fremskridt i retning af reduceret inflation, der var blevet gjort i 1975 og 1976, var ved at ebbe ud og blive afløst af tiltagende inflationstendenser. Prisstigningen (forbrugerpriserne) øgedes for OECD-området under ét fra en årlig stigningstakt på omkring 8 pct. i andet halvår 1976 til godt 10 pct. i første halvår 1977. Ikke mindst prægedes udviklingen i årets første måneder af kraftige internationale fødevareprisstigninger og råvareprisstigninger, som igen trak forbrugerpriserne med op. Udsigterne til inden for en kortere tid påny at opnå en nedbringelse af inflationen bedømtes i OECD Economic Outlook, juli 1977, ikke som særlig lovende¹. Medvirkende til denne vurdering var, at de indkomstpoltiske bestræbelser i en række lande efterhånden stødte på modstand, og at produktivitetsstigningerne var aftagende, blandt andet som følge af den meget svage vækst.

*Bedrede udsigter til
mindsket inflation*

Udviklingen siden foråret har imidlertid forbedret udsigterne til fortsat nedbringelse af inflationsraten. Stigningen i råvare- og fødevarepriserne er afløst af klare fald, og i de fleste lande synes lønstigningstakten fortsat vigende, med 8-10 pct.'s årlig stigning som det for tiden typiske². På denne baggrund er det nu atter en fremherskende forventning, at der er relativt gode udsigter til en fortsat faldende inflationstakt. For 1977 anslås prisstigningerne for OECD under ét til i underkanten af 9 pct., og den „underliggende prisstigningstakt“ (den prisstigning, der kan ventes realiseret på lidt længere sigt, hvis der ikke indtræder nye forstyrrelser) anslås til ca. 6 pct.

*„Underliggende“
prisstigningstakt:
ca. 6 pct.*

Rentefaldet

Dette afspejler sig også i de markante fald, der har været i renteniveaue i flere vesteuropæiske lande, specielt Vesttyskland og England, i løbet af 1977. Disse fald er sket på trods af en meget stram pengepolitik, i det mindste målt ved den reale stigning i pengeforsyningen, og må i væsentlig grad antages at afspejle et fald i inflationsforventningerne.

1. Jfr. også Dansk Økonomi, maj 1977, kap. II, slutningen.

2. I England er der dog nogen uvished om den fremtidige lønudvikling efter at fagbevægelsen har afslået at forlænge den „sociale kontrakt“, som i sit sidste år (fra august 1976 til juli 1977) bragte lønstigningen ned under 10 pct., medens forbrugerpriserne i samme tidsrum steg med over 15 pct. især som følge af sidste års fald i pundkursen. Regeringens mål er stadig at bringe inflationen væsentligt ned under 10 pct. og begrænse lønstigningerne til 10 pct.

I USA er der i den senere tid sket en stigning i renteniveauet. Regeringen har i forbindelse hermed taget det ret usædvanlige skridt at kritisere centralbanksystemet for denne udvikling, idet den har givet udtryk for, at en yderligere stigning i renten ville true den fortsatte ekspansion ved at bringe rentefølsomme sektorer i fare.

Ledigheden 10. Arbejdsløsheden i OECD-landene, der længe har ligget på et niveau på omkring 15-15¹/₂ mill. mennesker, har været stigende gennem året og passerede i august 16 mill. Da ledigheden i USA har været svagt faldende, dækker denne udvikling over en stærk stigning i Vesteuropa, hvor ledigheden nu er væsentlig større end under den direkte konjunkturedgang i 1974-75. Samtidig må ledigheden i Vesteuropa ventes at vokse yderligere i 1978.

III

Dansk økonomi i 1977/78 samt 1979-81*

A. Sammenfatning

1. Beregningerne i nærværende kapitel over udviklingen i dansk økonomi frem til 1981 bygger blandt andet på en forudsætning om, at der fra 1978 og frem vil være en – omend moderat – vækst hos vore handelspartnere. Endvidere er der som i tidligere rapporter tale om „udgangsskøn“ forstået på den måde, at der er regnet med uændret forlængelse af den på beregningstidspunktet førte økonomiske politik. Et af usikkerhedsmomenterne ved økonomiske prognoser, specielt når de rækker flere år frem i tiden, er imidlertid, at det er vanskeligt at definere, hvad der skal forstås ved en uændret politik gennem en længere, fremtidig periode.

Beregningernes hovedresultater er gengivet i tabellerne III.3 – III.5 på de følgende sider.

*Indenlandsk
stagnation også
i 1978*

2. For 1978 viser beregningerne kun en meget svag stigning – knap én procent – i den indenlandske efterspørgsel i forhold til 1977, hvorimod bruttonationalproduktet i kraft af udenrigshandelen skulle stige med et par procent. Da der i øjeblikket synes at være tale om en svag direkte nedgang i den samlede reale efterspørgsel og produktion, og da man må regne med at denne udvikling vil fortsætte et stykke ind i 1978 (også udover det årstidsbetingede), indebærer beregningerne en begyndende opretning af den indenlandske efterspørgsel i løbet af 1978. Den „mellemløstede“ fremskrivning for årene 1979 til 1981 – med de givne forudsætninger om udlandskonjunktur og økonomisk politik – indicerer, at denne tendens vil holde sig i de følgende år og sammen med en tilbagevenden til stærkere stigning i eksporten medføre en tilbagevenden til økonomisk vækst, som dog vil være lavere end i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne, nemlig $3\frac{1}{2}$ á 4 pct. pr. år.

* Færdigredigeret den 25.11. 1977.

Arbejdsløshed 3. En vækst af denne størrelse vil med den fortsatte stigning i arbejdsudbuddet, hidrørende fra befolkningsstigningen, stigende erhvervsfrekvenser og stigende arbejdsproduktivitet, kun gøre et beskedent indhug i ledigheden. Også i 1981 vil der derfor ifølge udgangsskønnet fortsat være en stor ledighed, næppe under 140.000 fuldtidsledige.

I de nærmest kommende måneder må ledigheden som følge af den forventede direkte produktionstilbagegang påregnes at stige også udover det årstidsbetingede, således at vinterledigheden meget vel kan blive på over 200.000 personer. Fra kalenderår 1977 til kalenderår 1978 peger beregningerne i retning af en stigning i antal fuldtidsledige på omkring 15.000 til 175.000. Med de givne forudsætninger skulle dette til gengæld også repræsentere kulminationen af ledigheden. Når der ses bort fra sæsonbevægelser skulle ledigheden blive svagt vigende fra sommeren 1978. Men som nævnt vil ledighedsproblemet fortsat være meget stort også i 1981.

Betalingsbalance 4. Betalingsbalancestillingen er blevet bedret noget i 1977, og i 1978 skulle der blive tale om en ret udtalt forbedring: ned til et underskud på i underkanten af 8 milliarder kroner. Forbedringen har imidlertid i høj grad sin rod i midlertidigt virkende faktorer: stagnationen i den indenlandske efterspørgsel, den store høst i 1977 og formentlig forbigående en forbedring af bytteforholdet i udenrigshandelen. Det „underliggende“ betalingsbalanceproblem er derfor fortsat meget stort. I udgangsskønnet kommer dette til udtryk ved, at underskuddet i 1980-81 igen stiger til et niveau på mellem 9 og 10 milliarder kroner¹ omend opgjort i det fremtidige højere prisniveau.

Det samlede balanceproblem Selv om det kombinerede beskæftigelses- og betalingsbalanceproblem således nok vil blive lidt reduceret i den betragtede periode, vil det altså fortsat være meget stort og i høj grad lægge bånd på den økonomiske politik. Beregningsresultatet forudsætter endda som nævnt, at der sker en moderat forbedring af udlandskonjunktoren.

1. I beregningerne indgår en forudsætning om, at tjenestebalancen fortsat vil vise en årlig forbedring på omkring 1 milliard kr. Denne forudsætning, hvis realisme det er vanskeligt at bedømme, men som dog nok må karakteriseres som optimistisk, er meget væsentlig for den samlede betalingsbalanceudvikling.

Således som udlandskonjunkturerne har udviklet sig igennem 1977 foreligger der nu en ikke helt ubetydelig risiko for en fortsat egentlig stagnation, eventuelt en direkte konjunkturtilbagegang i Vesteuropa i 1978. I den efterfølgende analyse ses der bort fra denne risiko, idet der dog kan henvises til beregningerne i kapitel IV.A.

Det må samtidig fremhæves, at der i skønnet over lønudviklingen er set bort fra væsentlige usikkerhedsmomenter. I 1979 udløber arbejdsmarkedets overenskomster, hvilket markerer afslutningen af den anden overenskomstperiode i træk med indkomstpolitiske indgreb over for arbejdsmarkedets parter. Hermed udløber også ordningen med de overskydende dyrtidsportioner, som staten i øjeblikket indbetaler til ATP. En eventuel kraftig lønreaktion som følge af disse forhold vil ændre det her fremlagte mellemfristede perspektiv.

B. Sammenligning med maj-rapporten 1977

Lavere betalingsbalanceunderskud i 1977 og 1978 end ventet i maj-rapporten

5. I maj-rapporten skønnedes det, at betalingsbalanceunderskuddet, der i 1976 satte rekord med 11½ mia. kr., ville blive uforandret stort i 1977 og stort set også i de følgende år (11 mia. kr.). De nye udgangsskøn viser et underskud i 1977 på 10½ mia. kr.¹, 7-8 mia. i 1978 og 1979 og 9 á 10 mia. i 1980 og 1981. Ovenfor er nævnt nogle midlertidigt virkende faktorer, der bidrager til denne forskel i beregningsresultaterne. Som en mere varigt virkende faktor kan der peges på den drejning af efterspørgselen væk fra områder med stort importindhold og i højere grad over på offentlige og private tjenesteydelser, der fandt sted ved augustforliget 1977. Endvidere er der i de nye udgangsskøn regnet med en noget langsommere lønstigningstakt, end man gjorde i maj-rapporten, ligesom der i de nye beregninger er taget hensyn til de ved augustforliget gennemførte eksportfremmende og energibesparende foranstaltninger. Endelig har det i mellemtiden indtrådte rentefald i Vesteuropa bidraget til, at der nu regnes med knap så stor en stigning i rentebyrden over for udlandet.

1. Visse usikkerhedsmomenter gør sig dog stadig gældende for vurderingen af betalingsbalanceunderskuddet i 1977, herunder hvorledes betalingsbalancevirkningerne af årets store høst fordeler sig mellem 1977 og 1978, samt i hvilket omfang forlængelsen ind i 1978 af det midlertidige investeringstilskud vil føre til udsættelse af ellers tilskudsfrankede investeringer fra 1977 til 1978.

I modsat retning trækker det, at den internationale konjunkturudvikling har formet sig endnu svagere end forventet efter det i sig selv temmelig mørke billede i maj-rapporten¹, og at der også på længere sigt er regnet med lavere vækst i vore aftagerlande (3½ pct. mod tidligere 4 pct.).

C. Kort tilbageblik på 1975-76

Stimuleringen af den indenlandske efterspørgsel fra efteråret 1975 ...

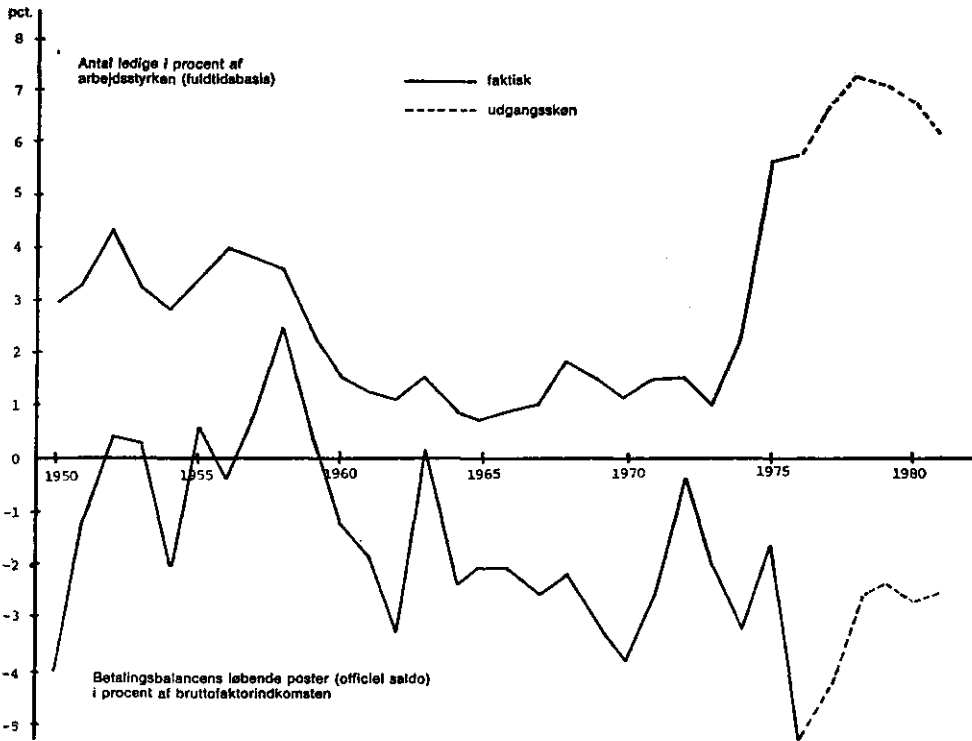
6. Inden den nærmere gennemgang af beregningerne for 1978 og de følgende år kan der være grund til at foretage et kort tilbageblik på 1975-76.

Som vist i forsyningsbalancetabellen steg bruttonationalproduktet fra 1975 til 1976 med hele 5 pct. Dette var ikke mindst resultatet af den konjunkturstimulerende politik (midlertidig momsnedsettelse, kraftig investeringsstøtte m. v.), som blev gennemført i september 1975 i forventning om bedre internationale konjunkturer, og hvor man netop på baggrund af forventninger om en snarlig international konjunkturforbedring bevidst accepterede en forringelse af betalingsbalancen.

Betalingsbalancevirkningen blev i praksis kraftigere end ventet². Medens den samlede indenlandske efterspørgsel realt steg med noget over 9 pct. fra 1975 til 1976 skete der en mængdemæssig stigning i importen af varer og tjenester på

1. Som omtalt i kapitel II er der tale om en særlig stor afvigelse for Sveriges vedkommende. Maj-rapporten byggede på en forudsætning om en vækst i Sverige på én procent fra 1976 til 1977. En svensk finansplan, der blev fremlagt i begyndelsen af 1977, regnede med 1,7 pct. og i det reviderede nationalbudget 1977 (fremlagt i foråret 1977), der udarbejdes af økonomiministeriet og det uafhængige konjunkturinstitut i forening, regnedes med omkring én procent. Den faktiske udvikling har som nævnt i kapitel II været en tilbagegang på et par procent. Da Sverige aftager godt 1/5 af den danske industrieksport får udsving af denne størrelse naturligvis en væsentlig indflydelse i Danmark.
2. Også i formandskabets rapport: „Dansk økonomi, september 1975“ undervurderedes stigningen i importen, idet der dog her var regnet med en etårig momsnedsettelse. Den store betalingsbalancevirkning hang i væsentlig grad sammen med, at det på forhånd var besluttet og tilkendegivet, at momsnedsettelsen skulle ophøre allerede efter 5 måneders forløb. Herved lagde momsnedsettelsen i høj grad op til hamstringskøb i nedsættelsesperioden, samtidig med at en dansk produktionsplanlægning med henblik på at få større andel i nedsættelsen vanskeliggjordes.

Figur III.1. Balanceproblemet i dansk økonomi fra 1950 til 1981

... førte til kraftig
importstigning

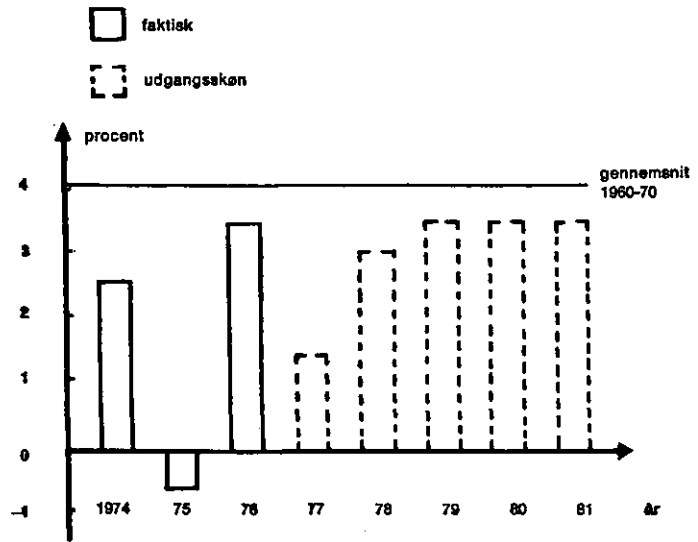
helt op mod 18 pct. Væsentligst som følge heraf kom betalingsbalanceunderskuddet for 1976 helt op på 11½ mia. kr. eller 5 pct. af bruttofaktorindkomsten, hvad der både i en historisk og i en international sammenligning var et rekordagtigt højt niveau, jfr. figur III.1.

Da så stor en del af efterspørgselsstigningen løb ud i importstigning, blev beskæftigelsesvirkningerne af den konjunkturstimulerende politik relativt små og var således ikke tilstrækkelige til at mindske ledighedsniveauet for 1976 som helhed set i forhold til 1975.

Stramning af den
økonomiske politik
i efteråret 1976

7. På baggrund af betalingsbalanceudviklingen – og da det stod klart, at der ikke i overskuelig tid var udsigt til et konjunkturbetinget, afsætningsmæssigt træk ude fra, som kunne vende denne udvikling, samtidig med at det ikke lykkedes at forbedre konkurrenceevnen væsentligt bl. a. som følge af kronens fortsatte opskrivning – blev den økonomiske politik lagt

Figur III.2. Væksten i Danmarks vigtigste aftagerlande.

Note: Væksten i nationalproduktet i de enkelte lande sammenvejet med landefordelingen for dansk industrieksport i 1975.

stærkt om ved augustforliget 1976. Denne restriktive linie er siden blevet fortsat.

D. De vigtigste forudsætninger bag beregningerne for 1978 og de følgende år

Udlandskonjunkturaen: tilbageslag i 1977 og 1978 set fra et dansk synspunkt

Moderat udlandsvækst på mellem- langt sigt

a) Generelle beregningsforudsætninger

8. Som allerede nævnt ventes det, at den internationale konjunkturudvikling kun giver en behersket stimulans til konjunkturudviklingen i Danmark i den kommende tid. Der regnes således med en vækst hos vore samhandelspartnere på 3 procent fra 1977 til 1978 og med en årlig vækstrate på $3\frac{1}{2}$ procent fra 1979 og frem. Dette er illustreret i figur III.2, hvor væksten i de enkelte lande er vejet sammen, under hensyntagen til den betydning landene har i dansk udenrigshandel.

De benyttede vækstprocenter for de kommende år er lavere end i 1960'erne. Alligevel må de anses for optimistiske i den forstand, at der som nævnt er set bort fra risikoen for et nyt direkte internationalt konjunkturtilbageslag. Usikkerheden bag de anførte forudsætninger illustreres i øvrigt af omtalen oven-

for af forskellen mellem konjunkturforventninger og faktisk udvikling i Sverige 1977. Karakteren af beregningsforudsætning mere end egentlig prognose understreges af, at en stabil udlandsvækst fra år til år på $3\frac{1}{2}$ pct. p.a. fra 1979 og fremefter under alle omstændigheder er usandsynlig. De $3\frac{1}{2}$ pct. må opfattes som en „trend“, hvorom konjunkturerne vil svinge på en måde, det ikke er muligt at forudse i øjeblikket.

Valutakursforudsætning

9. Det indgår i forudsætningerne, at der fastholdes en i store træk uændret effektiv kronekurs fremover. Da D-marken forventes at stige i forhold til de fleste andre valutaer, indebærer dette fortsatte tilpasninger af kronekursen i forhold til D-mark på linie med de justeringer, der har fundet sted i oktober 1976 samt april og august 1977.

Mere specifikt indebærer forudsætningen om valutakurspolitikken, at „slangesamarbejdet“ opretholdes, og at Danmark fortsat vil være deltager heri, således at kronen med hensyn til den løbende kursudvikling fortsat vil være knyttet til D-marken. Der er imidlertid som nævnt regnet med, at der som hidtil med mellemrum vil ske tilpasninger i kronens værdi i forhold til de øvrige slangevalutaer, således at revalueringsvirkningen (for kronen) af, at DM stiger i forhold til andre valutaer, undgås eller begrænses.

Der kan næppe ses bort fra, at en sådan valutakurspolitik kan komme til at indebære en yderligere opskrivning af kronen i forhold til blandt andet den svenske og måske også den norske krone og dermed kan betyde skærpede afsætningsproblemer for dansk industri. De valgte forudsætninger om kronekurspolitikken synes imidlertid at være den mest plausible forlængelse af den hidtidige politik.

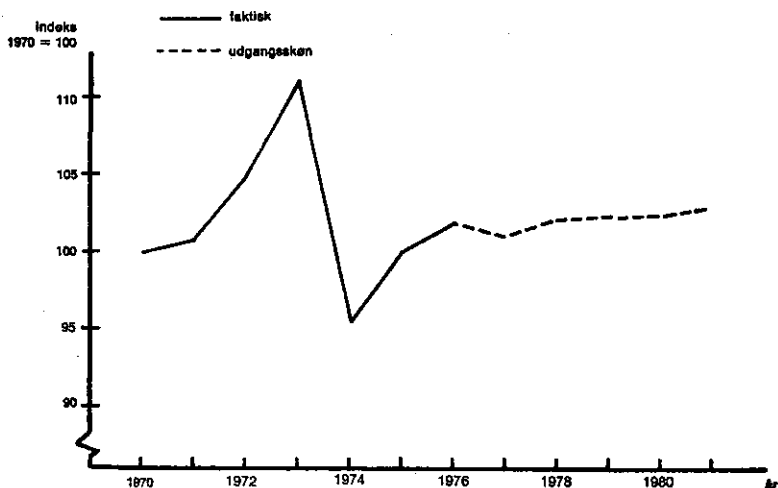
Rente- og kreditpolitikken må ud fra de her gjorte antagelser fortsat i afgørende grad udformes ud fra hensynet til at dække valutabehovet.

Bytteforholdet i udenrigshandelen

10. Med den forventede udvikling i verdensmarkedspriserne må der ventes en vis bedring af bytteforholdet i udenrigshandelen (forholdet mellem eksportpriser og importpriser) fra 1977 til 1978, jfr. figur III.3. For de efterfølgende år antages bytteforholdet at blive ganske svagt stigende.

I maj-rapporten gik man ud fra, at der ville ske en svag forringelse af bytteforholdet. Der er således også her sket en mindre revision af forudsætningerne, hvad der navnlig har

Figur III.3. Bytteforholdet (varer, incl. FEOGA) i udgangsskønnet.

Anm.: Bytteforholdet afhænger stærkt af beregningsmetoden. Her er anvendt foregående års vægte med den i SMEC III anvendte opdeling på eksport- og importkomponenter.

Note: Bytteforholdet udtrykker forholdet mellem prisindeks for eksportvarer (fob) og prisindeks for importvarer (cif). I den officielle nationalregnskabsstatistik behandles FEOGA-støtten til den danske landbrugseksport som et tilskud (subsidium). Her indregnes denne støtte derimod i eksportværdien af landbrugsvarer, hvorved FEOGA-støtten indgår som et priselement i landbrugseksporten, jfr. note b tabel III.3.

baggrund i de betragtelige råvareprisfald, der er sket siden foråret¹.

b) Augustforliget

11. Augustforliget 1977 kan siges at have indeholdt to hovedelementer: Et kraftigt efterspørgselsbegrænsende element, der i form af afgiftsforhøjelser tog sigte på at mindske betalingsbalanceunderskuddet fra importsiden ved at tvinge det private forbrug ned. Og et konjunkturstimulerende element i form af en beskæftigelsesplan. Denne havde til formål at stimulere beskæftigelsen, uden at det i alvorlig grad gik ud over betalingsbalancen. På længere sigt skulle visse af elementerne i beskæftigelsesplanen tværtimod gavne balancen i den danske udenrigshandel.

1. Der er i udgangsskønnet endvidere regnet med, at landbrugets afsætningspriser fortsat vil nyde godt af den forventede fortsatte opskrivning af DM. Sammenlignet med maj-rapporten er der her sket en vis opjustering af landbrugsprisstigningerne.

Afgiftsforhøjelserne
– ca. 6¹/₂ mia. kr.
årligt

Afgiftsforhøjelserne fordeltes nogenlunde ligeligt mellem en momsforhøjelse fra den 3. oktober 1977 på 3 point til 18 procent¹ og forhøjelser af en række forskellige punktafgifter, heriblandt registreringsafgift, giftskatter og takstforhøjelser hos statsbanerne og postvæsenet. Det umiddelbare provenu² af disse afgifter blev anslået til 6¹/₂ mia. kr. årligt. Disse afgiftsforhøjelser har fået virkning allerede fra det sidste kvartal af 1977.

Beskæftigelses-
planen – ca. 3 mia.
kr. årligt

Beskæftigelsesplanen omfatter blandt andet en forøgelse af den offentlige servicevirksomhed på en række områder som hjemmehjælp m.v., tilskud til energibesparende foranstaltninger og lempeligere vilkår for erhvervsmæssige investeringer gennem forlængelse af de for 1977 gældende 10 pct.'s fradrag for maskininvesteringer, gennemførelse af en højere grænse for straksafskrivninger samt lempeligere bygningsafskrivninger. Hertil kommer en række andre erhvervsfremmende foranstaltninger, navnlig til fordel for de udlandskonkurrerende erhverv. Et vigtigt led er endvidere særforanstaltninger til bekæmpelse af ungdomsarbejdsløsheden, blandt andet gennem løntilskud til virksomhederne ved ekstrabeskæftigelse af unge. Tillige ændredes sygedagpengeordningens finansieringsregler specielt med henblik på at øge nyansættelserne i mindre virksomheder.

De årlige udgifter for det offentlige i forbindelse med beskæftigelsesplanen blev anslået til ca. 3 milliarder kr. med virkning i løbet af 1978.

Augustforligets
virksomheder

12. I tabel III.1 er vist en oversigt over de beregnede beskæftigelses- og betalingsbalancevirkninger af augustforliget 1977. Det må kraftigt understreges, at der knytter sig en vis usikkerhed til beregningerne, blandt andet fordi der må foretages en række vurderinger og skøn, når de enkelte forligsdele skal udtrykkes i påvirkninger af den økonomiske aktivitet. I forbindelse med visse typer af indgreb kan det være overordentlig vanskeligt at skønne blot nogenlunde præcist over virkningen – som f.eks. beskæftigelsesvirkningen af ændringen af

1. Dog modvirket af pristilskud på mejeriprodukter samt særlige sociale kompensationer.
2. Dvs. det årlige merprovenu ved uændret forbrug og økonomisk aktivitet i øvrigt.

Tabel III.1. Beregnede virkninger af augustforliget 1977

	1977	1978	1979	1980
Afgiftsforhøjelserne				
Ændring i antal beskæftigede, 1000 pers.	-3 $\frac{1}{2}$	-19	-23	-21
Mindsket betalingsbalanceunderskud, mia. kr.	+0,3	+2,2	+2,3	+2,7
Beskæftigelsesplanen				
Øget antal beskæftigede, 1000 pers.	+1	+15	+23	+28
Mindsket betalingsbalanceunderskud, mia. kr.	0	-1,6	-1,1	-1,4
Nettovirkning				
Øget antal beskæftigede, 1000 pers.	-2 $\frac{1}{2}$	-4	0	+7
Mindsket betalingsbalanceunderskud, mia. kr.	+0,3	+0,6	+1,2	+1,3

Anm.: Angivet som ændring i forhold til hvordan forløbet ellers ville have været. For eksempel bevirker afgiftsforhøjelserne isoleret set, at beskæftigelsen i 1980 bliver ca. 21.000 fuldtidsansatte mindre end tilfældet ville have været, hvis forhøjelserne ikke havde fundet sted. Virkningerne af det nu gennemførte augustforlig er naturligvis indarbejdet i udgangsskønnet.

sygedagpengeordningen eller eksportvirkningen af en øget eksportkonsulentindsats.

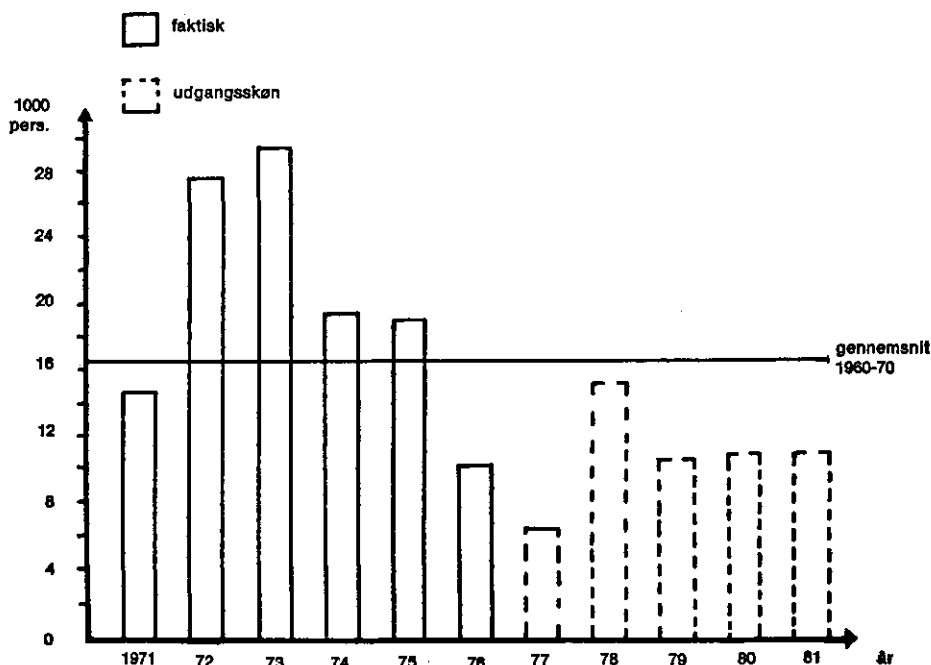
Usikkerheden knytter sig navnlig til vurderingen af virkningerne af beskæftigelsesplanens tilskudsordninger, herunder virkningen af investeringstilskuddene¹. For energispareforanstaltningernes vedkommende kan det nævnes, at de heraf følgende importbesparelser er beregnet ud fra tallene i regeringens energiplan².

Som følge af forliget sker der en gennem tiden noget tiltagende forbedring af betalingsbalancen, sammenlignet med hvorledes betalingsbalankestillingen ellers ville have udviklet sig. På lidt længere sigt vil beskæftigelsesvirkningen også være positiv og tiltagende, men blandt andet fordi forligets

1. Det er da også primært med hensyn til virkningerne af beskæftigelsesplanen, at de her anførte beregninger adskiller sig fra de foreliggende officielle vurderinger. I tilknytning til folketingsbehandlingen skønnede regeringens økonomiske sekretariat, at augustforliget isoleret ville føre til en merbeskæftigelse på næsten 19.000 personer i 1978, stigende til 28.000 personer i 1980, samtidig med en betalingsbalanceforbedring af størrelsesordenen 1 $\frac{1}{2}$ mia. i 1978 og mere end det dobbelte i 1980.

2. „Danmarks Enerkipolitik“, maj 1976.

Figur III.4. Væksten i de offentligt ansatte (fuldtidsbasis).

Note: Skønnet ud fra Danmarks Statistiks beskæftigelsesundersøgelser og tællinger af offentligt ansatte.

efterspørgselsbegrænsende del (afgiftsforhøjelserne) er trådt i kraft i efteråret 1977, medens den konjunkturstimulerende del (beskæftigelsesplanen) stort set først får indflydelse på forløbet i 1978, bliver beskæftigelsesvirkningen på kort sigt negativ: Den øjeblikkelige virkning af augustforliget har været en væsentlig stramning af den økonomiske politik.

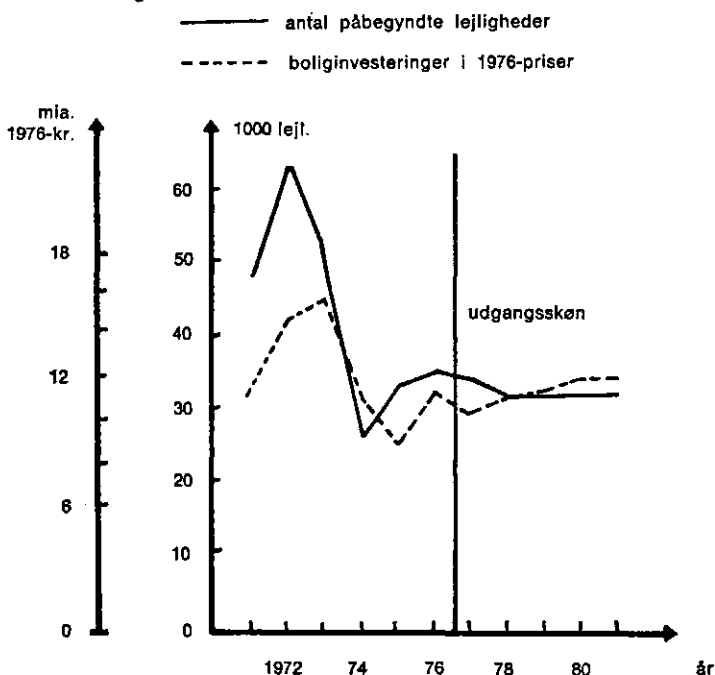
c) Beskæftigelsen i den offentlige sektor

*Lavere vækst
i den offentlige
sektor*

13. Selvom augustforliget i 1977 alt i alt indebærer en forøgelse af antallet af offentligt ansatte, må man regne med, at væksten i den offentlige sektor fortsat vil være beskeden i de kommende år sammenholdt med udviklingen i den første halvdel af halvfjerdserne. Der er regnet med en stigning i antallet af offentligt ansatte på 3 pct. fra 1977 til 1978 og 2 pct. p.a. i de følgende år¹. I figur III.4 er denne udvikling i beskæf-

1. En stigning i beskæftigelsen i den offentlige sektor med 2 pct. om året er udtryk for en langsommere vækst i produktionen af offentlige ydelser end i den samlede tilgang af varer og tjenester i samfundet, der

Figur III.5. Påbegyndelser af nyt boligbyggeri og de samlede boliginvesteringer.

tigelsen inden for den offentlige sektor sammenholdt med den tilsvarende udvikling i de foregående år. Det ses klart, hvorledes den her skønnede udvikling fortsat indebærer en langtidstendens til mindsket ekspansionstakt i den offentlige sektor.

d) Boligbyggeriet

Dyk i boligbyggeriet i 1977, kun delvis re-tablering i 1978

14. En væsentlig indenlandsk kilde til konjunktursvingninger er boligbyggeriet. Der er for 1977 regnet med påbegyndelse af ca. 34.000 lejligheder mod knap 36.000 året før. Den tidsmæssige fordeling af påbegyndelserne bevirker imidlertid, at

– jfr. tabel III.3 og III.4 – må påregnes at stige med godt $3\frac{1}{2}$ pct. om året på mellemlangt sigt. På den anden side indebærer de her nævnte forudsætninger, at der vil ske en vis stigning i den andel af de beskæftigede, der er ansat i den offentlige sektor. Dette skyldes, at en produktionsøgning, således som den beregnes i nationalregnskabet, inden for den offentlige sektor forudsætter en øget beskæftigelse, hvorimod produktionen i de fleste andre erhverv også vil kunne øges ved stigende arbejdsproduktivitet.

boliginvesteringerne må antages at falde med godt en halv snes procent i 1977 i forhold til året før. Udviklingen i boliginvesteringerne har derfor forstærket de øvrige afmatningstendenser i 1977, men bidrager til gengæld under de anførte forudsætninger til en stigning i den indenlandske efterspørgsel i 1978.

På baggrund af de senere års tendenser er der for perioden 1978-81 regnet med et boligbyggeri svarende til ca. 32.000 påbegyndte lejligheder årligt, heraf 7000 med offentlig støtte. Med byggetider svarende til gennemsnittet for de senere år¹ medfører denne forudsætning, at boliginvesteringerne efterhånden stabiliseres på 1976-niveauet.

e) Løn- og prisudviklingen

15. Løn- og prisudviklingen i udgangsskønnet illustreres i tabel III.2. Bedømmelsen af den fremtidige lønudvikling er stadig overordentlig vanskelig efter det ekstraordinære forhandlingsforløb omkring arbejdsmarkedets generelle overenskom-

Tabel III.2. Løn- og prisudvikling i udgangsskønnet

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
	-- procentvis stigning over året før --					
Timeløn, private byerhverv gennemsnit for arbejdere og funktionærer	11.5	9½	8½	8½	8½	8½
Offentligt ansatte	9.1	7½	7	8	8	8
Prisstigning, privat forbrug markedspriser (incl. afgifter)	8.5	11½	10½	5	5	5
faktorpriser (excl. afgifter)	8	9	7½	5	5	5

*Stærkere afsvæk-
kelse af lønstig-
ningstakten end
tidligere ventet*

ster i foråret 1977. Der synes at være holdepunkter for at antage, at afsvækkelsen af lønstigningerne har været stærkere, end det blev forudsat af formandskabet i maj-rapporten. Der synes således at være sket en stærkere og mere vedvarende afdæmpning af lønglidningen, end man forudså i maj. Men det kan endnu ikke bedømmes, om de relativt lave lønstigningstakter, der tilsyneladende er tendenser til inden for det bevægelige lønsystem, er et varigt fænomen eller knyttet til den særlig kraftige afsvækkelse af arbejdskraftefterspørgselen, der gør sig gældende netop i denne tid.

1. Godt 3½ kvartal for enfamiliehuse og godt 5½ kvartal for etageejendomme.

Tabel III.3. Hovedposter på forsyningsbalancen 1976-78.

	Nationalregnskabstal		Realstigning		Gnst. 1979-1981	Prisstigning		Gnst. 1979-1981
	1976	1977	1976	1978		1976	1978	
	--- mia. kr. ---		--- pct. ---			--- pct. ---		
Privat forbrug	137.2	152.5	6.0	0	4 1/2	8.5	11 1/2	5
Nyt boligbyggeri	11.7	11.2	26.9	-11	2	7.9	8	5
Private nyinvesteringer	26.0	28.0	19.0	1/2	2	6.0	7	5 1/2
heraf maskininvesteringer	17.3	17.9	22.6	-3	2 1/2	6.0	7	5
bygningsinvesteringer	3.8	4.3	15.1	5 1/2	4 1/2	6.7	8	5
Reparation og vedligeholdelse	19.2	21.1	5.7	1 1/2	3 1/2	9.7	8	7
Off. køb af varer og tjenester	74.9	81.5	2.8	1	2	6.7	7 1/2	7
Lager- og besætningsændringer	0.9	0.6				8.6	7 1/2	
Indenlandsk efterspørgsel	269.9	294.9	9.1	0	3 1/2	8.3	9 1/2	6
Vareeksport (fob) i alt	57.2	64.0	2.9	4	7	8.3	8	5 1/2
heraf industrivarer	35.7	39.9	8.0	4	10	6.2	7 1/2	5
landbrugsvarer og konserver	15.9	17.8	-3.5	4 1/2	2	12.3	7	6 1/2
skibe og fly	2.3	2.4	-17.2	-3 1/2	4	-3.4	7	5
andre varer	3.3	3.9	-0.9	3 1/2	0	25.4	15	5
Tjenesteeksport	22.9	25.8	8.0	4	5	6.5	8 1/2	5 1/2
Samlet efterspørgsel	350.0	384.7	7.9	1	4 1/2	8.2	9	6
Vareimport (cif) i alt	75.0	80.8	17.9	-1	7	6.4	9	5
Tjenesteimport	13.4	15.3	11.0	4 1/2	5	6.9	9	5 1/2
Bruttonationalproduktb	261.6	288.6	5.2	1	3 1/2	8.7	9	6
Nettoafgifterb	31.5	37.4						
Bruttofaktorindkomst	230.1	251.2						

Anm.: Om den usikkerhed, der er knyttet til tallene, henvises til teksten. Ved sammenvejningen af de procentvise stigninger for de i tabellen anførte enkeltposter er benyttet foregående års vægte og ikke, som i nationalregnskabet, 1965-vægte. Dette medfører, at den procentvise stigning for de sammenvejede poster, som f. eks. bruttonationalproduktet, kan afvige fra de officielle nationalregnskabstal.

a. Incl. eksportstøtte fra FEOGA.
 b. Definitionerne afviger fra Danmarks Statistiks nationalregnskab, hvor FEOGA-eksportstøtten modregnes under posten: Nettoafgifter. I nærværende opstilling er FEOGA-eksportstøtten indregnet i eksportværdien af landbrugsvarer. De her anførte tal for bruttonationalprodukt og nettoafgifter er derfor tilsvarende højere end tallene i det officielle nationalregnskab. Der er derimod overensstemmelse for så vidt angår bruttofaktorindkomsten.

Tabel III.4. Hovedposter på forsyningsbalancen 1979-81

	Nationalregnskabstal			Realstigning			Prisstigning			
	1979	1980	1981	1979	1980	1981	1979	1980	1981	
	--	mia. kr.	--	--	--	pct.	--	--	pct.	--
Privat forbrug	183	202	220	4½	4½	4	5	5	5	
Nyt boligbyggeri	14	15	16	3½	2½	0	4	5½	5½	
Private nyinvesteringer	31	34	38	-2½	4½	4	5	5½	5½	
heraf maskininvesteringer	18	20	23	-5	6	6	5	5	5	
bygninginvesteringer	5	6	6	4	6½	3	3	5½	5½	
Reparation og vedligeholdelse	25	28	31	2	4	4	7	7	7	
Off. køb af varer og tjenester	98	107	116	2	2	2	7	7	7	
Lager- og besætningsændringer	1	3	4							
Indenlandsk efterspørgsel	352	388	425	3½	4	3½	5½	6	6	
Vareeksport (fob) i alt	80	90	102	7	7	7	5½	5½	5½	
heraf industrivarer	53	61	70	10	10	10	5	5	5	
landbrugsvarer og konserves a	22	24	26	2	2	2	6½	6½	6½	
Tjenesteeksport	31	35	39	4½	5	5	5½	5½	5½	
Samlet efterspørgsel	463	513	566	4	4½	4½	5½	6	6	
Vareimport (cif) i alt	94	107	120	5	8½	6½	5	5	5	
Tjenesteimport	18	20	23	4½	5	5	5½	5½	5½	
Bruttonationalprodukt b	351	386	423	4	3½	3½	5½	6	6	
Nettoafgifter b	49	53	57							
Bruttofaktorindkomst	302	333	366							

Anm.: Om den usikkerhed, der er knyttet til tallene, henvises til teksten. Ved sammenvejningen af de procentvise stigninger for de i tabellen anførte enkeltposter er benyttet foregående års vægte og ikke, som i nationalregnskabet, 1955-vægte. Dette medfører, at den procentvise stigning for de sammenvejede poster, som f. eks. bruttonationalproduktet, kan afvige fra de officielle nationalregnskabstal.

a. Incl. eksportstøtte fra FEOGA.

b. Definitionerne afviger fra Danmarks Statistiks nationalregnskab, hvor FEOGA-eksportstøtten modregnes under posten: Nettoafgifter. I nærværende opstilling er FEOGA-eksportstøtten indregnet i eksportværdien af landbrugsvarer. De her anførte tal for bruttonationalprodukt og nettoafgifter er derfor tilsvarende højere end tallene i det officielle nationalregnskab. Der er derimod overensstemmelse for så vidt angår bruttofaktorindkomsten.

Formandskabet har dog ment, at der alt i alt skulle være grundlag for en forsigtig revision af maj-rapportens lønstigningsforudsætninger (10 pct. i 1977 og 9 pct. i de følgende år) til 9½ pct. fra 1976 til 1977 og derefter for hele prognoseperioden 8½ pct. pr. år (gennemsnit for arbejdere og funktionærer).

For offentligt ansatte indebærer disse forudsætninger for

Tabel III.5. Betalingsbalance og ledighed 1978-81

Nationalregnskabstal	1976	1977	1978	1979	1980	1981
	---		mia. kr.		---	
Handelsbalance incl. eksportstøtte fra FEOGA	-17.8	-16.8	-14.1	-14	-17	-18
Handelsbalance excl. eksportstøtte fra FEOGA	-20.1	-20.3	-17.6	-17 ¹ / ₂	-20 ¹ / ₂	-21 ¹ / ₂
Tjenestebalance	9.5	10.5	11.6	13	14 ¹ / ₂	16
Renter og udbytter, nettoindtægt	-2.0	-2.9	-3.5	-4	-4 ¹ / ₂	-5
Andre overførsler, nettoindtægt	0.6	1.6	1.0	¹ / ₂	¹ / ₂	¹ / ₂
Betalingsbalancens løbende poster, nationalregnskabsdefinition	-12.0	-11.1	-8.5	-8	-10	-10
Overgang til officiel saldo ^a	0.5	0.6	0.7	¹ / ₂	¹ / ₂	¹ / ₂
Betalingsbalancens løbende poster (officiel saldo)	-11.5	-10.5	-7.8	-7 ¹ / ₂	-9 ¹ / ₂	-9 ¹ / ₂
Arbejdsløshed ^b	---		1000 personer		---	
	130	160	176	169	157	144

Anm.: Om den usikkerhed, der knytter sig til tallene, henvises til teksten. Forsyningsbalancen og den øverste del af betalingsbalancetabellen er opstillet excl. Færøerne og Grønland.

a. Denne post indeholder dels en begrebsmæssig korrektion for ensidige kapitaloverførsler (gaver o. lign.), dels en korrektion vedr. Færøerne og Grønland, da den officielle betalingsbalancesaldo opstilles for hele riget.

b. Skøn over registrerede ledige på fuldtidsbasis, jfr. tabel III.6.

udgangsskønnet en fortsat forringelse af de relative lønpositioner.

Om denne forsigtige, nedadgående revision af maj-rapportens lønstigningsforudsætninger viser sig holdbar, specielt på lidt længere sigt, vil ikke mindst afhænge af, hvilken løsning der findes på problemerne med de overskydende dyrtidsportioner, dvs. de dyrtidsportioner til lønmodtagerne, som staten i indeværende overenskomstperiode indbetaler til ATP. I usikkerheden om, hvorledes der skal forholdes ikke blot med de til ATP indbetalte beløb, men også med hensyn til, om en fremtidig udbetaling af de pågældende portioner eventuelt skal påhvile arbejdsgiverne, når ordningen ophører i 1979, ligger en betydelig usikkerhed omkring holdbarheden af den relativt stabile lønudvikling, der er forudsat i udgangsskønnet.

*Fald i reallønnen
i 1977 og 1978 på
grund af afgifts-
forhøjelserne*

Selv bortset fra de her nævnte, betydelige komplikationer kan det være et spørgsmål, om lønudviklingen kan holdes inden for de her forudsatte rammer, idet dette indebærer fald i reallønnen, både fra 1976 til 1977 og det følgende år. Denne virkning hænger dog sammen med de vedtagne afgiftsforhøjelser. Excl. afgifter, dvs. opgjort i faktorpriser, afdæmpes prisudvik-

lingen væsentligt på samme måde som lønningerne, jfr. tabel III.2. I perioden 1979-81 bliver der omvendt tale om store reallønstigninger med det her beregnede prisforløb.

E. Hovedpunkter af det økonomiske forløb i 1977/78

1977: Stagnation frem til eftersommeren – derefter direkte tilbagegang i den indenlandske efterspørgsel

16. Den danske økonomi har i 1977 været præget af stagnation frem til eftersommeren og derefter af en direkte tilbagegang i efterspørgselen i årets sidste måneder¹, hovedsageligt som følge af, at de efterspørgselsbegrænsende dele af det nye augustforlig (afgiftsforhøjelserne) som nævnt er blevet iværksat tidligere end de beskæftigelsesstimulerende dele. Tilbagegangen gælder kun den indenlandske efterspørgsel, mens der trods alt har været en vis fortsat stigning i eksporten.

Den væsentligste undtagelse fra dette udviklingsforløb har været udviklingen i landbrugsinvesteringerne, der øjensynligt er inde i en kraftig stigning. Om dette udløser en varig beskæftigelsesstigning i landbruget og de tilknyttede erhverv er imidlertid et åbent spørgsmål, jfr. i øvrigt kapitel V.

Stagnation også i importen – mindre betalingsbalanceunderskud

Stagnationen og nu faldet i den indenlandske efterspørgsel giver sig udslag i, at vareimporten nu er stagnerende, hvilket sammen med den gode høst i 1977 bevirker, at betalingsbalanceunderskuddet som omtalt må forventes nedbragt med 1-1½ milliard kroner fra det rekordstore 1976-underskud.

Fald i beskæftigelsen og stigning i arbejdsstyrken fra 1976 til 1977: ca. 160.000 arbejdsløse

Den stagnerende afsætningsudvikling har, så vidt det kan bedømmes på nuværende tidspunkt, medført et fald i beskæftigelsen i den private sektor på 19.000 fuldtidsansatte fra 1976 til 1977. I samme periode må det offentlige skønnes at have udvidet antallet af fuldtidsansatte med ca. 10.000 personer, jfr. tabel III.6.

Af den forventede stigning i ledigheden på ca. 30.000 personer fra 130.000 arbejdsløse i 1976 til ca. 160.000 arbejdsløse i 1977 kan ca. 13.000 tilskrives faldet i beskæftigelsen. Den resterende del af stigningen i ledigheden – ca. 17.000 personer – må derfor ses i sammenhæng med forøgelsen af arbejdsstyrken. Kun godt halvdelen af tilgangen til arbejdsstyrken skyldes den almindelige befolkningsudvikling. Den

1. Denne udvikling kan ikke direkte udledes af tabellerne i dette kapitel, da forsyningsbalancen opstilles på kalenderårsbasis.

Tabel III.6. Arbejdsstyrke, ledighed og betalingsbalanceunderskud m.v. i udgangskønnet frem til 1981

	1976	1977	1978	1979	1980	1981
	----- 1000 personer -----					
Befolkningsprognose, 15-74 årige ^a	3676	3691	3710	3731	3752	3773
Erhvervsfrekvens og deltidskorrektion ^b	.6162	.6182	.6205	.6228	.6251	.6273
Arbejdsstyrke på fuldtidsbasis	2265	2282	2302	2324	2345	2367
Registrerede ledige på fuldtidsbasis ^c	130	160	176	169	157	144
Beskæftigede i alt på fuldtidsbasis	2135	2122	2126	2155	2188	2223
heraf: Lønmodtagere i byerhverv	1182	1143	1133	1153	1176	1201
Offentligt ansatte	519	529	545	556	567	578
Selvstændige m.v. ^d	454	450	448	446	445	444
	----- pct. over året før -----					
Produktivitetsstigninger i private byerhverv: Produktion pr. mand ^e	5.6	3.3	3.2	3.5	3.0	3.0
„Balanceproblem“						
Ledighedsskøn, i 1000 pers.	130	160	176	169	157	144
i pct. af arbejdsstyrken	5.7	7.0	7.6	7.3	6.7	6.1
Betalingsbalanceunderskud, mia. kr.	11.5	10.5	7.8	7½	9½	9½

Anm.: Om den usikkerhed, der knytter sig til tallene, henvises til teksten.

a. Danmarks Statistiks seneste befolkningsprognose, se Statistiske Efterretninger A 40/76.

b. Erhvervsfrekvenser m.v. er skønnet med udgangspunkt i Danmarks Statistiks beskæftigelsesundersøgelser. Fremskrivningen er foretaget for hhv. mænd og kvinder i aldersklasserne 15-19 år, 20-44 år, 45-64 år og 65-74 år.

c. Registrerede fuldtidsledige og ledige deltidsforsikrede med ½ vægt, incl. ikke-forsikrede registreret via arbejdsformidlingen.

d. Beskæftigede i landbruget, selvstændige og medhjælpende hustruer i byerhverv, ikke-registrerede ledige m.v. Delvis residualpost.

e. Da antallet af arbejdstimer pr. år fremover er forudsat uændret vil udviklingen i produktionen pr. arbejdstime og i produktionen pr. mand være sammenfaldende.

anden halvdel kan henføres til en stigning i erhvervsfrekvensen.

17. I løbet af 1978 skulle billedet af stagnation, respektive direkte tilbagegang i dansk økonomi som nævnt gradvis blive ændret i retning af en begyndende opretning af de forskellige efterspørgselselementer. Dels vil augustforligets beskæftigelsesstimulerende del begynde at udøve sin indflydelse på 1978-forløbet. Flere vil altså komme i arbejde ad denne vej (omend samtidig andre inden for de private erhverv vil blive arbejdsløse bl.a. som følge af den fortsatte virkning af den forbrugsbegrænsende politik). Samtidig vil flere, der nu er uden indkomst, tilgå arbejdsstyrken og få understøttelse. Udviklingen

i indkomstfordelingen vil tillige været præget af forskydninger til fordel for modtagerne af indkomstoverførsler¹. Selv om der for fuldt beskæftigede lønmodtagere bliver tale om et fald i reallønnen bl.a. som følge af afgiftsforhøjelserne på knap et par pct., vil faldet i lønmodtagernes samlede disponible realindkomster ad disse veje blive begrænset til noget over én procent².

På denne baggrund må det private forbrug forventes at falde med knap 1 procent fra 1977 til 1978. Dette fald vil i væsentlig grad kunne tilskrives udviklingen i den senere del af 1977 og begyndelsen af 1978, således at der senere i 1978 skulle kunne regnes med en lille stigning i forbruget.

Tendens til stagnerende investeringer i erhvervene bortset fra landbruget

18. Der vil næppe ske stærk vækst i erhvervenes investeringer fra 1977 til 1978, skønt såvel underliggende økonomiske forhold som mere kortsigtede afsætningsforventninger kunne begynde at tale for det.

Virkningen af de midlertidige investeringsfradrag: Fremryknings-effekten

En af de vigtigste årsager hertil er de midlertidige investeringsfremmende ordninger, som efterhånden har virket i nogle år. Den væsentligste umiddelbare virkning af en *midlertidig* tilskudsordning er en fremrykning af den økonomiske aktivitet, idet en række virksomheder realiserer projekter, der alligevel skulle have været gennemført, på et tidligere tidspunkt, så projekterne kommer ind under tilskudsordningen. Denne fremrykkede aktivitet bliver dermed lagt oven i periodens normale aktivitet.

Subsidieeffekten

Der sker da en opblomstring af aktiviteten koncentreret mod slutningen af den periode, for hvilken de midlertidige investeringsbegunstigelser er gældende. Fremrykningen af investeringerne har imidlertid som konsekvens, at der bliver tale om tilsvarende færre investeringer senere. Da værdien af tilskudsordningerne normalt vil være ret begrænset set i relation til kapitalanskaffelsens værdi³, kan tilskudsordningen ikke på

1. Jfr. bilagstabellerne herom.

2. Lønmodtagernes samlede realindkomst før skat mindses med knap 1/2 procent. Indkomstintervallerne på skatteskalaen (herunder personfradraget) bliver imidlertid kun øget med ca. 6 procent fra 1977 til 1978, således at der kan ventes en stigning i skatternes andel af de personlige indkomster (det direkte skattetryk) på 3/4 procent fra 1977 til 1978, jfr. figur III.6.

3. Bl.a. fordi sådanne tilskudsordninger ofte har været midlertidige. Jfr. iøvrigt kapitel IV.

længere sigt opretholde et ret meget større produktionsapparat end det, der ville være privatøkonomisk rentabelt uden tilskud – subsidieeffekten er lille.

Landbrugsinvesteringerne i kraftig vækst

Landbrugets investeringer kan dog fortsat ventes at stige kraftigt. Der er regnet med en stigning på 20 procent fra 1977 til 1978, hvilket bringer tallet for de samlede investeringer til at stige med godt et par procent. Den positive investeringsudvikling i landbruget hænger utvivlsomt nært sammen med de ret stærke indkomststigninger i landbruget. Disse er igen en følge, dels af den store høst i 1977, dels af at landbruget – som omtalt i kapitel V – reelt kan siges for en stor del at modtage afregning i DM, og altså i en stærkt stigende valuta. I forsyningsbalancen kommer dette forhold til udtryk ved, at landbrugets eksportpriser forudses at ville stige betydeligt mere end de øvrige udenrigshandelspriser, nemlig 10 procent fra 1977 til 1978.

Kun moderat eksportvækst i 1978

19. Den forudsete vækst i industrieksportmængderne fra 1977 til 1978 på godt $7\frac{1}{2}$ procent, der sammenlignet med tidligere års eksportudvikling må siges at være beskedene, må ses i sammenhæng med de udenrigsøkonomiske vilkår, herunder væksten i vore vigtigste aftagerlande. Som omtalt ovenfor vil der ikke blive tale om noget væsentligt øget træk udefra. De forventede vækstrater i udlandet er moderate – under 3 procent vejret efter landefordelingen af Danmarks eksport.

Stagnationen reducerer betalingsbalanceunderskuddet fra 1977 til 1978 ...

Fra 1977 til 1978 medfører stagnationen i den indenlandske efterspørgsel en væsentlig forbedring af vare- og tjenestebalancen, idet underskuddet på disse poster beregnes at blive reduceret med små 4 milliarder kroner. Renterne af udlandsgælden vil dog være ca. $\frac{1}{2}$ milliard kroner større i 1978 end 1977, selv efter at faldet i det internationale renteniveau er blevet indregnet. Hertil kommer en stigning på i alt ca. $\frac{1}{2}$ milliard kroner i bidragene til EF samt i de beløb, der overføres til Færøerne og Grønland.

Det samlede betalingsbalanceunderskud forventes på denne baggrund reduceret med knap 3 milliarder kroner fra 1977 til 1978.

... men øger ledigheden

20. Stagnationen fører samtidig til et fald i beskæftigelsen i de private erhverv på ca. 12.000 personer. Alligevel kan den

samlede beskæftigelse ventes at vokse med ca. 4000 fuldtidsansatte fra 1977 til 1978, idet der er regnet med, at det offentlige vil opsuge yderligere ca. 16.000 personer. På trods heraf vil ledigheden imidlertid øges fra 1977 til 1978, fordi arbejdsstyrken kan ventes at vokse med ca. 20.000 personer, heraf ca. 8000 som følge af stigende erhvervsfrekvens – altså mere end væksten i beskæftigelsen. Ledigheden opgjort på fuldtidsbasis må ifølge beregningerne forventes at blive 176.000 personer i gennemsnit for 1978 – en stigning på 16.000 personer fra året før.

F. Det mellemfristede udgangsskøn 1979-81

21. Prognosen for 1978 må anses for forholdsvis sikker – ihvertfald sammenlignet med den mellemfristede fremskrivning. Det hænger sammen med, at en række af dens forudsætninger allerede idag kan bestemmes med stor sikkerhed, men også med at ændringer i prognosens forudsætninger normalt har ret begrænsede virkninger indenfor så kort periode som et år.

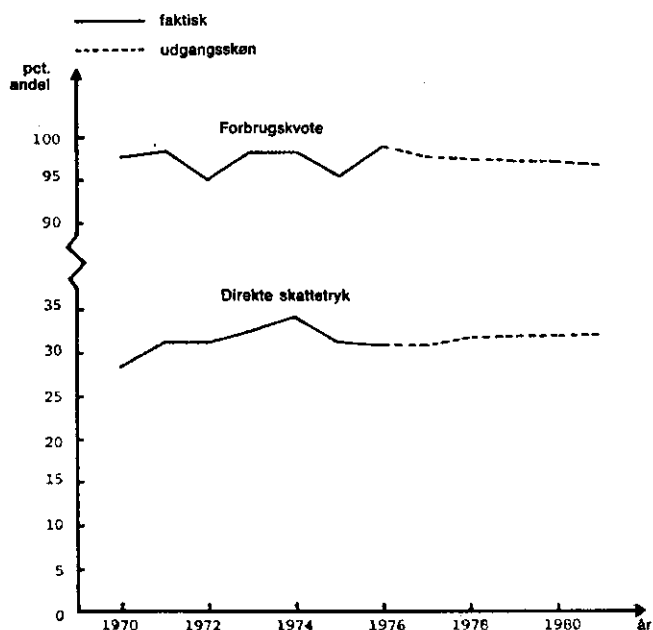
Anderledes med det mellemfristede udgangsskøn for perioden 1979 til 1981. Her er der betydeligt større usikkerhed med hensyn til forudsætningerne. Og selv små variationer af forudsætningerne (herunder forløbet i 1978) kan få betydelige virkninger på det økonomiske forløb over en fireårig periode.

Tidligere i dette kapitel er omtalt de forudsætninger, der er gjort vedrørende især udlandsvæksten, den økonomiske politik samt løn- og prisudviklingen. Herudover er der specielt grund til at omtale udviklingen i forbrugskvoten, dvs. den andel af de disponible indkomster, der anvendes til forbrug. Udsving i forbrugskvoten (eller opsparingskvoten, hvilket er det samme) har både i dansk økonomi og internationalt spillet en betydelig rolle for konjunkturudviklingen ikke mindst i de senere år.

Forbrugskvoten

For Danmark er udviklingen illustreret i figur III.6. De betydelige sving i forbrugskvoten i perioden 1971-77 blev navnlig forårsaget af udsvingene i den disponible indkomst, der var påvirket af såvel den almindelige indkomstudvikling som af skattepolitikken. De forudsætninger, der er gjort om den økonomiske politik, fører til et omtrent uændret direkte skattetryk i perioden 1979-81. Udvikler indkomsterne sig som beregnet,

Figur III.6. Forbrugskvot og skattetryk i udgangskønnen

Note: Det høje niveau for forbrugskvoten fremkommer bl. a. fordi man har fundet det hensigtsmæssigt at anvende et meget snævert indkomstsbegreb til forudsigelsesformål. Det nærmere indhold af dette begreb fremgår af bilagstabellerne.

Det direkte skattetryk defineres som den andel, de direkte skatter udgør af de personlige nettoindkomster, jfr. iøvrigt bilagstabellerne.

skulle forbrugskvoten på denne baggrund udvise en svagt fallende tendens.

Dette skulle igen i det her nævnte længere tidsperspektiv indebære, at det private forbrug efter to års stagnation påny vil vise en kraftig opgang – nemlig $4\frac{1}{2}$ pct. årligt, jfr. det tidligere anførte om de betydelige reallønstigninger, der med de givne forudsætninger – derunder forudsætningerne om den økonomiske politik inklusive valutakurspolitikken – må ventes på lidt længere sigt for de beskæftigede lønmodtagere.

Også de selvstændige, derunder ikke mindst landbrugerne, vil i det her forudsatte forløb få en kraftig stigning i de disponible realindkomster. Såvel lønindkomster som restindkomster vil med de givne forudsætninger vokse hurtigere end forbrugerpriserne.

I lyset af det fortsat betydelige balanceproblem, der aftegner sig under det her nævnte forløb, må det imidlertid antages, at

den økonomiske politik vil blive udformet på en måde, der kan afvige fra den her forudsatte.

Hvis forbrugskvoten skulle komme til at udvise en stigning (hvad der ikke ganske kan udelukkes, selv om det næppe er sandsynligt i betragtning af kvotens nuværende størrelse og den forudsatte realindkomstudvikling), samtidig med at udviklingen måske på andre områder i store træk forløber som vist i udgangsskønnet, vil der med stor sikkerhed melde sig et behov for nye stramninger af den økonomiske politik.

Pensionsreform og forbrugs- udvikling

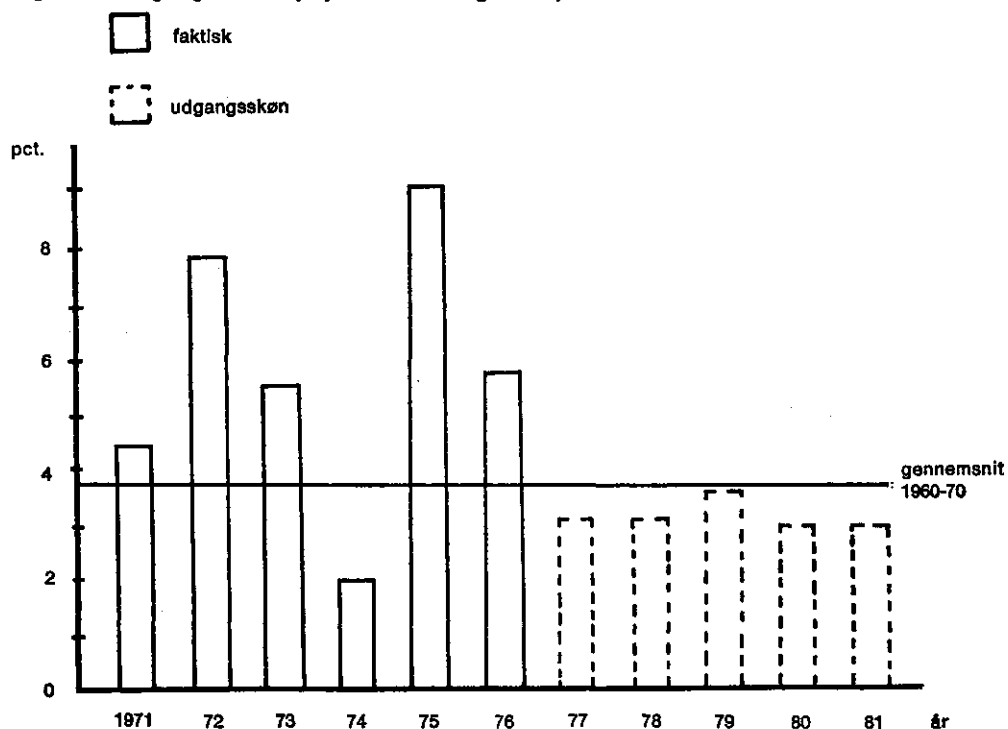
For så vidt angår skatte- og afgiftspolitikken er der samtidig grund til at nævne, at der i beregningerne ikke er taget hensyn til de forbrugsfremmende virkninger af en mulig pensionsreform. I betænkningen fra den såkaldte pensionsreformarbejdsgruppe er som én mulig model for en pensionsreform skitseret en udbygning af folkepensionen, indebærende en generel forhøjelse af grundbeløbet til alle folke-, invalide- og enkepensionister på 1100 kr. årligt¹ i perioden 1979-81, stigende til 3200 kr. i 1985. Selv om en sådan ordning vil ligge inden for de finansieringsrammer, der allerede opereres med i dag (2 pct.'s-bidraget til Den sociale Pensionsfond + fondens renteindtægter) vil udbetalingen ikke kunne finde sted uden at det øger forbruget og forrykker den samfundsøkonomiske balance. Dette må ses i sammenhæng med, at økonomien nu er tilpasset fondsopsparingen, således at bortfald af dette opsparingsselement må kompenseres gennem efterspørgselsbegrænsninger på andre områder, hvis den samfundsøkonomiske balance skal være upåvirket.

Investeringerne

Investeringerne viser i det mellemfristede udgangsskøn kun moderate opgangstendenser. Et kraftigt opsving i de private investeringer kan næppe ventes, da kapitalapparatet for en stor del er blevet udbygget i tidligere år, blandt andet på grund af investeringstilskuddene, jfr. ovenfor samt kapitel IV. Derimod vil lagerinvesteringerne ifølge beregningerne vokse meget. Denne udvikling er naturligvis væsentlig ved bedømmelsen af betalingsbalanceudviklingen.

1. I 1976-priser; totalt 900 millioner „1976-kroner“ pr. år.

Figur III.7. Stigningen i arbejdsproduktiviteten (pr. time).

Lavere arbejdsproduktivit?

Et ganske særligt usikkerhedsmoment i beregningen af beskæftigelsen på mellemlangt sigt ligger i bedømmelsen af arbejdsproduktivitetsens¹ udvikling.

Igennem 1960'erne var den årlige stigning i arbejdsproduktiviteten (målt pr. arbejdstime) knap 4 procent i gennemsnit. For perioden 1979-81 er der regnet med en noget lavere produktivetsudvikling, nemlig en årlig vækst på godt 3 procent i gennemsnit². Dette skal ses i sammenhæng, dels med at der i

1. Herved forstås den produktion den enkelte arbejdstager præsterer pr. tidsenhed, f.eks. produktion pr. time.
2. I formandskabets rapport fra maj 1977 blev der regnet med årlige produktivetsstigninger på 4 procent i det mellemfristede udgangsskøn. Isoleret set betyder en forskel af denne størrelsesorden en forskel i den beregnede beskæftigelse i 1981 på knap 30.000 fuldtidsansatte. På den anden side er det fundet nødvendigt at revidere arbejdsstyrkeprognosen opfefter, således at virkningen på ledighedsniveauet alt i alt er beskednen.

udgangsskønnet regnes med en uændret arbejdstid i modsætning til 1960'erne, hvor arbejdstiden blev nedsat med i gennemsnit 0,6 procent årligt, dels med at der i udgangsskønnet som nævnt kun er tale om moderate investeringsstigninger.

*Kun svag reduktion
af det samlede
balanceproblem*

Herefter skulle produktionsudviklingen ifølge udgangsskønnet være tilstrækkeligt til på mellemlangt sigt at sikre en stigende beskæftigelse. Arbejdsstyrken vokser imidlertid omtrent tilsvarende, dels i medfør af den almindelige befolkningsudvikling, dels som følge af en antagelse om fortsat stigende erhvervsfrekvens. Der vil derfor kun kunne ventes en svagt faldende ledighed i perioden 1979-81.

Betalingsbalanceunderskuddet kan ikke forventes nedbragt yderligere efter den stærke reduktion fra 1977 til 1978. På trods af det antagne fortsat voksende overskud på tjenestebalancen og den kun svage bytteforholdsforbedring i perioden 1979-81, viser udgangsskønnet som nævnt et underskud på betalingsbalancens officielle saldo på op mod en halv snes milliarder kroner i slutningen af den her betragtede periode.

Danmarks økonomiske balanceproblem må således fortsat i 1981 antages at være betragteligt – omend svagt reduceret i forhold til nu; men såvel størrelsen som fordelingen af balanceproblemet mellem beskæftigelses- og betalingsbalanceaspektet kan selvsagt påvirkes af den økonomiske politik i de kommende år.

Bilagstabel 1 til kapitel III: Indkomstudvikling i udgangskønnen.

Løbende priser	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
	----- Milliarder kroner -----											
Bruttofaktorindkomst	113	124	139	159	182	203	230	251	276	302	333	366
Heraf Lønindkomst	61	68	76	88	105	119	134	145	157	173	192	211
Røstindkomst	52	56	63	71	78	84	96	106	119	129	142	155
Lønvote ^a	53.96	54.76	54.70	55.48	57.39	58.75	58.29	57.72	57.05	57.28	57.48	57.70
Afskrivninger	9	10	12	14	17	20	22	26	29	32	36	40
Rep. og vedligehold.	10	11	12	14	18	21	24	27	29	31	35	38
Nettofaktorindkomst	93	102	116	131	147	162	183	199	218	240	263	288
	----- Procentvis stigning i forhold til året før -----											
Bruttofaktorindkomst	11.4	10.0	12.6	13.9	14.7	11.3	13.2	9.4	9.8	9.7	10.1	9.9
Heraf Lønindkomst	14.4	11.7	12.5	15.5	18.7	14.0	12.3	8.3	8.5	10.2	10.4	10.4
Røstindkomst	8.0	8.1	12.7	12.0	9.8	7.8	14.5	10.9	11.5	9.1	9.5	9.4

Anm.: Om den usikkerhed, der knytter sig til tallene, henvises til teksten.

a. Lønindkomsten i procent af bruttofaktorindkomsten.

Kilder: Indtil 1976 nationalregnskabet (Statistiske Efterretninger A 37 1977) suppleret med egne beregninger. Fra 1977 og frem bygger tabellen på de bag forsyningsbalancen, jfr. tabel III.3 og III.4, liggende forudsætninger og beregningsresultater.

Bilagstabel 2 til kapitel III: Overgang fra nettofaktorindkomst til personlige indkomster i udgangskønnen.

Løbende priser	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
	----- Milliarder kroner -----											
Nettofaktorindkomst	93	102	116	131	147	162	183	199	218	240	263	288
- Nettorenteudgifter til det offentlige og udlandet	0	0	1	1	3	4	4	4	3	3	3	2
- Diverse bidrag ^a	3	4	4	5	6	6	8	7	7	8	8	9
+ Transfereringer inkl. arb.løsh.underst.	14	16	18	20	24	31	35	41	48	50	54	59
Pers. nettoindkomster inkl. selskabshenl.	103	114	128	145	163	182	206	229	254	279	307	336

Anm.: Om den usikkerhed, der knytter sig til tallene, henvises til teksten.

a. Diverse bidrag omfatter arbejdsgiverbidrag til social sikring, nettooverskud i offentlige virksomheder, selskabsskatter samt nationalbankoverskud m.v.

Kilder: Indtil 1976 nationalregnskabet (Statistiske Efterretninger A 37 1977) suppleret med egne beregninger. Fra 1977 og frem bygger tabellen på de bag forsyningsbalancen, jfr. tabel III.3 og III.4, liggende forudsætninger og beregningsresultater.

Bilagstabel 3 til kapitel III: Fordelingen af den personlige nettoindkomst i udgangskønnet.

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
----- Milliarder kroner -----												
Pers. nettoindkomster												
inkl. selskabshenlæg.	103	114	128	145	163	182	206	229	254	279	307	336
Heraf: Lønindkomster	61	68	76	88	105	119	134	145	157	173	192	211
Transfereringer	13	15	17	19	22	26	29	32	36	40	43	48
Arb.løsh.underst.	0	1	1	1	2	5	6	8	10	11	11	11
Nettorestind. inkl. selskabshenlæg.	29	30	34	36	34	33	38	43	50	56	61	66
----- Procent -----												
Restindkomst. andel af de pers. nettoindkomster	27.89	26.61	26.44	25.20	20.86	17.93	18.19	18.96	19.80	19.90	19.80	19.57
----- Procentvis stigning i forhold til året før -----												
Personlige nettoindk. inkl. selskabshenlæg.	11.9	10.4	12.8	12.8	12.4	12.1	13.1	11.1	10.8	10.0	9.7	9.5
Heraf: Lønindkomster	14.4	11.7	12.5	15.5	18.7	14.0	12.3	8.3	8.5	10.2	10.4	10.4
Transfereringer	20.3	13.2	17.0	11.8	15.6	14.7	13.9	10.9	11.2	10.0	9.8	10.1
Arb.løsh.underst.	-5.7	69.4	-9.4	3.2	129.3	172.2	16.2	46.9	23.8	4.9	-3	-5
Nettorestindk. inkl. selskabshenlæg.	4.3	5.3	12.0	7.6	-6.9	-3.6	14.7	15.8	15.7	10.6	9.1	8.3

Anm.: Om den usikkerhed, der knytter sig til tallene, henvises til teksten.

Kilder: Indtil 1976 nationalregnskabet (Statistiske Efterretninger A 37 1977) suppleret med egne beregninger. Fra 1977 og frem bygger tabellen på de bag forsyningsbalancen, jfr. tabel III.3 og III.4, liggende forudsætninger og beregningsresultater.

Bilagstabel 4 til kapitel III: Indkomster, skatter og forbrug i udgangskønnet.

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
----- Milliarder kroner -----												
Pers. nettoindk. inkl. selskabshenlæggelser	103	114	128	145	163	182	206	229	254	279	307	336
- selskabshenlæggelser	2	2	3	5	4	2	6	6	6	7	7	7
- direkte skatter m.v. ^a	29	35	39	46	54	56	62	67	76	85	93	102
Disponibel pers. indkomst	72	77	86	95	105	124	138	156	171	188	207	227
Heraf anvendt til privat forbrug	71	75	82	94	105	119	137	153	167	183	201	220
----- Procentandele -----												
Forbrugskvote	97.91	98.12	95.24	99.37	99.93	96.38	99.16	97.80	97.42	97.25	97.08	96.93
Skattetryk ^b	28.54	31.20	31.24	32.50	33.80	31.38	31.02	30.15	30.84	31.09	30.98	31.01

Anm.: Om den usikkerhed, der knytter sig til tallene, henvises til teksten. Tabellens underposter kan på grund af definitionsforskelle ikke umiddelbart sammenlignes med Danmarks Statistiks og Det økonomiske Sekretariats opgørelser.

a. Indkomstskat (indeholdte lønmodtagerskatter, pålignet nettorestskat for lønmodtagere samt slutskat for restindkomstmodtagere), ejendomsskat, formueskat, særlig indkomstskat m.v.

b. Beregnet som de direkte skatter m.v. i procent af den personlige indkomst (dvs. den personlige disponible indkomst plus direkte skatter).

Kilder: Indtil 1976 nationalregnskabet (Statistiske Efterretninger A 37 1977) suppleret med egne beregninger. Fra 1977 og frem bygger tabellen på de bag forsyningsbalancen, jfr. tabel III.3 og III.4, liggende forudsætninger og beregningsresultater.

IV

Nogle udvalgte problemstillinger i den økonomiske politik*

1. I nærværende kapitel tages tre udvalgte problemstillinger i den økonomiske politik op til nærmere behandling.

Det er for det første spørgsmålet om udlandskonjunktorens betydning for det danske balanceproblem, eller med andre ord, hvor meget en stimulans i udlandet i sig selv vil påvirke den danske beskæftigelse og betalingsbalance.

Herefter belyses virkningerne af en ændring af det danske omkostningsniveau i forhold til udlandets – tilvejebragt gennem en rent intern ændring i det indenlandske omkostningsniveau, en ændring i valutakursen eller en kombination heraf.

Endelig fremsættes nogle bemærkninger om afvejningen mellem investeringstilskud og arbejdskrafttilskud, med særlig vægt på spørgsmålet om, hvorvidt marginale arbejdskrafttilskud, dvs. tilskud til *mer*beskæftigelse i de enkelte virksomheder, kan være et egnet og praktisabelt middel som led i en politik til løsning af de danske balanceproblemer.

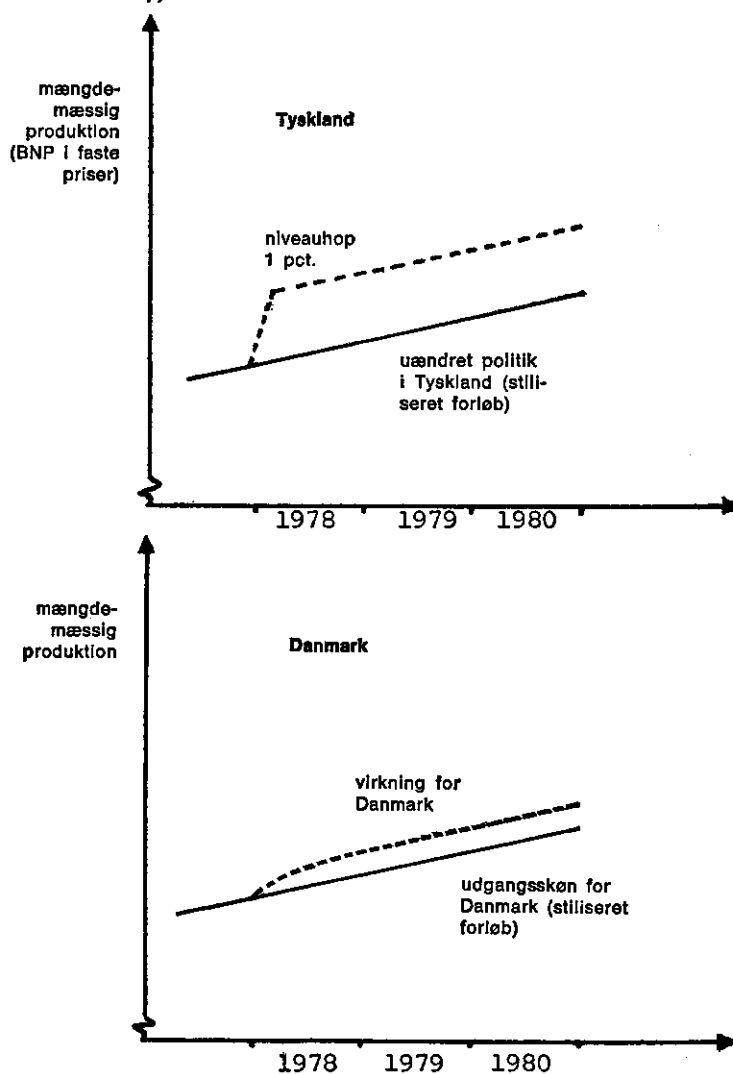
A. Udlandskonjunktorens betydning

*Danmark afhængig
af udlandet –
men hvor meget?*

2. Det har været et gennemgående tema siden starten af det nuværende konjunkturtilbageslag, at beskæftigelseskrisen kun effektivt kan løses gennem en koordineret international stimulanspolitik, og at de valutastærke lande – i Europa således især Tyskland – bør føre an i en sådan politik. Det er samtidig klart, at Danmark som et lille land med stor udenrigshandel er forholdsvis tæt bundet til konjunkturerne i udlandet. Men hvor meget betyder det for den danske beskæftigelse og betalingsbalance, at væksten i udlandet øges – respektive reduceres – i forhold til det forventede forløb?

* Kapitlet er færdigredigeret den 22. november 1977.

Figur IV.1. Mervækst i Tyskland. Illustration af beregningstype A (niveauhop).

Nogle konkrete
beregninger

Til belysning af dette spørgsmål er foretaget to forskellige beregninger. Beregning A viser effekten på dansk økonomi af:

- A1) En ekstra vækst i Tysklands bruttonationalprodukt på 1 procent i et enkelt år. Beregningsforudsætningen er således et „niveauhop“ i produktionen og ikke en permanent forøget vækstrate, jfr. iøvrigt figur IV.1.

A2) En tilsvarende mervækst på 1 procent for hele OECD-området (excl. Danmark).

Beregning B illustrerer virkningerne af en permanent forøget vækstrate i udlandet.

*Udgangspunkt:
analyse på OECD's
handelsmodel*

Udgangspunktet for beregningerne er en analyse af sammenhængen mellem de nordiske landes udenrigshandel og udlandets efterspørgsel, som er foretaget af Lee W. Samuelson ud fra OECD's kortsigts-model¹. De heri anførte konsekvenser for dansk eksport af en forøget udlandsvækst tages som givne, hvorefter beskæftigelses- og importvirkninger m.v. beregnes på SMEC III-modellen.

Fordelen ved denne procedure ligger bl.a. i at have et konsistent sæt af internationale handelsstrømme som udgangspunkt, dvs. et modelforløb, hvor summen af alle landes eksportforøgelser svarer til summen af importforøgelserne. Dette sikres dog ikke for den danske imports vedkommende ved den nævnte fremgangsmåde, men den mulige fejl herved anses for at være ubetydelig. Det bestyrkes af, at der er fuld overensstemmelse mellem de af Samuelson anførte produktionsvirkninger for Danmark og de produktionsvirkninger, der beregnes på SMEC III.

*Virkning på inter-
national handel
afhænger af ekspansions-
karakter ...*

3. Ved fortolkningen af resultaterne må det haves for øje, at de afledede virkninger på andre lande af en mervækst i f. eks. Tyskland afhænger af, hvordan den forudsatte ekspansion er sammensat, og herunder især hvorvidt mervæksten tilvejebringes gennem importtunge eller importlette aktiviteter. De her anførte effekter må i denne henseende betragtes som gennemsnitstal.

*af de økonomisk-
politiske reaktioner ...*

Endvidere kan det nævnes, at den økonomiske politik i øvrigt forudsættes at være uændret – altså bortset fra den ændring heri, hvormed mervæksten kan tænkes tilvejebragt. For det første eksperiment gælder det således, at den forudsatte mervækst i Tyskland ikke indbefatter ændringer i den økonomiske politik i andre lande, uanset at en sådan tænkt situation ville

1. Lee W. Samuelson: „Sensitivity of Nordic Countries' Trade and Growth to Changes in External Demand“, offentliggjort i „Industrikonjunkturen, våren 1977“, Sveriges Industriförbund.

muliggøre en vis lempelse i den økonomiske politik i de betalingsbalancesvage lande.

og af konjunktursituationen

Beregningerne knytter sig til den nuværende konjunktursituation. Det er således forudsat, at der ikke er danske kapacitetsproblemer, og at ekspansionen kan foregå uden påvirkning af lønniveauet¹.

Beregning A

4. Som det fremgår af tabel IV.1, skønnes effekten af en mervækst i Tyskland på 1 procent at være en dansk beskæftigelsesfremgang af størrelsesordenen 4-5000 personer og en betalingsbalanceforbedring på ca. $\frac{1}{4}$ mia. kr., når virkningerne er slået igennem (2-3 år efter den forudsatte produktionsniveauforskydning opad i Tyskland). Ved en forudsat mervækst i samtlige OECD-lande bliver fremgangen i såvel beskæftigelse som betalingsbalancestilling næsten 3 gange så store som i førstnævnte tilfælde.

Disse størrelsesordener må ses i sammenhæng med, at Danmarks eksport til Tyskland udgør knap $\frac{1}{5}$ af eksporten til samtlige OECD-lande. Når virkningerne alligevel bliver forholdsmæssigt større i eksemplet med mervækst i Tyskland, skyldes det de afledede virkninger på andre OECD-lande.

Det er også forklaringen på, at gennemslaget på dansk økonomi vokser mere over tiden i eksemplet med Tyskland, sammenlignet med den situation, hvor mervæksten forudsættes at finde sted i OECD-området som helhed. De afledede virkninger på andre lande og hermed igen for dansk eksport af en mervækst i Tyskland kræver tid for at slå fuldt igennem. Denne tidsforsinkelse er der ifølge sagens natur ikke tale om i det andet tilfælde, hvor mervæksten forudsættes at indtræde samtidig i hele OECD-området.

5. Det foregående knytter sig til en ændring i den udenlandske vækst, således at denne stiger med 1 pct. yderligere i et enkelt år for derefter at falde tilbage til de hidtidige vækst-

1. Stiger det danske lønniveau som følge af ekspansionen, bliver betalingsbalanceforbedringen og beskæftigelsesfremgangen mindre end anført i det følgende (forudsat en given udvikling i udlandet). De her præsenterede effekter er i den forstand overkantsskøn, selvom den gjorte forudsætning naturligvis afspejler en forventning om meget små lønvirkninger i den nuværende situation.

Tabel IV.1. Virkning for Danmark af et niveauhopp i udlandets produktion.

Beregning A		Ar 1 1978	Ar 2 1979	Ar 3 1980
		- mill. kr., løbende priser -		
Mervækst i Tyskland BNP 1 pct. op ved årsskiftet 1977/78	Merekспорт af varer og tjenester	390	660	710
	Merimport af varer og tjenester	180	390	520
	Forbedring af betalingsbalancen	210	270	190
		----- pct. ændring -----		
	Mængdemæssig produktionsstigning (BNP i faste priser)	.19	.30	.30
		----- 1000 pers. -----		
	Forbedring af beskæftigelsen	2.0	4.1	4.7
		----- pct. ændring -----		
Mervækst i hele OECD BNP 1 pct. op ved årsskiftet 1977/78	Merekспорт af varer og tjenester	1310	1950	2090
	Merimport af varer og tjenester	630	1190	1550
	Forbedring af betalingsbalancen	680	760	540
		----- pct. ændring -----		
	Mængdemæssig produktionsstigning (BNP i faste priser)	.64	.87	.89
		----- 1000 pers. -----		
	Forbedring af beskæftigelsen	6.9	12.6	14.0

Beregningsforudsætninger m.v.

I eksemplet med mervækst i Tyskland er der på grundlag af Samuelson's resultater regnet med et niveauhopp i vare- og tjenesteeksportmængderne svarende til + 0.43 % i 1978 og + 0.66 % fra 1979 og frem, set i forhold til eksportværdierne ved årsskiftet 1977/78.

For OECD-eksemplets vedkommende er de tilsvarende niveauhopp + 1.5 % i 1978 og + 1.94 % fra 1979 og frem.

Ved beregning af de indenlandske virkninger på SMEC III er der i overensstemmelse med den konjunktursituation, beregningerne dækker, set bort fra tilbagevirkninger på eksporten af den afledte stigende indenlandske efterspørgsel, ligesom lønudviklingen forudsættes at være upåvirket af ekspansionen, uanset af at der ifølge beregningerne sker en svag stigning i produktiviteten (produktionen pr. mand).

rater. Det ses, at virkningerne på den danske økonomi i det her beskrevne tilfælde er forholdsvis begrænsede.

*Beregning B.
Vækstraten
1 pct. op*

Større bliver virkningerne naturligvis, såfremt der sker en permanent ændring i vækstprocenterne i de udenlandske økonomier. En sådan ændring kan opfattes som en serie af stød eller niveauhopp af samme art, som er beskrevet i det foregående. Denne serie af stød vil i så fald samle sig op og give en væsentlig større virkning for dansk økonomi over en år-række.

I tabel IV.2 er virkningerne af en sådan mere varig ændring

Tabel IV.2. Virkning for Danmark af permanent stigning i udlandets vækstprocenter

Beregning B		År 1 1978	År 2 1979	År 3 1980	År 4 1981
		--- mill. kr., løbende priser ---			
Mervækst i Tyskland 1 pct. stigning i den årlige vækstprocent for BNP	Merekспорт af varer og tjenester	390	1090	1930	2920
	Merimport af varer og tjenester	180	600	1180	1950
	Forbedring af betalingsbalancen	210	490	750	970
		----- pct. ændring -----			
	Mængdemæssig produktionsstigning	.19	.49	.78	1.08
		----- 1000 personer -----			
	Forbedring af beskæftigelsen	2.0	6.3	11.1	16.1
		--- mill. kr., løbende priser ---			
Mervækst i hele OECD 1 pct. stigning i den årlige vækstprocent for BNP	Merekспорт af varer og tjenester	1310	3410	5900	8820
	Merimport af varer og tjenester	630	1890	3670	5970
	Forbedring af betalingsbalancen	680	1520	2230	2850
		----- pct. ændring -----			
	Mængdemæssig produktionsstigning	.64	1.52	2.40	3.28
		----- 1000 personer -----			
	Forbedring af beskæftigelsen	6.9	19.7	34.1	48.8

Beregningsforudsætninger

De i den foregående beregning A anvendte mængdemæssige ændringer i vare- og tjenesteeksporten er her kumuleret, svarende til at en permanent ændring i vækstraten kan opfattes som en række gentagne niveauehop, med virkningerne justeret op til det pågældende års pris- og produktivitetniveau.

i vækstprocenterne i henholdsvis Tyskland og OECD-området som helhed beskrevet.

Det ses, at navnlig en stigning i hele OECD-områdets vækstprocenter over en forholdsvis kort årrække vil føre til mærkbare virkninger på Danmarks betalingsbalance og beskæftigelse. En fastholdt forøgelse af den årlige vækstrate for OECD-området med 1 pct. vil således i løbet af den betragtede 4 års periode føre til en beskæftigelsesmæssig forbedring på knap 50.000 personer og en forbedring af betalingsbalancen på ca. 2,5 mia. kr.

6. Ser man tilbage på udviklingen siden 1973, kan produktionsniveauet for OECD-området idag anslås at være ca. 8 pct. lavere, end det ville have været med en stabil vækst på 4 pct. om året.

Hvis de ovenfor anførte virkninger kunne anvendes propor-

tionalt, skulle det internationale tilbageslag tegne sig for godt 100.000 ledige og ca. 5 mia. kr. af det danske betalingsbalanceunderskud. Imidlertid kan de anførte effekter ikke uden videre anvendes på denne måde, jfr. bemærkningerne tidligere om afhængigheden af konjunktursituationen m.v. Om virkningerne ville være større eller mindre i en sådan situation måtte afhænge af de nærmere omstændigheder med hensyn til inflationsforløb herhjemme og i udlandet, den økonomiske politik m.v. Disse forbehold gælder naturligvis også beregningseksempel B ovenfor.

Konklusion: Med de kommende års konjunkturudsigter må vi selv klare størstedelen af balanceproblemet

7. Hvor stor en del af de nuværende vanskeligheder, der rent faktisk kan tilskrives den lavere vækst i udlandet de foregående år, må imidlertid betragtes som et akademisk spørgsmål sammenlignet med spørgsmålet om udsigterne for de kommende år.

Og hvad dette spørgsmål angår, må det – jfr. de foregående kapitler – betragtes som udelukket, at der inden for de nærmeste par år skulle blive tale om ændringer i udlandets vækst af en sådan størrelsesorden, at det i sig selv kan løse det danske balanceproblem, uanset at de potentielle virkninger for den danske beskæftigelses- og betalingsbalanceudvikling er forholdsvis store.

B. Valutakurspolitik og indkomspolitik – en modelkørsel

Valutakurs og indenlandsk løn- og prisniveau

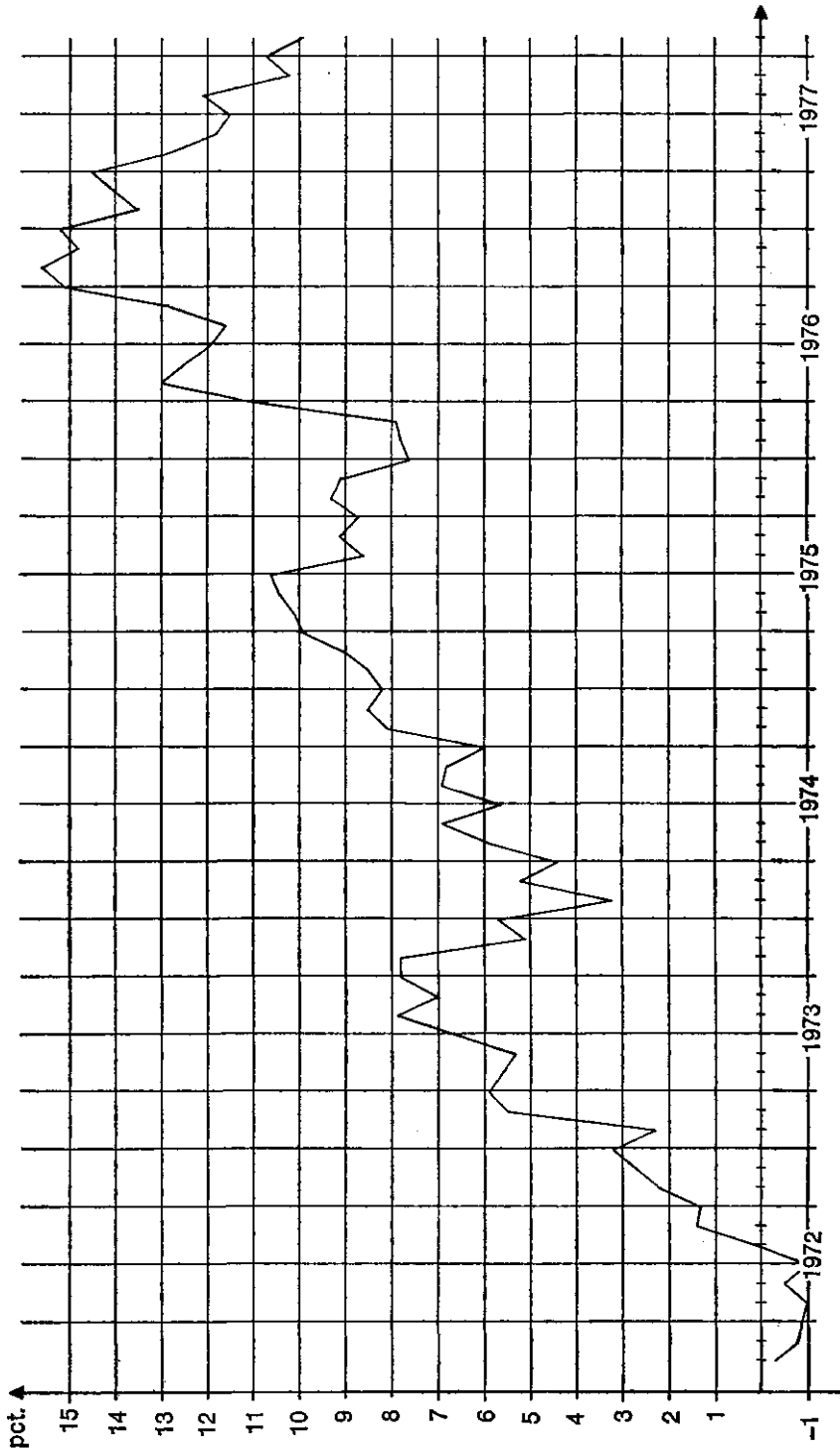
8. Efter overgangen til et system med flydende valutakurser i begyndelsen af 1970'erne har der været tale om meget store udsving i kursrelationerne mellem de enkelte landes valutaer. Sammenlignet hermed har ændringerne i de relative kurskorrigerede omkostninger været beskedne, idet et fald i et lands valuta har været knyttet til en som regel forudgående og i hvert fald efterfølgende særlig kraftig løn- og prisinflation.

De afledede indenlandske pris- og lønstigninger af en devaluering er netop baggrunden for bemærkningerne i den foregående redegørelse fra formandskabet (maj 1977) om den nærliggende risiko for, at en stor engangsdevaluering fører til inflation og intet andet.

Det følger af disse gensidige sammenhænge mellem valutakurs og indenlandsk løn- og prisniveau, at en effektiv ændring af omkostningsrelationerne i forhold til udlandet kun kan

Figur IV. 2. Udviklingen i den sammenvejede kronekurs

Procentvis ændring i den vejede „effektive“ kronkurs i forhold til december 1971. Som vægtgrundlag er anvendt de gennemsnitlige handelsandele (såvel eksport som import) med de 17 lande, hvis valutaer noteres dagligt af Nationalbanken.

Kilde: Nationalbanken, Internationalt kontor.

tænkes tilvejebragt gennem indkomstpolitik alene eller gennem en kombination af devaluering og indkomstpolitik.

*Den vejede danske
valutakurs-
udvikling*

For Danmarks vedkommende har slangesamarbejdet og de stedfundne internationale valutakursforskydninger ført til en revaluering af den danske krone, når valutakursforskydningerne sammenvejes med den danske udenrigshandels fordeling på lande, jfr. figur IV.2. Det kan supplerende nævnes, at revalueringen især har gjort sig gældende på eksportsiden, og kun i mindre grad på importsiden. (Denne forskel fremgår dog ikke af figuren, der kun viser den totale sammenvejede kursudvikling).

*Beregnings-
forudsætninger*

9. En kvantitativ bedømmelse af de samfundsøkonomiske virkninger af en ændring i omkostningsrelationerne over for udlandet må nødvendigvis hvile på stiliserede forudsætninger, som langt fra dækker de i praksis forekommende veje, ad hvilken en sådan ændring kunne tænkes tilvejebragt.

Af tekniske grunde bygger de følgende beregninger på en engangs-kronenedskrivning på 10 pct., uden andre konsekvenser for det indenlandske prisniveau end hvad der *umiddelbart* følger af de forhøjede importpriser, stigningen i landbrugspriserne i medfør af EF-landbrugsordningerne samt påvirkningen af produktivitetsudviklingen. Det vil sige, at der forudsættes uændrede lønninger og uændret indtjening ved leverancer til hjemmemarkedet (bortset fra landbruget, jfr. ovenfor). Der er således tale om *meget restriktive forudsætninger*.

Når det af rent tekniske grunde er nemmere at analysere ovennævnte tænkte kombination af devaluering og uændrede lønninger (samme lønforløb som ellers) skyldes det, at en alternativ modelkørsel med ændringer i det relative omkostningsniveau tilvejebragt gennem indkomstpolitik kræver konsekvensændringer i alle de størrelser, der er knyttet til lønudviklingen, som f. eks. personfradrag og intervalgrænser m.v.

*Nettoforskydning
contra brutto-
forskydning*

Det må præciseres at beregningsforudsætningen er en *netto*-devaluering på 10 pct. Skulle dette opnås i praksis, dvs. under hensyntagen til de afledte pris- og lønstigninger, måtte *brutto*-devalueringen være væsentlig større, respektive forudsætte en række gentagne devalueringer, specielt i fravær af indkomstpolitik, jfr. de tidligere bemærkninger herom¹.

Fortolkning:
Devaluering/
revaluering/
indkomspolitik

Stor forskel:
formueforskyd-
ninger

10. Med hensyn til fortolkning af modelresultaterne skal det bemærkes, at der ikke er grundlag for at antage en asymmetri ved en reel kronenedskrivning og kroneopskrivning, hvorfor resultaterne ligesåvel (med modsat fortegn) kan tages som udtryk for effekten af en kroneopskrivning. Endvidere vil der på længere sigt² næppe være markante forskelle mellem virkningerne af en devaluering og en omkostningsændring tilvejebragt gennem indkomspolitik, bortset fra den væsentlige forskel, at en devaluering (løsning gennem forøget inflation) vil øge debitorgevinsterne, medens det modsatte er tilfældet ved indkomspolitik (løsning gennem afdæmpet inflation)³.

1. Der foreligger en del empiriske undersøgelser og modelkørsler, der underbygger tesen om, at en ændring i de relative omkostninger vanskeligt kan tilvejebringes gennem valutakursændringer med et „frit“ løn- og prisforløb. Se f. eks. Ball, Burns, Laury: „The role of exchange rate changes in balance of payments adjustment: The United Kingdom Case“. *Economic Journal*, March 1977.

Ifølge de modelkørsler, der her refereres for England, bliver devalueringens fordel hurtig spist op af efterfølgende større pris- og lønstigninger. Den forholdsvis beskedne langsigtede betalingsbalanceforbedring, der kan opnås ifølge disse modelberegninger, skyldes primært et realindkomstfald, især for de grupper, der har fikseret pengeindkomst (pensionister m.v.) samt for andre i kraft af „fiscal drag“, dvs. den skatteforhøjelse, der skyldes forøget inflation i kombination med et progressivt skattesystem uden indeksering af intervalgrænser.

Hertil kan dog bemærkes, at den seneste udvikling i England vel giver anledning til knap så pessimistiske og éntydige konklusioner, selvom udviklingen har været præget af en række andre faktorer end faldet i pundkursen.

2. På kort sigt må der regnes med en tendens til, at lønsenkning giver et hurtigere reallønfald med heraf følgende fald i forbrug, beskæftigelse og import, samt et noget mindre bytteforholdstab. Begge dele indebærer at betalingsbalanceforbedringen bliver større, men beskæftigelsesvirkningen mindre på kortere sigt sammenlignet med devaluering. Ved devaluering må der endog påregnes en forringet betalingsbalancestilling i starten, jfr. senere. Til kortsigtsforskellene hører også, at tendensen til profitstigning i hjemmemarkedserhvervene vil være mindre ved en devaluering end ved en lønafdæmpning, naturligvis afhængig af effektiviteten af de (eventuelle) samtidige prisindgreb.

3. Jfr. analysen af formuesammensætning og inflationsskabte formueforskydninger i kapitel V. C i „Dansk Økonomi“, maj 1977. Debitorgevinsterne (og de modstående kreditortab) vil navnlig blive omfattende, hvis nettodevalueringen forudsætter en mange gange større brutto-devaluering.

11. Modelkørslen er foretaget for en 5 års periode – konkret „ovenpå“ et udgangsskøn for perioden 1977-1981, jfr. kapitel III. Kørslen simulerer en devaluering på 10 pct. umiddelbart forud for det første år.

*Prisvirkninger-
bytteforholdstab*

Kursændringen skønnes at slå fuldt igennem på importsiden, dvs. importpriserne niveauforskydes opad med 10 pct. I praksis vil der muligvis være en svag tendens til, at de udenlandske leverandører overgangsvist nedsætter importpriserne regnet i egen valuta som reaktion på afsætningsvanskelighederne, men denne effekt er der altså set bort fra her.

For industrieksporten skønnes i gennemsnit en prisforhøjelse på 7,5 pct., svarende til en prisnedsættelse i udenlandsk valuta på 2,5 pct. En sådan prisreaktion svarer til erfaringerne fra devalueringen i 1967.

Regnet i udenlandsk valuta bliver prisnedsættelsen strengt taget noget mindre, idet der vil være forskel på devalueringprocenten regnet i dansk og udenlandsk valuta. De 10 pct. er her forstået som 10 pct. flere danske kroner pr. udenlandsk valutaenhed, og ikke som 10 pct. færre udenlandske valutaenheder pr. dansk krone. Et taleksempel kan klargøre dette:

før: 100 dkr = 100 udl. valuta

efter: 110 dkr = 100 udl. valuta

100 dkr = 90.91 udl. valuta

107.5 dkr = 97.73 udl. valuta

Prisnedsættelsen er efter disse forudsætninger ikke 2,5 pct., men kun 2,27 pct. regnet i udenlandsk valuta. Denne forskel er der af fremstillingsmæssige grunde set bort fra i det følgende.

Landbrugspriserne må forventes at være næsten uændrede i udenlandsk valuta, idet det forudsættes, at den grønne krone ligeledes nedskrives med 10 pct. Konkret er der regnet med en prisstigning i danske kroner på 9 pct., svarende til et gennemsnitligt prisfald i udenlandsk valuta på 1 pct. Som tidligere nævnt slår stigningen i producentprisniveauet også igennem på hjemmemarkedet.

For den øvrige eksport regnes med prisstigninger i danske kroner på 9 pct. for fisk, pelsskind m.v., og 7,5 pct. i gennemsnit for tjenesteeksporten (konkret 3 pct. for turistindtægter, 9 pct. for søfragt og den øvrige tjenesteeksport).

Resultatet er et bytteforholdstab (fald i eksportpriserne i forhold til importpriserne) på godt 2 pct., svarende til en betalingsbalanceforringelse af størrelsesordenen $2\frac{1}{2}$ til 3 mia. kr. årligt, hvis der ikke skete mængdemæssige ændringer i eksport og import m.v.

Øget indtjening i
konkurrence-
erhvervene

12. Ved en ændring i de relative omkostninger i forhold til udlandet øges indtjeningsmulighederne i de udlandskonkurrerende erhverv. Under de nævnte forudsætninger med en effektiv devaluering (en nettodevaluering) på 10 pct. reduceres den mulige indtjeningsforøgelse kun af de stigende importpriser. Med et direkte og indirekte importindhold i eksporten på 30-40 pct. vil der derfor typisk være tale om en potentiel profitforøgelse af størrelsesordenen 6-7 pct. af omsætningen.

Hvordan og i hvilket omfang denne potentielle profitforøgelse realiseres vil afhænge af de processer, der sættes igang mht. forøget produktion og afsætning. En del af de øgede fortjenstmuligheder vil blive brugt til prisnedsættelser i udenlandsk valuta for derigennem at øge afsætningen (aktiv pris konkurrence). Det er baggrunden for den ovenfor omtalte bytteforholdsforringelse¹. I andre tilfælde vil prisnedsættelsen være mindre, eventuelt helt udeblive, og i stedet opnås en profitforøgelse, der stimulerer produktions- og afsætningsinitiativer indenfor de pågældende produktionsgrene. Endelig giver de udvidede fortjenstmarginaler mulighed for at opretholde eller ihvertfald forlænge levetiden for virksomheder og produktioner, der ellers ville blive nedlagt.

Dette sidste vil iøvrigt isoleret set indebære, at den gennemsnitlige produktivitet (produktion pr. mand) viser en afdæmpet stigningstakt.

Det forhold at eksportpriserne kun i nogen grad nedsættes svarende til det lavere omkostningsniveau (regnet i udenlandsk valuta) gør det rimeligt ikke kun at se fremgangen i eksportmængderne i forhold til, respektive som resultat af den *faktiske* prisnedsættelse i udenlandsk valuta, men også at vurdere mængdefremgangen i forhold til den *potentielle* indtjeningsforøgelse i danske kroner, således som det er gjort nedenfor.

1. Set ud fra et betalingsbalancesynspunkt har øgede reklame- og markedsføringsomkostninger i udenlandsk valuta dog helt samme virkning som en nedsættelse af prisen.

*Pris/mængde-
sammenhænge.
Historiske
erfaringer*

13. Forinden kan der dog være grund til at nævne de betydelige vanskeligheder og usikkerhedsmomenter, der knytter sig til en empirisk fastlæggelse af „priselasticiteterne“ i udenrigshandelen, dvs. en fastlæggelse af sammenhængen mellem mængdeændring og ændring i pris- og omkostningsniveauet ud fra de historiske erfaringer. Disse vanskeligheder, der ikke kun gør sig gældende for Danmark, kan bl. a. tilskrives de lange og formentlig endda varierende tidsforsinkelser, der er mellem pris- og omkostningsændring og den heraf følgende mængdeændring. Det spiller også en rolle, at forskydninger i de relative omkostningsforhold mellem landene normalt sker gradvist og kun sjældent i form af store (varige) engangsforskydninger, jfr. de tidligere bemærkninger om hvordan valutakursændringer og ændringer i den indenlandske inflationstakt tenderer at modvirke hinanden.

Begge dele betyder, at de isolerede virkninger af ændringer i det relative omkostningsniveau vanskeligt kan udskilles fra andre langsigtede faktorer, der påvirker udviklingen i eksport og import.

14. De nedenfor nævnte mængdevirkninger er for vareimportens vedkommende baseret på priselasticiteter, der er estimeret ud fra de historiske erfaringer. For industrieksportens vedkommende anvendes en elasticitet (på langt sigt = 1,5, jfr. nedenfor) der er større end hvad der umiddelbart kan estimeres ud fra de historiske erfaringer, omend den ikke er uforenelig hermed. På den anden side er en mængdereaktion af denne størrelse på linje med, respektive mindre end foreliggende udenlandske resultater for tilsvarende varegrupper.

For de øvrige dele af udenrigshandelen er der i højere grad tale om rene skøn. Det gælder især tjenesteeksport og -import (skibsfart, turisme m.v.) hvor de foreliggende holdepunkter for et skøn over pris/mængdesammenhængene er særlig sparsomme.

*Mængdevirkninger
(„priselasticiteter“).*

15. For industrieksportens vedkommende medfører devalueringen under de nævnte forudsætninger, at den årlige vækstrate i den mængdemæssige eksport forøges med $1\frac{3}{4}$ pct., svarende til at eksportmængderne er ca. 9 pct. højere end ellers efter 5 år. Det indebærer en „udbudspriselasticitet“, (forstået som mængdefremgangen set i forhold til ovennævnte potentielle indtjeningsforøgelse på ca. 6 pct.) af størrelsesordenen

Tabel IV.3. Pris- og mængdevirkninger i udenrigshandelen ved den simulerede nettodevaluering på 10 pct.

		År 1 1977	År 2 1978	År 3 1979	År 4 1980	År 5 1981
		- procentændring i forhold til udgangsskøn -				
Eksport: Prisændring i udenlandsk valuta						
Industrieksport	prisniveau	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5
	mængde	1.75	3.5	5.3	7.2	9.0
Landbrugseksport samt fisk, pelskind m.v.	prisniveau	-1.0	-1.0	-1.0	-1.0	-1.0
	mængde	0.3	0.7	1.0	1.3	1.7
Eksport af skibe og fly	prisniveau	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5
	mængde	1.5	3.0	4.6	6.1	7.7
Tjenesteeksport	prisniveau	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5	-2.5
	mængde	1.5	3.0	4.6	6.1	7.7
Import: Prisændring i danske kroner						
Import af konkurrerende varer	prisniveau	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
	mængde	-5.9	-5.1	-3.8	-2.4	-0.5
Import af ikke-konkurrerende varer	prisniveau	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
	mængde	+3.4	+4.8	+5.9	+7.3	+8.8
Råstoffer til landbruget	prisniveau	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
	mængde	-2.0	-3.0	-3.0	-3.0	-3.0
Tjenesteimport	prisniveau	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
	mængde	0	-1.0	-2.0	-3.0	-4.0

Anm.: Tabellen angiver den procentvise afvigelse i hhv. prisniveau og mængdeniveau i forhold til udgangsskønnet for de enkelte år. For industrieksporten er prisniveauet således 2,5 pct. lavere og mængdeeksporten 9 pct. højere end ellers i år 5 (1981).

På importsiden er mængderne foruden af prisændringerne også påvirket af ændringer i efterspørgsel og produktion, jfr. teksten.

1,5 efter 5 år (9 pct./6 pct. = 1,5). Sættes mængdevirkningen i forhold til det forudsatte faktiske prisfald i udenlandsk valuta på 2,5 pct. er den således beregnede priselasticitet efter 5 år derimod godt 3¹/₂.

Disse reaktioner medfører, at eksportprovenuet regnet i udenlandsk valuta falder det første år.

For alle andre eksportkomponenter regnes med noget mindre mængdevirkninger, således som det fremgår af tabel IV.3.

Specielt for landbrugseksportens vedkommende indebærer den antagne ret beskedne mængdefremgang (1 pct. det tredje år), at eksportprovenuet regnet i udenlandsk valuta falder de første år, og først når op på samme niveau som i udgangsforløbet det tredje år. Det er muligvis et underkantsskøn for mængdefremgangen.

16. På importsiden er de estimerede priselasticiteter – dvs. procentvis mængdereduktion pr. 1 procents ændring i prisforholdet mellem import og dansk produktion – 1,3 for den del

af importen, der konkurrerer med indenlandsk produktion, og .07 det første år, stigende til .35 det sidste år, for den øvrige import (råvarer m.v.). De indenlandske priser, der stilles overfor importpriserne, er i det første tilfælde forbrugs- og investeringspriser, og i det andet tilfælde lønnen. De isolerede virkninger heraf kan ikke aflæses i tabel IV.3, idet importen yderligere påvirkes af dels forbrugsnedgangen, dels fremgangen i investering, eksport og produktion.

Det gælder også for tjenesteimporten, at den påvirkes af en række modgående bevægelser: Færre turistrejser til udlandet, men på den anden side øgede eksportfremmedgifter i udlandet, øgede udgifter for danske skibe i udlandet osv.

17. Denne ret detaljerede gennemgang af de til dels forudsatte, til dels estimerede pris/mængdereaktioner i udenrigshandelen er foretaget fordi disse reaktioner naturligvis er helt afgørende for betalingsbalance- og beskæftigelsesvirkningerne af en ændring i det relative danske omkostningsniveau, samtidig med at der såvel for Danmark som for andre landes vedkommende hersker en betydelig usikkerhed med hensyn til størrelsesordenen af disse effekter, således som det er omtalt ovenfor.

Generelt mindre end de svenske elasticiteter

Til støtte for en vurdering af rimeligheden af de her anvendte pris/mængdesammenhænge eller „priselasticiteter“ (mængdeændring som følge af den potentielle indtjeningsforøgelse) kan det ud over det allerede nævnte anføres, at de generelt er noget mindre end de elasticiteter, der på basis af de historiske erfaringer er fundet for Sverige, og som den svenske regering har støttet sig på i sin valutakurspolitik¹. For industrieksportens vedkommende er den faktiske prisnedsættelse i udenlandsk valuta dog lidt mindre end efter de nævnte svenske resultater, hvilket mere end opvejer den mindre mængdevirkning. Derfor bliver fremgangen i eksportværdi lidt større.

1. Se Ettlins redegørelse for sine resultater i Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalskrift 1-2/1977, samt Lars Wohlin: „Första årets ekonomiska politik“, Ekonomisk Debatt, 6/1977.

**Tabel IV.4. Betalingsbalance- og beskæftigelsesvirkninger af den simule-
rede nettodevaluering på 10 pct.**

	År 1 1977	År 2 1978	År 3 1979	År 4 1980	År 5 1981
	- Ændring i forhold til udgangsskøn - - - - Mia. kr., løbende priser - - -				
Samlet eksport	8.4	10.8	13.8	17.9	23.1
Samlet import	8.2	9.4	11.4	14.3	18.2
Vare- og tjenestebalance	.2	1.4	2.4	3.6	4.9
Beskæftigelse	- - - - - 1000 mand - - - - -				
	25	47	64	85	110

*100.000 flere i
beskæftigelse,
5 mia. kr. i beta-
lingsbalancefor-
bedring efter 5 år*

18. Hovedresultaterne af det gennemførte modeleksperiment er sammenfattet i tabel IV.4 og IV.5. Nettovirkningen er primært en beskæftigelsesfremgang – i slutningen af den betragtede periode af størrelsesordenen 100.000 personer – og i mindre grad en betalingsbalanceforbedring. Det skyldes en række modsatrettede virkninger.

Det private forbrug falder som følge af reallønnedgangen. For de hele tiden beskæftigede er der tale om et varigt real-lønfald af størrelsesordenen $2\frac{1}{2}$ -3 pct. i forhold til hvad de ellers ville have tjent. Dette forbrugsfald opvejes efterhånden af større forbrug for de lønmodtagere, der går fra arbejdsløshedsunderstøttelse til lønindkomst – hvilket iøvrigt under de anførte forudsætninger er den eneste årsag til stigning i lønmodtagergruppens personlige indkomst (se tabel IV.5).

Forbruget påvirkes endvidere af større indkomster for selvstændige og andre virksomhedsejere i konkurrenceerhvervene, samt af en generel stigning i forbrugskvoten som følge af den bedre beskæftigelsessituation (modstykket til den forsigtighedsreaktion i forbrugskvoten, der kunne konstateres i 1974/75-tilbageslaget). I slutningen af perioden er det samlede reale forbrug af disse grunde hævet op til næsten samme størrelse som i udgangsforløbet.

Denne forbrugsudvikling medfører isoleret set faldende beskæftigelse og sparet import, især i begyndelsen af perioden.

*Produktionsfrem-
gang og betalings-
balanceudvikling*

Heroverfor står de ekspansive virkninger af mængdefremgangen i eksport og importkonkurrerende produktion, samt i investeringerne som følge af, respektive som forudsætning for produktionsfremgangen. Den heraf følgende beskæftigelses-

Tabel IV.5. Virkning på efterspørgsel, produktion og indkomst af den simulerede nettodevaluering på 10 pct.

	År 1 1977	År 2 1978	År 3 1979	År 4 1980	År 5 1981
	Ændring i forhold til udgangsskøn				
	Procentændring, faste priser				
Den samlede bruttofaktorindkomst	1.4	2.3	3.3	4.5	5.9
Bruttofaktorindkomst i byerhverv	2.5	3.9	5.4	7.2	9.3
Maskininvesteringer	8.3	10.7	14.8	20.4	28.2
Bygningsinvesteringer	.1	2.1	4.7	7.6	11.1
Privat forbrug	-2.0	-1.8	-1.5	-1.0	-4
	Ændring i mia. kr., løbende priser				
Personlig indkomst (før skat)	1.7	2.4	3.4	4.3	5.5
Løn- og transfereringsmodtagere, incl. arbejdsløshedsunderstøttelse	.4	.8	1.2	1.8	2.5
Restindkomstmodtagere	1.3	1.6	2.2	2.5	3.0
Selskabshenlæggelser (før skat)	.9	1.5	2.1	2.9	3.9
	Procentændring, faste priser				
Real, disponibel indkomst					
Lønmodtagere	-2.2	-2.4	-2.5	-2.3	-2.1
Restindkomstmodtagere	.0	.0	.6	.7	.9
	Procentændring i prisniveau				
Markedspriser, Privat forbrug	2.4	2.8	3.0	2.9	2.8

stigning opvejer ifølge modelberegningerne allerede det første år den negative beskæftigelsespåvirkning fra forbrugsnedgangen. Til gengæld kræver såvel den stigende eksport som den stigende investering også import. Det er sammen med bytteforholdstabet (importpriser stiger mere end eksportpriser, jfr. ovenfor) forklaringen på, at betalingsbalancen ikke forbedres det første år. Det er muligvis endda lidt for optimistisk at regne med, at den øjeblikkelige negative betalingsbalanceimpuls af devalueringen kan opvejes allerede i løbet af det første år.

Beskæftigelse og investering

Foruden på skabelse af nye arbejdspladser via investeringer er den kraftige beskæftigelsesforøgelse i modelkørslen baseret på en øget udnyttelse af nuværende ledig kapacitet, og herunder en forøget gennemsnitlig levetid for kapitalapparatet. I sammenhæng hermed sker der et mindre fald i den gennemsnitlige produktivitet, sammenlignet med grundforløbet. I den konkrete kørsel er denne effekt dog svag, regnet netto, idet investeringerne (i højproduktiv ny teknik) skaber arbejdspladser for ca. halvdelen af de merbeskæftigede, således at kun halv-

delen af beskæftigelsesfremgangen kan tilskrives øget udnyttelse af den eksisterende kapacitet, forskydning over mod mere arbejdsintensiv produktion m.v. Hertil kommer, at produktiviteten generelt stiger mere under vækst end under stagnation.

Indkomstfordeling

I kraft af den forudsatte nettodevaluering sker der en forskydning i indkomstfordelingen til fordel for dels virksomheder og selvstændige i konkurrenceerhvervene, dels de arbejdsløse, der kommer i beskæftigelse. Heroverfor står en uændret pengeindkomst og dermed en faldende realindkomst for de lønmodtagere, der alligevel ville være i beskæftigelse, samt for virksomheder og selvstændige i hjemmemarkedserhverv.

I tabel IV.5 angives nettoresultatet af disse forskydninger fordelt på lønmodtagerindkomst, personlig restindkomst og virksomhedshenlæggelser. I tilknytning hertil skal det bemærkes at den foretagne fordeling af den forøgede virksomhedsindtjening mellem selskabshenlæggelser og løbende personlig indkomst for restindkomstmodtagere (virksomhedsejere og selvstændige) er meget usikker. Sondringen er ikke så relevant ud fra et fordelingssynspunkt, men udskillelsen af den personlige indkomst er nødvendig for at beregne forbrugsvirkningen af den større restindkomst.

Endelig kan det nævnes, at der sker en væsentlig automatisk forbedring af de offentlige budgetter i kraft af faldende arbejdsløshedsunderstøttelse og større skatteindtægter. I 1981 udgør forbedringen således godt 13 mia. kr. – hvilket iøvrigt er mere end den samlede indkomstfremgang i den private sektor, jfr. tabel IV.5.

19. Når beskæftigelses- og betalingsbalancevirkningerne er så forholdsvis store ifølge modelkørslen hænger det til dels sammen med, at de anvendte forudsætninger er gunstige i henseende til en strukturforskydning over mod betalingsbalanceerhvervene. Foruden den allerede nævnte forudsætning om at der ikke sker nogen „profitafsmitning“ til hjemmemarkedet kan nævnes den ret prompte investeringsreaktion, som nok er konsistent med modelkørsleens forudsætninger, men som i praksis kan være usikker, bl. a. i kraft af den overgangsvise investeringshæmmende virkning af det bogholderimæssige tab på udlandsgælden.

20. Det er imidlertid nok væsentligere at understrege, at den i modeleksperimentet forudsatte effektive ændring af de relative omkostninger overfor udlandet er forholdsvis stor, jfr. den tidligere sondring mellem brutto- og nettodevaluering, samt at pege på de fordelingsmæssige og øvrige i indledningen nævnte problemer der ville opstå, også hvis en langt mindre ændring skulle gennemføres i praksis.

Som nævnt kan devalueringsskørslen også vendes om og benyttes til et groft overslag over de forøgede balanceproblemer, som et fortsat slangesamarbejde og tilknytning til D-mar-ken *uden* periodevise justeringer indenfor slangen ville indebære. En sådan valutakursforudsætning ville være ensbetydende med en revaluering i forhold til udgangsskønnet¹.

C. Arbejdskrafttilskud

21. Som supplement eller delvis alternativ til de generelt virkende midler – som for eksempel indkomstpolitik og valutakurspolitik – kan der peges på en lang række mere selektive foranstaltninger til afhjælpning af det kombinerede beskæftigelses- og betalingsbalanceproblem, jfr. for eksempel den foregående redegørelse fra formandskabet (maj 1977). Blandt de her nævnte mulige midler af mere selektiv karakter indgår som væsentlige elementer tilskud til erhvervsinvesteringer og tilskud til arbejdskraftanvendelse, selvom sådanne tilskud naturligvis også kan udformes generelt, jfr. nedenfor.

Investerings- tilskud contra arbejdskraft- tilskud

Ved en afvejning mellem investeringstilskud og beskæftigelsestilskud kan der, som det også er nævnt i maj-rapporten, anlægges det overordnede synspunkt, at subsidiering af kapitalanvendelse i specielt betalingsbalanceerhvervene er et logisk modstykke til, at renten må holdes højere i Danmark for at sikre den nødvendige kapitalimport til finansiering af betalingsbalanceunderskuddet. På den anden side må ihvertfald en subsidiering, der går videre end renteforskellen, siges at være mindre velmotiveret i den nuværende arbejdsløshedssituation. Ved høj ledighed forekommer det mere hensigtsmæssigt at

1. Som nævnt i kapitel III er der i udgangsskønnet forudsat i gennemsnit uændrede effektive valutakurser. Der er med andre ord forudsat periodevise justeringer indenfor slangen.

nedsætte lønømkostningerne ved direkte tilskud til anvendelse af arbejdskraft.

22. Såvel investeringstilskud som arbejdskrafttilskud har været taget i anvendelse som led i den hidtil førte krisepolitik. Således må de tidligere gældende ordninger med hhv. omkostningsdæmpende og prisdæmpende ydelser karakteriseres som generelle arbejdskrafttilskud, mens de tilskud til beskæftigelsen, der indgår i det seneste augustforlig, er et eksempel på en selektiv ordning af mere begrænset omfang med særlig sigte på ungdomsarbejdsløshed.

Derimod kan den statslige indbetaling af „overskydende“ dyrtidsportioner til ATP i overenskomst-perioden 1977-1979 næppe betragtes som arbejdskrafttilskud i gængs forstand. Der er ihvertfald det særlige træk ved denne ordning, at den reducerer lønnen ikke blot som omkostning, men også som (disponibel) indkomst.

Midlertidige investeringstilskud, der forlænges

23. Tidsbegrænsede investeringstilskud medfører først og fremmest en forskydning af den tidsmæssige placering af allerede planlagte investeringsprojekter, og kan derfor være et velegnet middel til at udjævne en korterevarende konjunkturedgang. Men ønsker man at anvende investeringstilskud som middel til at fastholde investering og beskæftigelse i en længerevarende konjunkturkrise, træder svaghederne ved sådanne ordninger frem. Som omtalt i den foranstående konjunkturvurdering kan man ikke forvente, at investeringerne i den nuværende konjunktursituation varigt kan holdes oppe ved hjælp af gentagne forlængelser af midlertidige investeringstilskud af den hidtil kendte størrelsesorden. På et tidspunkt går „luften“ alligevel ud af investeringskonjunkturerne, hvis afsætningsvilkårene ikke bedres, idet „fremrykningseffekten“ forsvinder, og den tilbageblevne positive investeringsvirkning af pristilskuddet („prissubsidieeffekten“) vil i forhold hertil være af ringe betydning.

Investeringstilskud i den nuværende situation: Samfundsmæssig dyr tilskudsordning

På denne baggrund kan der sættes spørgsmålstegn ved det hensigtsmæssige i fortsatte investeringstilskud i den nuværende situation. Tilskuddene – i den generelle form omtalt ovenfor – går fortrinsvis til investeringer, der alligevel ville blive gennemført; de bliver noget, der „tages med i købet“, men virker på længere sigt ikke i særlig grad investeringsfremmen-

de. I den udstrækning de gør det, vil der antagelig være en tendens til, at de favoriserer investering i arbejdskraftbesparende teknik¹. Hertil kommer at betalingsbalancebelastningen sammenlignet med anden aktivitet er forholdsvis stor. For maskininvesteringer må der således gennemsnitligt påregnes et samlet importindhold, omfattende såvel direkte import som indirekte import i kraft af importindholdet i underleverancer m.v., på mellem 50 og 60 procent².

*Arbejdskrafttilskud:
Marginale tilskud
alene til merbeskæftigelse*

24. I modsætning hertil vil arbejdskrafttilskud tilskynde til mere arbejdsintensiv produktion, og de kan i form af marginale tilskud i højere grad knyttes éntydigt til en udvidelse af beskæftigelsen. Investeringstilskud er naturligvis også marginale i den forstand, at der er tale om tilskud til ændringer i kapitalapparatet, men støtten vil i dette tilfælde omfatte såvel nyinvesteringer som reinvesterings.

Arbejdskrafttilskud anvendes som selektivt middel i en række lande til at styrke beskæftigelsen i bestemte regioner og for særlig udsatte grupper (unge, handicappede, langtidsarbejdsløse).

*Udenlandske
eksempler*

25. Som eksempler kan nævnes, at den franske stat betaler virksomhedernes sociale bidrag for unge under 25 år, at der i England ligeledes ydes løntilskud til unge, og at der f. eks. i Belgien gives særlige løntilskud til tekstilarbejdere. Såvel Sverige som Finland anvender arbejdskrafttilskud som led i de regionale støtteordninger.

Også den særlige uddannelsesstøtte i Sverige for afskedigelsestruet personale („25-kronan“) kan nævnes i denne forbindelse. Efter denne ordning kan der udbetales en uddannelsesstøtte på 25 sv. kr. i timen til personale, som beholdes af virksomhederne på trods af, at der er indgivet afskedigelsesvarsel efter de særlige regler der gælder herom i Sverige. Til-

1. Danmark har haft en internationalt set usædvanlig kraftig investeringsstigning i 1976 efter konjunkturbunden i 1975, og ligger samtidig – så vidt det lader sig registrere ud fra det foreliggende statistiske grundlag – i toppen med hensyn til produktivitetstigninger (og arbejdsløshed) i kriseårene 1974-76.
2. Beregnet ud fra Danmarks Statistiks input-output tabel for 1966, opjusteret med stigningen i den samlede importkvote (samlet import i forhold til samlet vareefterspørgsel) siden da.

skuddet anvendes til „on-the-job-training“ og anden intern uddannelse i virksomhederne. I perioden marts til august 1977 udnyttedes støtten for i gennemsnit 50.000 personer.

Den nu ophævede svenske lagerstøtte kan endelig nævnes som eksempel på en mere generel ordning, hvor de marginale arbejdskrafttilskud var knyttet til en konstateret lagerstigning som bevis for egentlig merproduktion og merbeskæftigelse, der ellers ikke ville være fremkommet¹.

26. I det følgende diskuteres fortrinsvis mere generelle marginale arbejdskrafttilskud af en mærkbar størrelse (20-50 pct. af lønnen), ydet til merbeskæftigede i de private erhverv i forhold til beskæftigelsen i en forudgående basisperiode – eller i forhold til f. eks. 90 pct. af beskæftigelsen i basisperioden.

I den nuværende beskæftigelsessituation er der meget stor forskel mellem det privatøkonomiske incitament til at beskæftige flere, respektive fastholde beskæftigelsen, og den samfundsmæssige fordel herved. Der er med andre ord stor forskel på udfaldet af de privatøkonomiske og de samfundsmæssige kalkuler i forbindelse med virksomhedsindskrænkninger. Denne forskel kan mindskes noget ved marginale beskæftigelsestilskud.

Nedbryde barrierer for beskæftigelses- fremgang

Ydes sådanne beskæftigelsestilskud i en ikke for kort periode vil de kunne sænke de barrierer for en udvidelse af beskæftigelsen, der eksisterer i den enkelte virksomhed i kraft af uddannelses- og oplæringsomkostninger m.v., sammenholdt med usikkerheden vedrørende nye medarbejderes stabilitet og kvalifikationer iøvrigt. Det er barrierer, der må ses i sammenhæng med langtidstendensen til, at arbejdskraften i stigende grad bliver en „fast produktionsfaktor“, i takt med øgede specialiseringskrav, større (dyrere) kapitaludstyr pr. mand osv.

Marginale beskæftigelsestilskud vil styrke incitamentet til

1. Lagerstøtten har ifølge foreliggende oplysninger sikret beskæftigelsen for ca. 15.000 personer i 1975-76, svarende til en lagerproduktion på 6-7 mia. svenske kr. Lagerstøttepolitikken sigtede på at bygge bro til et ventet opsving, men har i den faktiske konjunktursituation i stedet for den tilsigtede konjunkturudlignende effekt haft en konjunkturud-sættende virkning.

De massive svenske arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger kan iøvrigt illustreres af, at de forskellige omskolings-, uddannelses- og tilskudsordninger alt i alt omfatter ca. 4,5 pct. af arbejdsstyrken (for året 1977).

at tage nye ordrer ind, herunder også i konkurrence med udlandet. Dette incitament gør sig især gældende ved lav kapacitetsudnyttelse.

*Prisdæmpende
effekt*

Selv om man ikke skal overdrive den praktiske relevans af sådanne grænsebetrægtninger, må det dog betragtes som givet, at marginale beskæftigelsestilskud har en antiinflatøriske effekt, og at denne effekt er større end den tilsvarende prisdæmpende effekt af det samme beløb ydet som arbejdskrafttilskud omfattende hele arbejdsstyrken eller som generelle investeringstilskud. Det må med andre ord antages at der er mindre risiko for, at marginale tilskud blot aflejres i større virksomhedsindkomst og -konsolidering (større enhedsprofit), end tilfældet ville være ved tilskud ydet til samtlige beskæftigede og/eller samtlige investeringer.

*Vil marginale
tilskud virke
efter hensigten?*

27. Selvfølgelig vil det ikke kunne undgås, at også en del af de marginale tilskud ydes til beskæftigelse, der ville være kommet alligevel. Men selv i det ydertilfælde, hvor dette skulle gælde for samtlige merbeskæftigede, vil tilskuddets prisdæmpende effekt stadig være tilbage. Ordningen betyder i så tilfælde, at en del af vareprisen betales over skatterne.

Ved en vurdering af hvilken nettoforøgelse i beskæftigelsen tilskuddene kan medføre må der naturligvis tages hensyn til, at „nettoforskydningerne“ i beskæftigelsen er betydelig mindre end „bruttoforskydningerne“, forstået på den måde, at beskæftigelsen går op i nogle virksomheder og ned i andre. Dette indebærer en forøgelse af risikoen for tilskud til beskæftigelse, der ville være kommet under alle omstændigheder.

Ulemper

Det betyder imidlertid også, at marginale beskæftigelsestilskud vil bedre konkurrencesituationen for ekspanderende virksomheder i forhold til de virksomheder, der må indskrænke. Denne omstændighed ses undertiden anført som argument imod marginale beskæftigelsestilskud, bl. a. ud fra den betragtning, at mere tilfældige korttidsforskydninger ikke altid er udtryk for virksomhedernes relative „sundhed“ på længere sigt, og at en virksomhedsstruktur med store virksomheder måske ikke er hensigtsmæssig ud fra en bredere samfundsmæssig vurdering.

*Egentlige omgæ-
elsesmuligheder*

28. Ordningen vil også give mulighed for egentlige omgæelser. Der tænkes her på de muligheder, der opstår for at sammenslutte virksomheder, virksomheder der selv overtager hidtidige underleverancer og eksterne serviceydelser (her tænkes på hjemlige underleverandører og ikke hidtidig import, hvilket sidste naturligvis vil være helt i overensstemmelse med ordningens formål), virksomheder der nedlægges og senere genopstår under nyt navn m.v. Man kunne i givet fald dæmme op for sådanne omgæelser gennem en løbende stikprøvekontrol og særlig oplysningspligt for nyttilkomne virksomheder, uanset at administrative hensyn kunne tale for en automatisk tilskudsberegning og refusion knyttet til allerede eksisterende ordninger – som f. eks. ATP, der i princippet ligger inde med nødvendige oplysninger ikke blot til generelle marginale beskæftigelsestilskud, men også til mere selektive ordninger med tilskud afgrænset til bestemte aldersgrupper.

På den anden side må det erkendes, at omgæelsesmulighederne og herunder de senere nævnte problemer i forbindelse med periodeafgrænsninger er så væsentlige ulemper, at man alt i alt måske må foretrække en – desværre administrativt belastende – „diskretionær“ uddeling af tilskud efter ansøgning.

*Ordningens varig-
hed: Modgående
hensyn*

Omgæelsesmuligheder og administrative problemer iøvrigt knyttet til en skiftende virksomhedsstruktur kunne tale for en ret kortvarig tilskudsperiode¹. Herved opstår imidlertid en konflikt, dels i forhold til ønsket om at få så stor nettoeffekt som muligt, hvilket må antages at forudsætte sikkerhed for tilskuddet for en længerevarende periode, dels og navnlig i forhold til konjunkturudsigterne, der jo ikke tyder på noget mindsket behov for beskæftigelsesfremme indenfor de nærmeste 3-5 år.

Disse sidstnævnte hensyn, der må veje tungest ved en afvejning, og specielt udsigterne for beskæftigelsen i de private

1. Også korttidsordninger vil dog give anledning til omgæelsesmuligheder. Således kan den enkelte virksomhed være fristet til at spekulere i ordningen og f. eks. producere et helt års produktion på et halvt år med store tilskud, hvorefter hele arbejdsstyrken afskediges, uanset de hermed forbundne lageromkostninger, risiko for ikke at kunne få arbejdsstyrken samlet igen o.s.v. Problemet er ihvertfald tilstede ved sæsonmæssig produktion, planlagt virksomhedsophør m.v.

erhverv i det kommende år, taler endvidere for i givet fald at vælge en udformning, hvor der også gives tilskud til fastholdt beskæftigelse ved f. eks. at yde tilskud til beskæftigede ud over 90 pct. af arbejdsstyrken i den foregående periode, som også nævnt ovenfor.

Forholdet mellem kapital og arbejdskraft

29. I den internationale diskussion har det været anført som argument imod arbejdskrafttilskud, at det heri liggende incitament til fremme af arbejdsintensive processer på bekostning af kapitalintensive vil sænke effektiviteten og dæmpe produktivitetstigningerne.

Specielt i en situation med stor arbejdsløshed kan der imidlertid argumenteres for, at en høj kapitalintensitet i de private erhverv ikke er hensigtsmæssig ud fra en bredere samfundsmæssig vurdering, dvs. at den privatøkonomiske fordel ved en hurtig fornyelse af kapitalapparatet med heraf følgende lavere arbejdskraftforbrug (og store registrerede produktivitetstigninger) er større end den samfundsøkonomiske fordel herved. Det gælder så meget mere, når den høje ledighed for en del er fremtvunget af betalingsbalancehensyn, set i sammenhæng med at investeringer i gennemsnit er meget importtunge (jfr. bemærkningerne herom ovenfor) og har et tilsvarende mindre beskæftigelsesindhold.

Det må på denne baggrund snarere opfattes som en fordel, at beskæftigelsestilskud dæmper incitamentet til „scrapning“ af det gamle kapitaludstyr og investering i nyt arbejdskraftbesparende udstyr, og derved øger kapitalapparatets gennemsnitlige levetid og muliggør en større beskæftigelse svarende til en given betalingsbalancestilling.

Påvirkning af lønudviklingen

30. Spørgsmålet om tilskuddenes effekt på lønudviklingen knytter sig dels til den generelle løneffekt af en højere beskæftigelsesgrad, dels til en eventuel overvæltning af tilskuddet i de nyansattes løn med heraf følgende afsmitning.

Tilskud = fast beløb pr. merbeskæftiget

I den nuværende situation vil selv betydelige *marginale* tilskud imidlertid næppe have mærkbar indflydelse på lønudviklingen. Det vil dog under alle omstændigheder være hensigtsmæssigt at udforme tilskuddet som et fast beløb pr. ekstra fuldtidsbeskæftiget. Herved modvirkes også tendenser til overvæltning af tilskuddet i lønnen. Hertil kommer, at et fast tilskud i modsætning til et procenttilskud vil tilskynde til ansættelse af lavt-

lønnede grupper – ufaglærte, unge, kvinder – som netop har den højeste ledighed.

Virkning på de offentlige budgetter 31. Marginale beskæftigelsestilskud vil – afhængig af netto-beskæftigelseeffekten og tilskuddenes størrelse i forhold til arbejdsløshedsunderstøttelsen – kunne forbedre de offentlige budgetter i kraft af sparet arbejdsløshedsunderstøttelse og større skatteindtægter, uanset at den finanspolitiske effekt i alle tilfælde er ekspansiv¹.

Kombineret lønsumsafgift og marginale løn-tilskud Såfremt det findes nødvendigt at modvirke den finanspolitiske stimulans, kunne man forestille sig en kombination af lønsumsafhængige arbejdsgiverafgifter og marginale løntilskud. Eksempelvis ville en 4 pct's generel afgift kombineret med et 40 pct's løntilskud til beskæftigede ud over 90 pct. af den hidtidige beskæftigelse være omkostningsmæssig neutral for den virksomhed, der ikke ændrer arbejdsstyrken, og indebære et nettobidrag til den virksomhed, der øger beskæftigelsen.

Selektive marginale beskæftigelsestilskud 32. En generel ordning med marginale løntilskud kunne tænkes at indebære støtte til erhverv, hvor en beskæftigelsesfremgang findes mindre ønskelig. Man kunne naturligvis gøre ordningen mere selektiv, således at tilskuddet blev forbeholdt f. eks. unge, som tidligere nævnt, eller bestemte erhverv. Eksempelvis kunne det forsøges at afgrænse de tilskudsberettigede aktiviteter til konkurrenceerhvervene, selvom denne sondring er vanskelig i såvel teori som praksis. Afgrænsning til bestemte erhverv vil imidlertid øge de administrative problemer.

Marginale beskæftigelsestilskud i princippet et velegnet middel 33. Marginale beskæftigelsestilskud kan i princippet være mindst lige så effektive i henseende til løsning af det kombinerede beskæftigelses- og betalingsbalanceproblem som andre midler, der ændrer de relative omkostninger.

Til illustration heraf kunne man eksempelvis forestille sig en kombination af ret massive tilskud og en skattestramning, forudsat at man herigennem kunne reducere den indenlandske købekraft uden eller med begrænsede løn- og prisinflationseffekter. En sådan kombination ville i sine samtidige omkostnings- og købekraftsreducerende virkninger i vid udstrækning

1. Det er således et godt eksempel på, at den offentlige budgetsaldo ikke er udtryk for den realøkonomiske påvirkning fra de offentlige finanser.

svare til virkningerne af valutakurspolitik og indkomspolitik.

I forhold hertil kommer yderligere, at marginale beskæftigelsestilskud i særlig grad vil formindske de barrierer, der eksisterer for en udvidelse af arbejdsstyrken i den enkelte virksomhed, og samtidig gøre virksomhederne mere konkurrencedygtige på „marginen“.

De beskæftigelses- og betalingsbalanceforbedrende virkninger vil dog været meget afhængige af ordningens udformning, og herunder ikke mindst varigheden. Tilskuddene må antages at få størst effekt – herunder ikke mindst med hensyn til eksportindsats og markedsfremme m.v. – hvis de ydes for en længere periode. Endvidere vil ordningen naturligvis bidrage mere til en løsning af balanceproblemet, i jo højere grad tilskuddene kan afgrænses til de udlandskonkurrerende erhverv.

Imidlertid vokser de administrative problemer med ordningens varighed og forsøg på differentiering mellem erhverv.

Væsentlig indvending: Administrative problemer

I sammenhæng hermed skal det afslutningsvis fremhæves, at den væsentligste indvending mod arbejdskrafttilskud netop er de meget betydelige administrative problemer, der er knyttet hertil, såfremt mulighederne for utilsigtede virkninger og egentligt misbrug af ordningen skal holdes inden for rimelige grænser.

På den anden side er også de nuværende tilskud til arbejdsstyrken – arbejdsløshedsunderstøttelsen – forbundet med administrative problemer.

V

Sammenhængen mellem inflation, rente og investering med særlig henblik på investeringssituationen i landbruget*

Indledning

Den forventede og den faktiske udvikling i den animalske produktion

1. Spørgsmålet om den stagnerende animalske landbrugsproduktion og -eksport indtager en fremskudt plads såvel i diskussionen om den generelle økonomiske situation og økonomiske politik som i forbindelse med den erhvervspolitiske diskussion om fremme af de forskellige erhvervs produktion.

Ved Danmarks tilslutning til EF var der en almindelig forventning om, at 1960'ernes stagnation i landbrugsproduktionen ville blive afløst af ekspansion som følge af, at afsætningen nu kunne foregå uhindret og til relativt gunstige minimumspriser i et marked, der talte 250 millioner indbyggere. I PP II regnedes der med en årlig produktionstilvækst på 3 pct., hovedsagelig omfattende den animalske produktion (ved en samtidig nedgang i arbejdsstyrken på ligeledes 3 pct. årligt). Den faktiske udvikling har været en stigning i husdyrproduktionen på kun knapt en halv procent pr. år siden 1971-72, dækkende over nogen fremgang i kvægholdet og en væsentlig tilbagegang i svineproduktionen.

Betænkning 795

2. Baggrunden for denne forskel mellem den forventede og den faktiske udvikling i husdyrproduktionen er søgt belyst i den betænkning¹ om en fremtidig landbrugspolitik, der blev afgivet i foråret 1977 af et udvalg under landbrugsministeriet, nedsat i december 1975 (betænkning 795 med tilhørende beretninger afgivet af arbejdsgrupper under udvalget). I betænkningen stilles der en række forslag til selektive produktionsstimulerende foranstaltninger, som sammen med gennemførelse af en generel omkostningsdæmpende politik efter udvalgets

* Kapitlet er færdigredigeret den 1. november 1977.

1. En fremtidig landbrugspolitik. Betænkning fra udvalget for den fremtidige landbrugspolitik, København 1977.

opfattelse vil kunne føre til en udvidet animalsk produktion. Betænkningen går ud fra en produktionsmålsætning, der indebærer at den animalske produktion øges med 3 pct. om året.

Beskæftigelsesvirkningen i selve landbruget af en sådan udvidelse af den animalske produktion vurderes i betænkningen til 3000 mand yderligere for hvert år ekspansionen fortsætter, sammenlignet med en situation med uændret produktion. Da der ved uændret produktion må regnes med en vis fortsat afvandring, vil de 3000 mand dog ikke repræsentere en tilsvarende årlig nettoforøgelse af beskæftigelsen i primærbedrifterne. – I kraft af de nyinvesteringer i landbrugsbyggeri, der vil være nødvendige for at øge den animalske produktion (en 3 pct.'s årlig udvidelse af produktionen vil ifølge betænkningen kræve en investeringsforøgelse på ca. 1 milliard 1976-kroner pr. år) regnes med en beskæftigelsesfremmende effekt i byggesektoren og tilknyttede erhverv på omkring 7500 mand, hvortil kommer en mindre forøgelse i de forsynings- og forædlingsvirksomheder, der er knyttet til landbruget (grovvaresektoren, slagteri- og mejerisektoren). Sammenlagt anslår betænkningen beskæftigelsesforøgelsen uden for primærbedrifterne ved en fortsat årlig produktionsforøgelse på tre pct. til 8700 mand det første år, stigende med 900 mand i hvert af de følgende år.

De valutamæssige følger af en sådan årlig forøgelse af husdyrproduktionen er i betænkningen opgjort til 500 mill. kr. i øget „nettovalutaindtjening“ det første år, stigende til 1500 mill. kr. efter tre års forløb.

*Betænkningen for
optimistisk*

Som omtalt i slutningen af dette kapitel må disse tal antages at overvurdere betalingsbalancevirkningerne temmelig stærkt. Bortset fra de første år, hvor betalingsbalancevirkningen på grund af kravene til investeringsforøgelse må forventes at blive negativ¹, er der på den anden side ikke tvivl om, at landbrugsproduktionen ligesom andre betalingsbalanceerhverv er

1. På tilsvarende måde medfører en stigning i industriinvesteringerne – selv om der investeres med henblik på eksportproduktion – på kort sigt en belastning af betalingsbalancen, blandt andet fordi importen øges uden at der sker en øjeblikkelig forøgelse af eksportindtægterne.

et område, hvor en produktionsudvidelse både har en positiv beskæftigelsesvirkning og en positiv betalingsbalancevirkning.

Sigtet med det følgende:

Produktionens rentefølsomhed

3. Redegørelsen i det følgende tilsigter først og fremmest at belyse de sammenhænge – den vekselvirkningsproces – der er mellem den generelle økonomiske situation og økonomien i landbrugets produktion og investeringer. På grundlag af et resumé af nogle centrale beregninger i landbrugsbetænkningen belyses herunder især, hvor følsomt afkastet ved husdyrproduktion er over for renteændringer. Som det også er stærkt understreget i landbrugsbetænkningen, ligger en hovedårsag til, at den animalske produktion har været stagnerende derfor i, at Danmark for at sikre finansieringen af betalingsbalanceunderskuddet har været tvunget ind i en position som høj-renteland¹.

Det følger heraf, at såfremt der bl. a. gennem en omkostningsdæmpende politik kan skabes forudsætninger for en sænkning af det danske renteniveau, vil én af virkningerne heraf sandsynligvis blive en stigning i husdyrproduktionen. Som alternativ eller supplement til en rentesænkningspolitik kan man forestille sig foranstaltninger af selektiv karakter, for eksempel en væsentlig udbygning af den bestående rentetilskudsordning som foreslået i landbrugsbetænkningen. Ved overvejelser over hvilke betalingsbalanceerhverv, der især må sættes på for at nå frem til en løsning af det kombinerede danske betalingsbalance- og beskæftigelsesproblem, må der imidlertid tages hensyn til, at investeringskravet pr. ny arbejdsplads i eller i tilknytning til landbruget må antages i gennemsnit at være væsentlig større end udgiften til oprettelse af nye arbejdspladser i industrien, jfr. punkt 16 i det følgende. Det er et vigtigt spørgsmål, som ligeledes vil blive diskuteret i det følgende, i hvilket omfang dette opvejes af

1. Der er mange andre årsager til husdyrproduktionens stagnation, herunder navnlig at kornproduktionen i EF i de senere år er blevet favoriseret på bekostning af den animalske produktion. Da hovedsigtet som nævnt er at belyse vekselvirkningsforholdet mellem den generelle økonomiske udvikling og udviklingen i landbrugsproduktionen, vil der i det følgende som regel ikke blive gået nærmere ind på disse andre forhold. Dog hører nogle af problemerne omkring det forsinkede generationsskifte i landbruget så tæt sammen med de hovedproblemer, der behandles i dette kapitel, at man har anset det for naturligt at inddrage generationsskifteproblemerne i analysen.

større sikkerhed for afsætning og afkast inden for landbruget end inden for industrien samt af at investeringer i staldkapacitet m.v. typisk er af længere varighed end industriinvesteringer.

Investeringsklimaet under inflation

4. Når man har ønsket at fremdrage nogle centrale beregninger fra landbrugsbetænkningen, hænger det ud over det allerede anførte også sammen med, at beregningerne som vist i det følgende giver en illustrativ belysning af, hvorledes en situation med inflation og inflationstilpasset rente på helt afgørende måde påvirker investeringsvilkårene specielt for lange investeringer.

Isoleret set betyder inflation og inflationsforventninger øget incitament til at investere. Hvis inflationen imidlertid i større eller mindre udstrækning modsvares af en højere nominel rente, vil det ved traditionel lånefinansiering normalt være meget vanskeligt for investorerne at få dækket deres kapitalomkostninger i de første år efter en investerings gennemførelse. Opgjort på traditionel måde vil investeringerne således give „underskud“ i de første år¹. Det siger sig selv, at dette forhold må have tendens til at virke investeringsdæmpende, ikke mindst i en situation hvor økonomien måske befinder sig på overgangen fra tiltagende til aftagende inflation, uden at reduktionen i prisstigningerne endnu har givet sig udslag i rentefald. Denne problematik har ofte været fremdraget i formandskabets redegørelser, specielt i forbindelse med analyserne af boligbyggeriets problemer. Den mangelfulde tilpasning af finansieringssystemerne til inflationen er den vigtigste enkeltårsag til de ekstremt høje begyndelseslejer i nybyggeriet. Blandt andet i novemberredøgørelsen 1976 understregedes det imidlertid, hvorledes problemet nu også trængte sig på inden for andre områder. Beregningerne fra landbrugsbetænkningen synes at give et klart eksempel herpå. De i det følgende refererede beregninger til belysning heraf har ikke kun gyldighed inden for landbruget, men må anses for typiske for en lang række investeringssituationer under inflation og inflationstilpasset rente. Der foreligger blot ikke for andre erhvervsområder lignende detaljerede beregninger, der har relevans for en hel branche.

1. Årsagen hertil skal først og fremmest søges i at hovedparten af den reale afdragsbyrde er rykket frem til de første år af lånenes løbetid, jfr. pkt. 10.

Generelt om landbrugsbetænkningens beregninger af nyinvesteringers afkastningsevne

Resumé af nogle modelberegninger fra betænkningen

5. Til belysning af hvorledes investeringer inden for landbruget påvirker landmandens indkomstforhold og likviditet er der i landbrugsbetænkningen gennemført investeringsberegninger for 5 tænkte „modelbedrifter“: en mellemstor og en større kvægbedrift, en svinebedrift, en slagtekyllingebedrift og en bedrift alene med korn, der har karakter af at være et deltidslandbrug. I det følgende udelades omtale af kyllingebedriften (model IV), dels på grund af den problematiske økonomi i denne bedriftsform, dels fordi fjerkræproduktionen kun udgør en lille del af den samlede animalske produktion.

Forenklede forudsætninger

Modelberegningerne er forenklede og stiliserede og forudsætter blandt andet en total nyanskaffelse inden for et enkelt år af hele det kapitalapparat, som indgår i den pågældende bedrift. For de fleste landbrugsejendomme er denne forudsætning naturligvis urealistisk; men til illustration af investeringsovervejelserne og de forhold som er afgørende for, om en investeringsplan føres ud i livet eller ej, er beregningerne af væsentlig interesse.

For hver bedriftsform er der gennemført en serie investeringskalkuler på baggrund af gældende forudsætninger i driftsårene 1971/72 til 1975/76. De årlige kapitalomkostninger er beregnet som den årlige ydelse på et annuitetslån af samme størrelse som investeringsudgiften, med en løbetid svarende til investeringens økonomiske levetid (25 år for bygninger, 10 år for inventar og maskiner) og med en kalkulationsrente, svarende til den gennemsnitlige rente i investeringsåret af lån i Dansk Landbrugs Realkreditfond. I kapitalomkostningerne er fradraget værdien af de rentetilskud, det har været muligt at opnå, først i henhold til loven om rentesikring af staldbyggeri og senere efter loven om moderniseringsstøtte¹.

Arbejdsbehov ud over 2500 timer årligt, hvilket forekommer i alle husdyrholdsbedrifterne, er forudsat afregnet med tariffønnen for løs medhjælp på egen kost og logi og inklusive

1. I model III er der ikke regnet med rentetilskud, idet investeringen her er på over 420.000 kr., hvilket medfører, at der efter de på beregningstidspunktet gældende regler ikke ville kunne ydes tilskud efter moderniseringsloven.

diverse tillæg. I den ekstensive bedrift med korn, men intet husdyrhold er der regnet med et arbejdsbehov ved driften på 300 timer og en arbejdsindsats uden for bedriften på 2200 timer til samme løn som lige nævnt.

I alle modellerne med husdyrhold er der – i overensstemmelse med, at der er forudsat helt nye produktionsanlæg – lagt et højt effektivitetsniveau til grund, svarende til hvad man regner med at den bedste trediedel af producenterne kan opnå.

Som *resultatmål* er herefter i betænkningen anvendt det restbeløb, der bliver tilbage til aflønning af familiens arbejdsindsats (de 2500 timer) og af landbrugsarealet (forrentning af arealværdien). Ved vurderingen af denne restafbetaling til areal og familiearbejdskraft skal der for model II (den store kvægbedrift) tages hensyn til, at arealet her er dobbelt så stort som i de øvrige modelbedrifter (60 ha. mod 30 ha.).

En kortsigts-investeringsbetragtning: Betænkningens beregning af afkastningsevnen 1975/76 for investeringer foretaget samme år

*Afkastningsevne
på helt kort sigt*

6. I tabel V.1 er for hver af de fire her betragtede bedriftstyper¹ i modellens første linie vist det beregnede restbeløb til aflønning af familiearbejdskraft og areal under de i 1975/76 gældende pris-, omkostnings- og afsætningsforhold og under den forudsætning, at opbygningen af hver af de 4 bedriftsformer netop er færdiggjort ved periodens begyndelse. Det forudsættes med andre ord, at producenten har stået over for en total nyinvesteringssituation ved indgangen til driftsåret 1975/76, og der ses herefter på hvorledes han på helt kort sigt vil have været stillet indtjeningsmæssigt, alt efter hvilken bedriftsform han har satset på. Alternativt kan tallene læses således, at de viser den gennemsnitlige årlige restindtjening til areal og familiearbejdskraft, over den pågældende investerings levetid, hvis man ser bort fra fremtidige prisændringer og fremtidige ændringer i produktionseffektivitet m.v.

Under punkt B i tabellen er vist, hvorledes de beregnede restbeløb ændres, hvis investeringerne havde kunnet finansieres til en rente på hhv. 12, 10 og 8 pct. i stedet for til den faktiske rente på i gennemsnit 14,7 pct.

1. Der er som nævnt her set bort fra landbrugsbetænkningens model IV: kyllingebedriften.

Tabel V.1. Afkastningsevnen det første år ved nyinvesteringer i tænkte modelbedrifter: Rest til aflønning af areal og familjens arbejdsindsats efter investering i 1975/76.

Model	I 40 køer	II 80 køer	III 70 årssøer 1200 slagte- svin	V korn + ude- arbejde
	----- 1000 kr. -----			
A. Restaflønning (i 1000 kr.) ved pris- og omkostningsforhold som i 1975/76. Gennemsnitsrente 14,7 pct.	14,1	8,3	92,3	86,8
B. Som A, men med forudsat gennemsnitlig rente på 12 pct.	34,0	48,1	127,1	88,8
10 pct.	48,2	76,5	152,1	90,1
8 pct.	61,8	103,8	176,6	91,4

Kilde: Betænkning 795, s. 35 ff. + bilag I hertil s. 93 ff.

Tabel V.2. Rest 1975/76 til aflønning af areal og familjens arbejdskraft efter investering i hhv. 1971/72, 1973/74 og 1975/76.

Model	I 40 køer	II 80 køer	III 70 årssøer 1200 slagte- svin	V korn + ude- arbejde
	----- Restaflønning 1975/76 i 1000 kr. -----			
Investeringsår				
1975/76	14,1	8,3	92,3	86,8
1973/74	36,9	54,3	148,0	89,4
1971/72	69,1	122,8	206,2	94,3

Kilde: Betænkning 795, bilag 1 s. 93 og s. 95-96.

På kort sigt få incitamentet til udvidelse af husdyrproduktionen

Det fremgår af tallene under A, at der ud fra en korttidsbetragtning ikke kan have været noget incitament til under i øvrigt lige vilkår at satse på kvæghold frem for den arbejds-ekstensive kornproduktion, tværtimod. Den beregnede rest-aflønning i kvægbrugsbedrifterne giver langt fra plads til normal aflønning af arbejdskraften. I svineproduktionen har afkastningsevnen imidlertid i 1975/76 ligget på niveau med kornproduktionen. Det nævnes imidlertid i den landbrugs-

politiske betænkning, at økonomien i svineholdet måske har været usædvanlig god i 1975/76 og i hvert fald betydelig bedre end i de foregående år.

Et rentefald ville ændre balancen mellem driftsgrenene

Af afsnit B i tabellen ses det, at et lavere renteniveau umiddelbart ville medføre en væsentlig forbedring af „restaflønningen“ i husdyrproduktionen, medens resultatet i den husdyrløse og lidet kapitalkrævende model V vil være næsten upåvirket af et rentefald. Ved et renteniveau på 8-10 pct. ville både kvægproduktionen i model II, der er mere kapitalintensiv end model I, og den meget kapitalintensive svineproduktion i model III være umiddelbart konkurrencedygtige med den husdyrløse produktion.

Forbedringen i afkastningsevnen over tiden:

Prisstigningernes virkninger på det løbende afkast

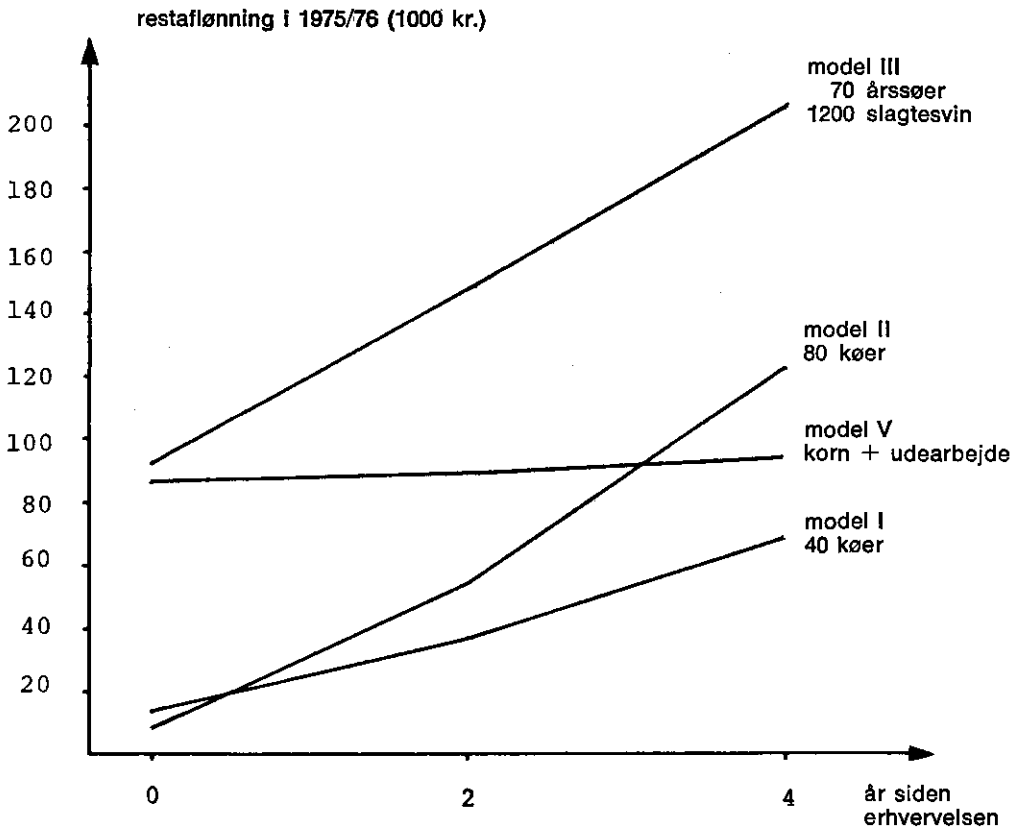
Gevinsten ved prisstigninger excl. kapitalgevinster

7. Den hidtil gennemgæede del af beregningerne har været begrænset til at illustrere den umiddelbare eller øjeblikkelige afkastningsevne af investeringer i forskellige driftsformer. Betænkningen indeholder derudover beregninger, der på en illustrativ måde viser, hvorledes indtjeningsresultaterne i de forskellige driftsformer forbedres over tiden i takt med at prisniveauet øges. Forbedringen opnås i kraft af, at kapitalomkostningerne ligger fast (der forudsættes traditionel finansiering ved obligationslån), medens produktpriserne og priserne på variable produktionsfaktorer stiger¹. Beregningerne viser altså gevinsten for landmændene ved stigende produktpriser. Beregningerne er således *exclusive* de opnåede kapitalgevinster på ejendommene, derunder gælden i ejendommene. Gevinsten som følge af stigende produktpriser er naturligvis særlig stor i de kapitalkrævende driftsgrene.

Ved *fortsatte prisstigninger* vil der således være tendens til at den landmand, der har båret den indtægtsnedgang og likvi-

1. Over tiden vil indtjeningen tillige vise stigning som følge af stigende produktionseffektivitet i bedrifterne (større udbytte for givet indsatsmængde eller samme udbytte for lavere indsatsmængde). De her viste beregningsresultater bygger dog på kalkuler hvor tallene er korrigeret til samme effektivitetsniveau. Den forbedring i afkastningsevnen over tid, der fremgår af beregningerne, er derfor alene et resultat af ændringer i priserne på produkter og variable produktionsfaktorer.

Figur V.1. Rest i 1975/76 (1000 kr.) til aflønning af areal og familiens arbejdskraft afhængig af investeringsstidspunktet.

Kilde: Tabel V.2

ditetsbelastning, en stor investering i husdyrproduktion umiddelbart fører med sig, senere bliver belønnet herfor.

Fortsat uddrag af betænkningens modelberegninger

Til belysning af dette forhold er i tabel V.2 vist, hvorledes den af tabel V.1 fremgåede „restindtjening“ ifølge betænkningen ville have været i 1975/76, hvis de pågældende investeringer havde været gennemført i henholdsvis 1971/72 og 1973/74 i stedet for i 1975/76. På alle andre punkter er beregningerne og deres forudsætninger identiske med dem i tabel V.1, således at eneste forskel fra denne tabel er, at kapitalomkostningerne for 1975/76 (både anskaffessummer og renter) fra tabel V.1 her er byttet om med kapitalomkostninger for henholdsvis 1971/72 og 1973/74. Indtægter og variable omkost-

ninger er i begge tabeller baseret på forholdene, som de var i 1975/76.

En grafisk illustration af de samme forhold er vist i figur V.1.

*Prisstigninger
ændrer balancen
mellem drifts-
grenene*

Det ses hvorledes kombinationen af konstante kapitalomkostninger og stigende prisudvikling for færdigvareproduktionen allerede i løbet af få år ændrer balancen mellem de forskellige driftsgrene kraftigt. Medens der, målt med dagens priser og omkostninger, umiddelbart efter anskaffelsen opnås et klart utilfredsstillende afkast af investeringer i kvæghold, er billedet for model II og III efter få års forløb ændret til at være væsentligt gunstigere end ved investering i kornproduktion.

*Kommentar til
beregnings-
resultaterne*

I det betragtede tidsrum har der været tale om kraftige stigninger i de danske producentpriser. EF-tilslutningen resulterede således i et meget kraftigt „éngangsløft“ i producentpriseniveauet. I det sidste års tid har der påny været tale om et mærkbart løft, som især har været foranlediget af de tre danske valutakursjusteringer over for DM og de ledsagende devalueringer af „den grønne krone“. Denne er herved siden oktober 1976 devalueret med ca. 14 pct. Medens den samlede effektive kronedevaluering i dette tidsrum kun har været på omkring $4\frac{1}{2}$ pct. i kraft af de samtidige forskydninger i andre valutaer, bevirker systemet med „de grønne valutaer“ at devalueringen stort set er slået igennem i de til kroner omregnede, EF-bestemte priser for landbrugsproduktionen¹. På baggrund af de anførte beregninger må det derfor kunne konstateres, at investeringer i landbrugsproduktionen allerede efter få års forløb har givet et relativt højt afkast, selv om de i et kortsigts-perspektiv tog sig ulønnende ud. Dette gælder så meget mere, som der i beregningerne ikke er taget hensyn til debitorgevinster som følge af inflationen eller til øvrige kapitalgevinster.

1. Selvom det er udtryk for en overforenkling kan det komplicerede og nok ret uoverskuelige system med „grønne valutaer“ anskueliggøres på den måde, at dansk landbrug i vid udstrækning får sin produktion afregnet i DM.

*Prisstignings-
forventningernes
betydning:
Villighed til
„inflationsrytteri“?*

8. En ting er imidlertid, at man ved en efterfølgende beregning kan vise, at investeringer i husdyrproduktion har stillet sig væsentlig gunstigere, end det ved en udpræget korttidsbetragtning så ud til i investeringsøjeblikket. En anden ting er hvilke forventninger den producent, der i dag foretager en investeringsovervejelse, har til den fremtidige prisudvikling. Det er disse forventninger som – sammen med skattemæssige forhold – er afgørende for de aktuelle investeringsbeslutninger. Som de øjeblikkelige eller umiddelbare afkastningsforhold og renteomkostninger stiller sig, må investeringer i kvæghold nødvendigvis bygge på forventninger om, at de høje kapitalomkostninger kan forrentes af fremtidige prisstigninger.

Denne problemstilling og problemerne omkring villigheden til „inflationsrytteri“ vil blive taget op igen i det følgende. Forinden kan der imidlertid være grund til nogle kortfattede bemærkninger omkring generationsskifteproblemet i landbruget, idet også dette problem har en vis sammenhæng med den generelle økonomiske situation og derunder med inflationen. Det er samtidig en almindelig opfattelse, som også landbrugsbetænkningen deler, at stagnationen i landbrugsproduktionen hænger sammen med det forsinkede generationsskifte.

Det sene generationsskifte

9. Landbrugsbetænkningen skønner, at der for en ældre landmand ikke er nogen stor forskel i løbende indtægt og udgift mellem henholdsvis at drive en gård ved hjælp af maskinstation (uden egen arbejdsindsats) og som alternativ hertil at købe et parcelhus og leve af rente- og pensionsindtægter. Men kapitalgevinsterne har, som det fremhæves i betænkningen, hidtil været 2-3 gange så store ved at beholde gården som ved at erhverve et parcelhus¹. Dette gør det selvsagt mindre attraktivt for den ældre landmand med en middelstor ejendom at udskifte ejendommen med et parcelhus. Samtidig har de høje priser på korn og øvrige salgsafgrøder gjort det lettere at gå over til mere ekstensive (mindre arbejdsintensive) driftsformer og alligevel bevare en acceptabel indkomst.

Disse forhold virker således i retning af at forsinke generationsskiftet i landbruget. Det er et centralt punkt i landbrugs-

1. Baggrunden herfor er, at værdierne er 2 til 3 gange så store i landbruget, og at der som langtidstendens har været en nogenlunde parallel prisudvikling for landejendomme og parcelhuse.

*Ikke attraktivt at
udskifte landejend-
om med parcelhus*

betænkningen, at dette må antages at have været en selvstændigt virkende faktor bag stagnationen i den animalske produktion. Denne opfattelse bygger på betænkningens påvisning af, at yngre landmænd gennemgående investerer mere end ældre landmænd, og at de yngre har en væsentlig større animalsk produktion pr. hektar end de ældre landmænd¹.

Hertil kan bemærkes, at såfremt en eventuel fremskyndelse af ældre landmænds afgang fra erhvervet bevirker, at der kommer nye, veluddannede heltidslandmænd til i stedet for de gamle, er der næppe tvivl om, at det vil føre til en forøgelse af landbrugsproduktionen. Giver et fremskyndet generationsskifte sig imidlertid ikke i større omfang udtryk på denne måde, men i stedet ved, at de gamles ejendomme købes af allerede etablerede landmænd (eller af personer der ønsker at lægge størstedelen af deres arbejdskraft uden for landbruget), er det langt fra givet, at det vil føre til en øget animalsk produktion.

Forlader yngre landbruget, fordi de gamle bliver?

Kun hvis situationen i dag er sådan, at mange yngre landmænd forlader landbruget, fordi de ældre landmænd ikke sælger deres ejendomme, vil et fremskyndt generationsskifte i sig selv resultere i en stigende animalsk produktion. Betænkningen giver ikke sikre holdepunkter for at vurdere, om dette er tilfældet.

Den manglende tilpasning af finansieringssystemerne til en situation med inflation

Analog problemstilling ved de fleste lange investeringer

10. De refererede eksempler, hvorefter landmændene i deres investeringsovervejelser i de senere år har været nødt til at antage, at kapitalomkostningerne ved specielt de mere langsigtede investeringer ville blive forrentet af fremtidige pris-

1. Det siges i betænkningen, at de senere års udvikling klarere end tidligere har aftegnet to grupper af landbrugere: en „ekspansiv“ gruppe, som især består af heltidslandmænd under 55 år, og en „kontraktiv“ gruppe bestående af landmænd over 55 år samt deltidslandmænd, navnlig på mindre bedrifter. De yngre grupper og især grupperne under 45 år har foretaget en væsentlig udvidelse af deres kvæghold, medens der hos de ældre (40-45 pct. af samtlige) er sket en tydelig nedgang i kvægholdet pr. bruger. Produktionsnedgangen i den kontraktive del har hidtil svaret til produktionsstigningen i den ekspansive del.

stigninger, har som omtalt i indledningen ikke kun gyldighed inden for landbruget. De illustrerer en problematik som – om end den giver sig forskellige udslag – er mere eller mindre fælles for alle langsigtede erhvervsinvesteringer, investeringer i boligbyggeri m.v. Problemets generelle karakter illustreres eksempelvis træffende af, at man i international konjunkturdiskussion stadig oftere støder på den opfattelse, at en af årsagerne til den nuværende svage internationale investeringskonjunktur ligger i, at der ikke er etableret finansieringssystemer, som er tilpasset inflationssamfundet¹.

Et grundlæggende problem, som melder sig ved traditionelle lån, når renten i større eller mindre grad tilpasses inflationen, er, at hovedparten af den reale afdragsbyrde kommer til at ligge i de første år af lånets løbetid. Det er meget få lange investeringer, der fra begyndelsen giver et afkast, svarende til den således fremrykkede reale lånebyrde. Heri ligger en (i landbrugsbetænkningen uomtalt) hovedårsag til, at større og langvarige investeringer i den første tid efter investeringens gennemførelse medfører en så stor likviditetsmæssig belastning, som de ovenfor refererede beregninger viser².

Inflation overtrumfer lovgivningen

Tidligere blev finansiering ved langvarige lån (f. eks. lange annuitetslån der ved stabilt prisniveau indebærer en konstant realydelse over lånets løbetid) anset for en nødvendig forudsætning for, at private kunne binde an med lange investeringer, som netop er karakteriseret ved, at deres afkast er strakt ud over en lang periode. I egenskab af „usynlig lovgiver“ har inflationen imidlertid gennem sin påvirkning af renten i realiteten fremrykket afdragene for lange lån meget drastisk – langt stærkere end ved den afkortning af løbetiden for realkreditlån der samtidig er sket ad den officielle lovgivnings vej gennem ændringer i realkreditlovgivningen³. I starten af et låns løbetid betyder den delvise tilpasning af renten til infla-

1. Dette er eksempelvis fremhævet i den såkaldte McCracken-rapport, som fornylig er afgivet af en ekspertgruppe under OECD.
2. Som likviditetsberegninger lider de dog af den mangel, at der ikke er taget hensyn til skattebetalingen. I de første år er dette dog givetvis mindre væsentligt, hvis det drejer sig om yngre, nyetablerede landmænd.
3. Det synes tvivlsomt, om man ved den formelle lovgivning om forkortelse af løbetiden for realkreditlån har været opmærksom på denne virkning af inflationen.

tionen reelt, at der skal præsteres store ekstraordinære afdrag, kamoufleret som rente.

Hvor der under stabilt prisniveau måske skulle præsteres 5 pct. i rente af et lån, men i starten næsten intet afdrag, er der nu vendt i den grad om på forholdene, at der reelt ikke ydes nogen større rente på lånene, men i begyndelsen til gengæld reelt skal præsteres måske 10-15 pct. af hovedstolen i afdrag om året¹. Senere i lånets løbetid kan inflationen – hvis den fortsætter – medføre, at de reale ydelser til både renter og afdrag reduceres drastisk.

*Ågerrente eller
det modsatte?*

Dette er baggrunden for, at det nugældende renteniveau på samme tid kan opfattes som en „ågerrente“ og som en meget lav realrente, specielt efter skat.

11. I de senere år er der ofte, blandt andet også i formandskabets redegørelser, fremsat forslag om at løse disse meget tungtvejende problemer – og samtidig give sparerne mulighed for værdifast anbringelse i pengeform – ved indførelse af indeksregulerede lån. Det må imidlertid konstateres, at dette hidtil er stødt på en betydelig modstand, blandt andet fordi det indebærer større mulighed for legal skatteunddragelse gennem udnyttelse af de eksisterende skatteregler og på grund af andre vanskeligheder ved sideløbende at have to forskellige finansieringssystemer, nemlig dels det nuværende, dels ét der er baseret på værdifasthed for lånene².

En konsekvens af afvisningen af inflationstilpassede finansieringssystemer (og heraf nødvendiggjorte ændringer i skatelovgivningen) har som anført været, at der er indført et

1. Rentefradragsretten gør det dog lettere at klare disse afdrag.
2. Det synes i øvrigt at være en almindelig opfattelse, at problemet om de traditionelle finansieringssystemers tilpasning til en situation med vedvarende inflation skulle være løst i og med, at den nominelle rente i større eller mindre grad er blevet tilpasset hertil. Dette er imidlertid ikke korrekt. Hvis f. eks. det traditionelle annuitetslånesystem fortsat baseres på en konstant årlig eller halvårlig *pengeydelse* på lånet, vil lånevilkårene ikke reelt være de samme under inflation som under et stabilt prisniveau selv om der indbygges et inflationstillæg i renten og selv om det antages, at dette tillæg afspejler den fremtidige inflation helt korrekt. Dette ses af, at den reale værdi af en konstant pengeydelse hele tiden vil være faldende under inflation. Hvis den *gennemsnitlige* reale ydelse skal være den samme i de to situationer (jfr. forudsætningen om at inflationstillægget afspejler den fremtidige in-

betydeligt ekstra usikkerhedsmoment i investeringsovervejelserne. Dette har forstærket tendenserne til stagnation i erhvervsinvesteringerne.

12. Inden for landbrugserhvervet har man tidligere kendt til låneformer, der kunne minde om indeksslån, idet der efter den oprindelige udformning af lovgivningen om statsstøtte til oprettelse af husmandsbrug (1899-princippet) var adgang for debitor til før skyldforholdets indtræden at vælge, om han ville betale renter af jordkøbs- og byggelånet fra staten efter faste satser eller ville lade renten variere med priserne på smør, flæsk og byg (såkaldte lån efter kapitelstakst¹). Fra 1938 ændredes disse bestemmelser således, at rentebetalingerne i stedet varierede med landbrugets forrentningsprocent for mindre ejendomme.

Endelig kan man se den i landbruget ofte forekommende optagelse af lån til betaling af afdrag på tidligere optagne lån som en praktisk tillem্পning af finansieringssystemerne, hvorved de i nogen grad tilpasses det her omtalte tidsprofilproblem: problemet med den reale afkortning af lånenes løbetid under inflation og inflationstilpasset rente.

Usikkerheds- problemet

13. Spørgsmålet om finansieringssystemernes tilpasning til en situation med vedvarende inflation har desuden en anden væsentlig side, som ikke kan løses ved genbelåning af afdrag, nemlig usikkerheden i forbindelse med vurderingen af den fremtidige inflation og deraf følgende ukendskab til den reale rentebyrde ved låneoptagelsen. Realrenten på et „langt“ lån kan ikke måles som den nominelle rente ÷ den løbende infla-

tion korrekt), må realydelserne i inflationssituationen derfor være ekstraordinært store i starten. Anderledes udtrykt sker der en „vipning“ af tidsprofilen for de reale ydelser eller der bliver i starten præsteret store ekstraordinære afdrag, kamoufleret som rente, dvs. det stik modsatte af hvad der sker ved et annuitetslån under stabilt prisniveau, der som nævnt er karakteriseret ved så godt som ingen afdrag i starten og store afdrag i slutningen af lånets løbetid. Der henvises i øvrigt til betænkningen om indekséring af pengefordringer (Betænkning 732, København 1975).

1. Betegnelsen kapitelstakst dækkede oprindeligt over en art prisnoteringer for korn og visse andre landbrugsprodukter, fastsat af middelalderens gejstlige kapitler. Betegnelsen er stadig i brug, og det er ved lov af 28. april 1971 pålagt Danmarks Statistik at beregne årlige, landsdelsvise kapitelstakster for byg.

tionsrate. Det er inflationen i en lang årrække frem i tid der betyder noget. Venter investorerne et fald heri, men har dette endnu ikke givet sig udtryk i et fald i den nominelle rente, vil en realrente, der måske ud fra øjeblikkets inflationsrate tager sig lav eller endda negativ ud, let kunne blive prohibitivt høj, eller i hvert fald virke stærkt investeringsdæmpende. Låntagere, som står over for risikoen for aftagende prisstigninger, vil kræve en større risikopræmie for at binde an med investeringer.

I de senere år har de fleste regeringer betragtet det som det primære mål i den økonomiske politik at nedbringe inflationen. I mange lande er det imidlertid først i den seneste tid, at dette har ført til fald i den nominelle rente, og i Danmark er dette endnu ikke sket. Det er derfor ikke overraskende, at investorerne i almindelighed har været tilbageholdende med deres investeringer. I en situation med fluktuerende inflationsrater er der et særlig stort behov for en tilpasning af finansieringssystemet.

Betalingsbalancevirkninger m.v. af en forøgelse af den animalske produktion

Betalingsbalancevirkning ifølge landbrugsbetænkningen

14. Som omtalt ovenfor i punkt 2 skønnes det i landbrugsbetænkningen, at en forøgelse af den animalske produktion med 3 pct. vil resultere i en øget nettovalutaindtjening på ca. 500 mill. kr. årligt (når udgangspunkt tages i 1976-produktionsomfanget og 1976-priserne). Fortsætter produktionen med at stige 3 pct. år for år vil den løbende valutaindtjening således efter betænkningen (som dog fremhæver usikkerheden i tallene) efter 3 års forløb være 1½ mia. 1976-kroner større end ved stagnerende produktion.

Bemærkninger til denne beregning

15. En 3 pct.'s stigning i produktionen svarer til små 700 millioner kr. inklusive værditilvæksten i landbrugets forædlingsindustrier. For at opnå en nettovalutaindtjening på 500 millioner kr. ved en produktionsforøgelse på 700 millioner kr. må de yderligere krav til foderstoffer, gødning, brændstof osv. være yderst beskedne. I betænkningen regnes der da også med, at der ved marginale ændringer i produktionen kun medgår et foder- og gødningsforbrug m. v. til et beløb, der svarer til en trediedel af stigningen i produktionsværdien. Denne trediedel, som enten vil repræsentere øget import af foderstoffer m.v.

eller mindsket eksport af korn, er anslået ud fra det gennemsnitlige importindhold i landbrugets produktionsværdi af landmand¹. (I forarbejdnings- og afsætningsleddet regner betænkningen ikke med, at en mindre produktionsforøgelse vil øge importen).

Foderforbruget Da forøgelsen af den animalske produktion i det væsentlige må ske på basis af importeret foder eller ved at reducere kornarealerne, forekommer det ikke særlig realistisk at regne med, at produktionsforøgelsen kun vil kræve en merimport af foder m.v. svarende til det gennemsnitlige importindhold i den samlede produktionsværdi. Det synes følgelig ikke realistisk at regne med, at en eksportstigning på 700 millioner kr. vil øge nettovalutaindtjeningen med 500 millioner kr.

Investeringskravet Hertil kommer, at der i disse beregninger ikke er taget hensyn til, at den større produktion forudsætter investeringer i udvidet staldkapacitet². Såvel i de yderligere bygningsinvesteringer som i de yderligere investeringer i maskiner og inventar indgår der en direkte og indirekte import.

Øget produktion forudsætter desuden investering i form af besætningsudvidelser, og disse besætningsforøgelser må antages næsten fuldt ud at blive modsvaret af lavere eksport, medens forøgelsen står på.

Hvor stor den negative betalingsbalancepåvirkning, der udgår fra de øgede investeringer i staldkapacitet m.v., er, vil naturligvis afhænge af, hvor kapitalintensiv produktionsforøgelsen bliver.

Som nævnt i pkt. 2 regner betænkningen med, at en forøgelse af den animalske produktion med 3 pct. vil kræve nettoinvesteringer på 1 milliard kroner. Dette svarer til en væsentlig mindre kapitalintensiv produktion end den, der regnes med i de modelberegninger der er omtalt ovenfor i pkt. 5-8³.

For en umiddelbar betragtning synes det at være rimeligt at regne med en mindre kapitalintensitet end i modelberegningerne, idet det vil være undtagelsen, at produktionsapparatet

1. Jfr. hovedbetænkningen s. 138.

2. Dog dækker den anførte trediedel, der fradrages stigningen i produktionsværdien, også landbrugets import af maskiner.

3. Den ene milliard er eksempelvis beregnet under forudsætning af yderligere investeringer på 11.000 kr. pr. ko med opdræt. I model I og II er kapitalkravene dobbelt så store.

– som dér forudsat – opbygges helt fra bunden. På den anden side vil en udvidelse typisk blive kombineret med en modernisering også for så vidt angår den bestående produktion. Slutresultatet kan derfor alligevel let blive en kapitalkrævende udvidelse.

16. Alt i alt må man nok konkludere, at betænkningen tegner et for lyst billede af betalingsbalanceforbedringen af en øget animalsk produktion, ikke mindst fordi de negative betalingsbalancevirkninger af investeringerne på kort sigt vil være betydelige.

Dette sidste har naturligvis sammenhæng med, at landbrugsproduktionen er meget kapitalkrævende – selv når der ses bort fra jordværdien.

*Produktionen mere
kapitalkrævende
end industripro-
duktionen*

De ovenfor nævnte modelkvægbedrifter (I og II) har (1975/76) en nyanskaffelsesværdi (excl. jord) pr. arbejdsplads¹ på henholdsvis ca. 450.000 kr. og ca. 575.000 kr. En arbejdsplads i svinebedriften (model III) koster næsten 800.000 kr.

Industriproduktionen må antages gennemgående at være væsentligt mindre kapitalintensiv end landbrugsproduktionen. Industrirådet har i pjecen „Industriens økonomi“² skønnet over nyværdien af industriens kapitalapparat. Ser man kun på realkapital koster en ny arbejdsplads i industrien ca. 265.000 kr. og medregnes også produktudviklingen og markedsføringsomkostningerne i kapitalapparatet, når man på baggrund af Industrirådets tal frem til, at en ny arbejdsplads i industrien koster godt 300.000 kr.³

1. For at kunne sammenligne med industrien, jfr. senere, er der her regnet med en årlig arbejdsindsats på 1700 timer.

2. „Industriens Økonomi“, Industrirådet, juni 1977, s. 20-21.

3. Inclusive finansielle aktiver anslås de gennemsnitlige omkostninger til oprettelse af en ny arbejdsplads i industrien til ca. 400.000 kr.

Det kan til sammenligning anføres, at det gennemsnitlige regnskabsmæssige kapitalapparat pr. ansat i de virksomheder, der indgår i regnskabsmaterialet fra Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk, i 1976 kun var ca. 150.000 kr. Ifølge Egnsudviklingsrådets beretning 1976/77 androg anlægsaktiverne i de støttede virksomheder 202.000 kr. pr. arbejdsplads i perioden 1974-1976.

På basis af Landøkonomisk Driftsbureaus regnskabsstatistik kan det beregnes, at realkapitalapparatet (excl. jord) pr. arbejdsplads i svineproduktionen var ca. 525.000 i 1975/76. I kvægbruget var værdien ca. 350.000 kr., naturligvis omfattende såvel nye som ældre produktionsanlæg.

*Men antagelig
noget hurtigere
forældelse i
industrien*

At landbrugsproduktionen er mere kapitalintensiv end industriproduktionen betyder, at en given stigning i (netto-)eksportkapaciteten nødvendiggør større ekstra investeringer i landbruget end i industrien. Til gengæld må man regne med, at industriens anlæg i gennemsnit forældes noget hurtigere end landbrugets. Negative betalingsbalancevirkninger siden hen i forbindelse med senere reinvesteringer vil derfor være mindre ved en udvidelse af landbrugsproduktionen end ved en udvidelse af industriproduktionen.

*Hvordan afveje
disse forhold over
for hinanden?*

17. Det fremgår af det anførte, at en løsning af det kombinerede beskæftigelses- og betalingsbalanceproblem, der lægger stor vægt på øget landbrugseksport, på kortere sigt må antages at kræve større ekstrainvesteringer end en løsning, hvor hovedvægten blev lagt på en forcering af stigningen i industrieksporten. I et længere tidsperspektiv må det imidlertid tages i betragtning, at landbrugskapitalen gennemgående har længere levetid end industrikapitalen, således at ulemperne ved, at selve investeringskravene er større i landbrugsproduktionen, kan tænkes at blive opvejet (eventuelt mere end opvejet) på længere sigt. – De større umiddelbare investeringskrav får derfor navnlig betydning for investeringspolitikens udformning, hvis samfundet af valutamæssige årsager er nødt til at se meget på, hvor det på kort sigt giver størst afkast at investere den knappe kapital, der er til rådighed.

Dette kunne umiddelbart tale for, at man i den nuværende situation satsede mere på at styrke industrieksporten end landbrugseksporten (selv om der naturligvis ikke er tale om et enten/eller, men om et både/og).

*Hvor er der størst
afsætnings-
sikkerhed?*

Det siger imidlertid sig selv, at der ved den samlede afvejning tillige må lægges afgørende vægt på afsætningsforholdene¹. Når en forøgelse af valutaindtjeningen gennem en øget landbrugsproduktion spiller så stor en rolle i debatten, hænger det naturligvis sammen med, at der med tilslutningen til EF er væsentlig bedre afsætningsmuligheder for den animalske landbrugsproduktion end vi tidligere har kendt². I hvert fald på

1. Ved afvejningen må der naturligvis også tages hensyn til, at der for tiden er ledig kapacitet såvel i den egentlige industri som i landbrugets forædlingsvirksomheder.
2. Endvidere spiller det utvivlsomt en rolle, at det som følge af den relativt ensartede produktionsstruktur føles mere overskueligt at føre en selektiv eksportfremmende politik på dette område.

kortere sigt synes afsætningsforholdene tillige væsentlig mere trykke end i industrien. Dette kan tænkes at opveje de negative betalingsbalancevirkninger, som isoleret set følger af, at den animalske produktion kræver megen kapital pr. arbejdsplads, og at landbrugets omsætning samtidig er relativt lille i forhold til anlægsomkostningerne. Som nærmere omtalt i det følgende vil det dog langt fra være en let sag at opnå en afsætningsforøgelse på 3 pct. om året.

Spillerummet for afsætningsudvidelse

Landbrugsbetænkningens forudsætninger

18. Betænkningens beregning af de valutariske konsekvenser af en 3 pct.'s udvidelse af den animalske produktion har til forudsætning, at den ekstra produktion taget under ét vil kunne afsættes uden at det vil kræve prisnedsættelser. Derimod regnes der med, at afsætningsforøgelsen vil kræve betydelige langsigtede investeringer i markedsforskning, produkttilpasning, distribution og reklame m.v. Der gås i betænkningen ud fra, at de væsentligste nye afsætningsmuligheder skal søges i de seks oprindelige EF-lande. Derudover regnes blandt andet med væsentlig stigning i osteeksporten til USA og i eksporten af svinekød og ost til Japan samt med stigende oksekødeksport til Storbritannien.

Kommentar hertil: Vigtige markeder truet

Det fremhæves i betænkningen, at den danske landbrugsproduktion kun udgør en beskedent andel af den samlede EF-produktion, og at en dansk produktionsudvidelse følgelig ikke kan påvirke markedsbalancen i EF nævneværdigt. De danske leverancer af smør og bacon til Storbritannien har dog en sådan størrelse, at betragtningen ikke kan gælde for disse markeder. Desuden fremhæver betænkningen, at afsætningen er truet på begge disse markeder, der tegner sig for 85 pct. af den danske smørekseksport og 70 pct. af svinekodeksporten. I betænkningens bilag 3 anbefales for denne del af salget en „defensiv markedsføringsstrategi“ gående ud på at søge at fastholde den nuværende eksport (smør) eller begrænse tilbagegangen (bacon)¹.

1. Det engelske smørforbrug er vigende og i betænkningen ventes det, at forbrugsnedgangen bliver endnu større i de kommende år, hvor der forventes stærke prisstigninger som følge af bortfald af forbrugertilskud og fuld tilpasning af de engelske producentpriser til det fælles EF-prisniveau. For den videre udvikling i det engelske smørforbrug

Et tredje betydeligt marked, nemlig skinkeeksporten til USA, bliver i betænkningen ligeledes karakteriseret som truet¹. Den markedsøkonomiske målsætning formuleres i betænkningen også for dette marked som klart defensiv, sigtende på at forsøge en stabilisering af afsætningen og begrænse tilbagegangen i markedsandelen.

Særlig stærk fremgang på andre markeder derfor påkrævet

Med disse udsigter på to hovedmarkeder og et vigtigt tredielandsmarked må der, for at der kan blive tale om væsentlig afsætningsfremgang for den animalske produktion under ét, ske en så meget stærkere fremgang i afsætningen til andre markeder. Det drejer sig især om svinekød til andre lande end England og USA (især til de 6 oprindelige fællesmarkedslande), eksporten af okse- og kalvekød og osteeksporten (markederne for øvrige mejeriprodukter er i stort omfang overforsynede). Som nævnt regner betænkningen med, at afsætningsforøgelsen især skal ske til „de seks“. Da produktionen af landbrugsvarer i de rige lande vokser stærkere end efterspørgslen, må dette især forudsættes at skulle ske ved at de danske markedsandele forøges.

Ved uforandrede markedsandele og konstant forbrug pr. capita vil stigende befolkningstal i Europa dog medføre en vis

vil det derudover være meget afgørende, hvorledes det går med de monetære udligningsbeløb i EF, der i relation til England virker som en særlig form for EF-betalte tilskud til nedbringelse af de engelske import- og forbrugerpriser.

For baconmarkedet gælder på lignende måde, at pristilpasningen i forbindelse med udløbet af den traktatmæssige overgangsperiode for tilslutningen til EF vil kunne fremme en omlægning af forbrugsmønstret med lavere baconforbrug som resultat. Men det gælder her at denne forbrugsomlægning allerede længe har været igang. Forbruget er på fire år faldet med 30 pct. Den markedsøkonomiske målsætning formuleres i landbrugsbetænkningen således, at det gælder om at bremse nedgangen i det samlede marked og opretholde den danske andel heraf (hæfte 3, s. 133).

1. Skinkeeksporten til USA er som tredielandseksport afhængig af eksporttilskud fra EF (eksportrestitutioner). Af flere grunde, derunder også handelspolitiske i forhold til USA, er EF blevet mere tilbageholdende med at yde sådanne tilskud. I betænkningen regnes der med, at tredjelandseksporten i stadig mindre grad vil kunne baseres på tilstedeværelsen af tilskud. Samtidig møder skinkeeksporten til USA intensiveret konkurrence fra Polen og andre Øst-lande, der her søger kompensation for at de i EF er blevet mere eller mindre udelukket fra det engelske marked.

forøgelse af det danske salg¹. Hertil kommer virkningerne af realindkomstfremgang og eventuelle ændringer i indkomstfordelingen til fordel for grupper med lave indkomster og en relativt stor indkomstelasticitet i fødevarerforbruget. Men det synes klart at være for optimistisk at forudsætte en stigning i forbruget i EF på 3 pct. p.a.

*Markedernes
indbyrdes
størrelsesforhold*

Den faktiske udvikling i salget til de kontinentale markeder siden EF-tilslutningen har været præget af en relativt stor fremgang i eksporten af fersk svinekød til Vesttyskland, Frankrig og Italien, ligesom der har været en ret væsentlig fremgang i eksporten af mejeriprodukter til kontinentet. Ved vurderingen af mulighederne for at aflaste det engelske marked – med de dér bestående afsætningsudsigter – gennem fortsat stigende salg til de her nævnte markeder og for yderligere at basere en væsentlig dansk produktionsudvidelse på salget dertil må det imidlertid tages i betragtning, at England ved siden af det danske hjemmemarked har været det helt dominerende marked for den danske produktion af svinekød og mejeriprodukter. I sammenligning hermed er det beskedne kvanta, der går til kontinentet.

*Produktion til
intervention*

På kortere sigt udgør EF's interventionslagre for oksekød, smør og skummetmælkspulver (samt naturligvis korn) sikre afsætningsmarkeder til relativt gunstige priser. Der er dog almindelig enighed om, at dette ikke er en acceptabel måde af afsætte produktionen på, og dette understreges også i betænkningen². For oksekød er der desuden sket nedsættelser af interventions-

1. Der regnes i betænkningen for årene 1975-85 med en efterspørgselsforøgelse i de industrialiserede lande på 1 pct. årligt som følge af befolkningsændringer. Inden for EF-området regnes med en befolkningstilvækst på 0,65-0,70 pct. årligt i ti-året 1975-85. Disse tal for befolkningstilvæksten bygger på FN's „World Population Prospects as assessed in 1968“, New York 1973. På grund af det betydelig fald i fertiliteten, der har været i industrilandene siden 1968, er denne prognose nu forældet. For EF-området kan der nu højst regnes med en befolkningstilvækst på en halv procent pr. år. En prognose, der dækker perioden 1975-80 regner kun med en kvart procent pr. år.
2. I praksis har dette også vist sig ved, at der i perioder er solgt mejeriprodukter til bl. a. det engelske marked til priser der har ligget under EF-interventionsprisen, selv om det ud fra en kortsigtet gevinstmaksimerings-betragtning ville have været bedre at sælge til interventionslagrene.

priserne, og en omlægning af interventionssystemet i retning af det for svinekød gældende er under overvejelse¹. Samtidig må den truede markedsbalance i mejerisektoren antages at lægge en dæmper på kødproduktionen. Den i teorien ret betydelige fleksibilitet mellem kødproduktion og mælkeproduktion synes ikke at gøre sig gældende i praksis.

*Sammenfattende
vurdering af spille-
rummet for afsæt-
ningsudvidelse*

19. Det ser således ud til, at det kan blive ganske vanskeligt at opnå en ekspansion af den animalske eksport med 3 pct. om året uden samtidige prisreduktioner. Væksten kan ikke ventes at ske uden at dansk landbrug skal forøge sine markedsandele. Selv om dette vil kræve en kraftig indsats, ikke mindst med hensyn til produktudvikling og forøgelse af landbrugseksportens forædlingsgrad, er der dog samtidig grund til at fremhæve, at problemerne inden for landbrugssektoren i så henseende ikke afviger fra dem, man er stillet over for i industrien og i dansk økonomi i det hele taget, som er tvunget til at foretage en udbygning af de udlandskonkurrerende erhverv under meget vanskelige internationale afsætningsforhold.

I sammenligning med industriens afsætningsforhold må landbrugets samtidig betegnes som noget mere trygge for så vidt angår de nærmeste år, dels fordi landbrugseksporten ikke er så konjunkturfølsom som industrieksporten, dels fordi der i EF er spændt et sikkerhedsnet ud under landbrugsproduktionen og -eksporten.

Hvis der – blandt andet gennem en udvidelse af den i forvejen ret betragtelige selektive produktionsstøtte til landbruget – i særlig grad skal satses på en større landbrugsproduk-

1. For svinekød er den direkte markedsstøtte af begrænset omfang. Interventionskøb er mulige, men ikke obligatoriske i prisfaldssituationer og anvendes kun i meget begrænset omfang, hvorimod der f. eks. i den seneste prisfaldssituation (1974-75) blev ydet støtte til privat oplagring. Hovedstøttemidlet for svinekød er importbeskyttelsen over for tredielande og eksportsubsidier (restitutioner) ved salg til tredielande. De eventuelle interne prisstøtteforanstaltninger sker iflg. betænkningen (bilag 3, s. 119) til et prisniveau, der ikke svarer til produktionsomkostningerne.

For mejeriprodukter er fra midten af september 1977 indført en ordning hvorefter producenterne gøres medansvarlige for produktionsoverskuddet på den måde, at der til EF opkræves en afgift på 1½ pct. af værdien af mælkeleverancerne ab landmand. Afgiften anvendes til at stimulere mælkeforbruget.

tion ved løsningen af det danske betalingsbalance- og beskæftigelsesproblem, må det set ud fra et stabiliseringssynspunkt især være begrundet i disse afsætningsmæssige forhold.

23. Dansk økonomi, foråret 1973. Den økonomiske situation. Måling af finanspolitikens virkninger. Maj 1973. 12 kr.
24. Dansk økonomi, efteråret 1973. Den økonomiske situation. Korttids- og langtidsvirkninger af ændringer i finanspolitikken. Inflationsproblemet. December 1973. 12 kr.
25. Dansk økonomi, februar 1974. Økonomiske problemer efter oliekrisen. Virkninger af foreslåede økonomiske indgreb. Februar 1974. 5 kr.
26. Dansk økonomi, september 1974. 10 kr.
27. Dansk økonomi, maj 1975. 12 kr.
28. Dansk økonomi, september 1975. 10 kr. (udsolgt).
29. Dansk økonomi, april 1976. 15 kr.
30. Dansk økonomi, november 1976. 20 kr.
31. Dansk økonomi, maj 1977. 20 kr.
32. Dansk økonomi, december 1977. 25 kr.

ANDRE PUBLIKATIONER

Jørgen Hansen og Martin Paldam: SMEC. En kvartalsmodel af den danske økonomi. Udgivet i samarbejde mellem Københavns Universitets Økonomiske Institut og Det økonomiske Råds Sekretariat. 1973. 20 kr. incl 18 pct. moms.

Jørgen Rosted, Alexander Schaumann og Christen Sørensen: SMEC II. Måling af finanspolitikens aktivitetsvirkninger. Det økonomiske Råds Sekretariat. 1974. (Udsolgt).

Christen Sørensen: MICS. En mikro simulationsmodel for lønmodtagerhusstande. Det økonomiske Råds Sekretariat. 1977. 15 kr. (sælges kun fra Det økonomiske Råds Sekretariat).

Det økonomiske Råd, Sekretariatet
Nørre Voldgade 68
1358 København K.
Telefon: 01 - 13 51 28

Forlag: Statens Trykningskontor
Distribution til boghandelen gennem
Danske Boghandleres Kommissionsanstalt

Pris 25 kr. incl. 18 pct. moms

ISBN 87-503-2404-7
Fi 27-32

Nørhaven Bogtrykkeri a/s, Viborg